

Хмельницький національний університет
Факультет міжнародних відносин та права
Кафедра міжнародних економічних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

бакалавр

Освітній рівень

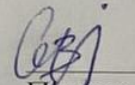
Галузь знань 29 Міжнародні відносини
Шифр і назва галузі

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Міжнародна логістика та митна справа

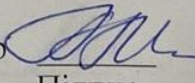
На тему «Транснаціоналізація бізнесу в світі: прояви в Україні»

Виконав: студент 4 курсу, гр. МЛМС-21-1

Підпис

Ілля Свіреда
Ініціали, прізвище

Керівник: д.е.н., професор

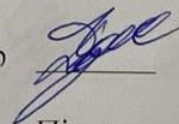

Підпис

9.06.25
Дата

Альона Мельник
Ініціали, прізвище

До захисту допускаю:

В.о. зав. кафедри д.е.н., професор
МЕВ

Підпис

23.06.25
Дата

Дмитро
ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ
Ініціали, прізвище

23 06 2025

Хмельницький, 2025

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

бакалавр

Освітній рівень

Галузь знань   29 Міжнародні відносини
Шифр і назва галузі

Спеціальність   292 Міжнародні економічні відносини
Шифр і назва спеціальності

Освітня програма   Міжнародна логістика та митна справа

На тему «Транснаціоналізація бізнесу в світі: прояви в Україні»

Виконав: студент 4 курсу, гр. МЛМС-21-1

_____
Підпис

Ілля Свіреда
Ініціали, прізвище

Керівник: д.е.н., професор

_____
Підпис

_____
Дата

Альона Мельник
Ініціали, прізвище

До захисту допускаю:

В.о. зав. кафедри   д.е.н., професор
МЕВ

_____
Підпис

_____
Дата

Дмитро
ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ
Ініціали, прізвище

_____

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота студента на тему: «Транснаціоналізація бізнесу в світі: прояви в Україні»

Містить 111 сторінку, 10 таблиць, 11 рисунків, список літератури з 50 найменувань.

Метою кваліфікаційної роботи є вивчення сутності і значення діяльності ТНК як для світової економіки в цілому, так і для економіки України зокрема.

Завдання роботи:

з'ясувати сутність транснаціоналізації у світовій економіці, передумови і наслідки для економічного розвитку;

виявити тенденції процесів транснаціоналізації в світі та в Україні;

визначити переваги та недоліки процесів транснаціоналізації.

Об'єктом дослідження є процеси управління та регулювання ТНК в умовах інтеграції.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні, концептуальні, методичні та прикладні засади функціонування ТНК.

Інструментарій: наукові дослідження вітчизняних і закордонних учених, інтернет-бази даних, вітчизняні та міжнародні законодавчі і нормативні акти, підручники, монографії, звіти аналітичних компаній тощо.

Ключові слова: транснаціональна компанія, транснаціоналізація, інвестиції, міжнародні інвестиції, інтеграція, глобалізація.

ANNOTATION

Student's qualification work on the topic: "Transnationalization of business in the world: manifestations in Ukraine "

Contains 111 pages, 10 tables, 11 figures, a list of references with 50 titles.

The purpose of the qualification work is to study the essence and significance of the activities of TNCs both for the world economy as a whole and for the economy of Ukraine in particular.

The objectives of the work:

to clarify the essence of transnationalization in the world economy, prerequisites and consequences for economic development;

to identify trends in transnationalization processes in the world and in Ukraine;

to determine the advantages and disadvantages of transnationalization processes.

The object of the study is the processes of management and regulation of TNCs in the context of integration.

The subject of the study is the theoretical, methodological, conceptual, methodological and applied principles of the functioning of TNCs.

Tools: scientific research by domestic and foreign scientists, Internet databases, domestic and international legislative and regulatory acts, textbooks, monographs, reports of analytical companies, etc.

Key words: transnational company, transnationalization, investments, international investments, integration, globalization.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТНК	8
1.1. Глобалізація та інтернаціоналізація як передумови виникнення та розвитку ТНК	8
1.2. Роль та значення ТНК в соціально-економічному розвитку	19
1.3. Вплив середовища ТНК на їх розвиток	27
Висновки за першим розділом	37
РОЗДІЛ 2. ТНК ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ І СВІТУ	39
2.1. Світові тенденції функціонування ТНК та їх вплив на світовий економічний розвиток	39
2.2. Особливості діяльності ТНК в Україні	56
Висновки за другим розділом	63
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТНК В СВІТІ ТА УКРАЇНІ	67
3.1. Наслідки діяльності ТНК для економіки країн	67
3.2. Перспективи та наслідки поширення діяльності ТНК в Україні, на прикладі світового лідера - UBER	75
3.3. Прогноз глобальних ризиків для розвитку ТНК	88
Висновки за третім розділом	99
ВИСНОВКИ	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	107
ДОДАТКИ	112

ВСТУП

Протягом останніх десятиліть транснаціоналізація стала не тільки ключовою тенденцією світогосподарського розвитку, але й рушійною силою глобалізації. Інтенсифікуючи інвестиційно-фінансові потоки, пришвидшуючи міжнародні торговельний та технологічний обміни, розповсюджуючи ефективний корпоративний менеджмент, вона позитивно впливає на світогосподарську динаміку. Однак за незбалансованого регулювання цей процес породжує міжкраїнні та міжрегіональні дисбаланси, дискредитує конкурентні механізми ринку.

Вплив транснаціональних корпорацій (ТНК) на конкурентне середовище приймаючих країн є неоднозначним. З одного боку, залучення значних зовнішніх інвестиційних ресурсів, нових технологій і продуктів, інноваційного менеджменту спричиняє зростання внутрішньої та міжнародної конкурентоспроможності. З другого – масштабна діяльність ТНК, як правило порушує цінові та структурні пропорції на внутрішньому ринку, сприяє монополізації окремих його елементів, посилює зовнішні неекономічні впливи. Особливо суперечливими є впливи експансіоністської політики ТНК на інтенсивність та структуру конкуренції в країнах з невисоким рівнем економічного розвитку та незрілими ринковими відносинами такими як Україна.

Зростаюча значимість транснаціональних корпорацій як суб'єктів світової економіки, трансформація їхніх стратегічних мотивацій та практичних дій дедалі набувають все виразнішого глобального характеру та вчиняють тиск на інтереси практично всіх країн і регіонів світу, що обумовлює пошук нових підходів до теоретичного дослідження та практичного регулювання діяльності ТНК.

У світовій економічній науці діяльність ТНК досліджували такі вчені як П.Баклі, Р.Вернон, О.Вільямсон, Дж.Гелбрейт, Е.Гекшер, Дж.Даннінг, К.Іверсен, М.Кассон, Р.Кейвз, Ч.Кінделбергер, Р.Коуз, К.Коулінг, П.Кругман, С.Лал, Дж.Міль, Ф.Нікербокер, Р.Ньюфармер, М.Портер, А.Рагман, Ф.Рут, Р.Сагден, С. Хаймер та інші. В українській економічній науці окремі аспекти діяльності ТНК у контексті проблематики конкурентоспроможного розвитку вивчали Л.Антонюк,

В.Базилевич, О.Білорус, З.Борисенко, А.Гальчинський, В.Геєць, Я.Жаліло, О.Костусєв, С.Крук, Л.Кузьменко, В.Лагутін, Д.Лук'яненко, А.Мазаракі, В.Новицький, Є.Панченко, О.Плотніков, А.Поручник, О.Рогач, В.Рокоча, Л.Руденко-Сударєва, В.Сіденко, С.Соколенко, Л.Федулова, А.Філіпенко, Т.Фролова, С.Циганов, О.Швиданенко, О.Шнирков та інші.

Незважаючи на зростаючий інтерес до досліджень транснаціональної діяльності, окремі концептуальні питання її впливу на національний економічний розвиток залишаються дискусійними, разом з тим у вітчизняній економічній науці та регулятивній практиці актуалізуються дослідження зокрема таких проблем, як державне стимулювання інвестицій світових ТНК, їхня переорієнтація з торговельно-розподільчої на виробничу інвестиційну діяльність; узгодження корпоративних транснаціональних стратегій і з структурними пріоритетами національно-економічного розвитку; блокування механізмів відтоку національного капіталу до ТНК; нейтралізація діяльності філій іноземних ТНК, орієнтованої на створення монополій на українському ринку; недобросовісний олігополістичний конкурентний тиск на національні компанії.

Метою вивчення сутності і значення діяльності ТНК як для світової економіки в цілому, так і для економіки України зокрема.

Об'єктом дослідження є процеси управління та регулювання ТНК в умовах інтеграції.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні, концептуальні, методичні та прикладні засади функціонування ТНК.

Методологічну основу дипломної роботи становить сукупність принципів, прийомів, загальнотеоретичних, спеціальних та міждисциплінарних методів наукового дослідження, положення сучасних економічних концепцій та моделей розвитку, теорії систем, управління, інновацій та інвестицій.

Інформаційну базу дослідження. Використано законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України, офіційні дані Державної служби статистики України,

Міністерства освіти і науки України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, вітчизняних та міжнародних організацій, нормативно-правові акти, що регулюють економічну діяльність підприємств, загальноекономічна і спеціальна література з питань обліку, аналізу і контролю оборотних активів, офіційні матеріали Державного комітету статистики, Міністерства фінансів та Міністерства економіки України, матеріали симпозіумів і конференцій, дані бухгалтерського обліку і звітності підприємств.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота містить 13 таблиць, 16 рисунків, 54 використаних літературних джерел. Робота викладена на 115 сторінках, основний текст на 111 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТНК

1.1. Глобалізація як передумова виникнення та розвитку ТНК

Світове господарство в умовах глобалізації перетворилося на складну систему яка функціонує у масштабах всієї планети, а її розвиток супроводжується безліччю суперечностей, які формують передумови функціонування ТНК. Поширення глобалізаційних процесів стало підґрунтям необхідності виявлення специфічних властивостей світової економіки, які визначають характер і структуру її розвитку, зокрема передумови функціонування ТНК. До таких осучаснених властивостей світового господарства, на наш погляд, варто віднести: інтеграцію, мондіалізацію, транснаціоналізацію (рис. 1.1).

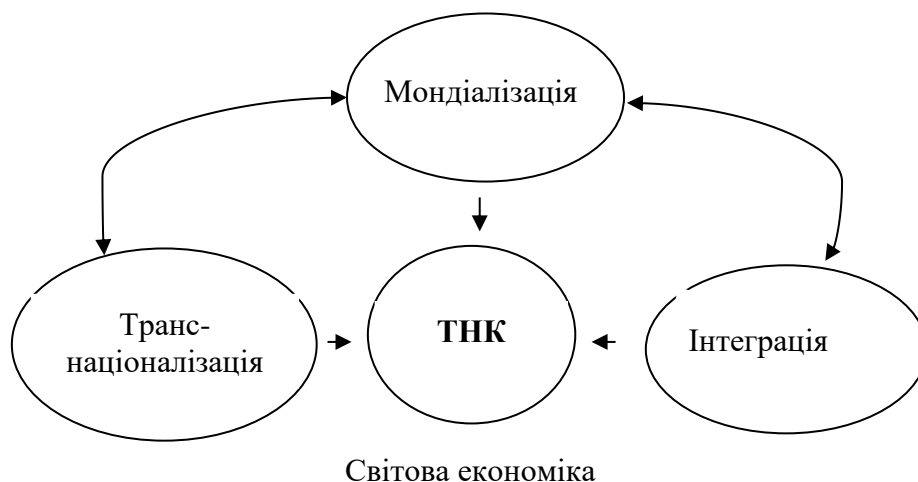

Рис. 1.1. Властивості світової економіки, що впливають на ТНК в умовах глобалізації*

* Складено автором

Ці властивості викликають світогосподарські перетворення, які прямо чи опосередковано впливають на функціонування ТНК. Вплив глобалізації на

господарство є неоднозначним, оскільки, з одного боку, створює численні економічні переваги (стимулювання вільного руху капіталів, загальне зростання рівня свободи для підприємництва, прискорення зростання, збільшення обсягу інвестицій тощо), а з іншого – створює нові загрози для економічної безпеки (з причини посилення нерівності між країнами, загального зростання складності й фінансової нестабільності, а також можливості швидкого поширення кризових явищ між країнами), підвищуючи нестабільність національних економічних систем та їх залежність від загальносвітового ринку. А це все у свою чергу сприяє виникненню суперечностей і якісних перетворень на рівні національних та світової економік.

Якісні перетворення в умовах глобалізації потрібно розглядати у двох аспектах як:

- передумову економічних криз;
- джерело розвитку світової та національних економік.

Неконтрольовані перетворення будь-якої системи в результаті внутрішніх і зовнішніх чинників можуть стати передумовами світових економічних криз. Джерелом розвитку якісні перетворення стають у процесі їх вивчення і виявлення позитивних впливів і створенні механізмів контролю поширення негативних наслідків. Виходячи з цього можна зробити такий висновок: якісні перетворення сприяють і забезпечують процес розвитку економічної системи, а їх ігнорування неухильно призводить до кризи.

Дослідження якісних перетворень дає можливість скорегувати процес регулювання світовою економікою з метою запобігання й передбачення виникнення криз, оскільки визначають характер і структуру її розвитку. При вивченні якісних перетворень необхідно з'ясувати природу їх походження в масштабах світової економіки. Можна стверджувати, що значною мірою вони зароджуються у процесі формування виділених властивостей світової економіки та їх трансформації в умовах глобалізації. Вивченням впливу інтеграції на економічний розвиток присвячені праці вчених: Д. Лук'яненка [284],

Ю. Макогона [135, 136], А. Мокія [198], А. Поручника [222], Дж. Сороса [269, 270], Дж. Стігліца [273, 274], А. Філіпенка [286, 287] та ін.

Глобалізаційні умови розвитку світового господарства створили сприятливе підґрунтя для поширення й розвитку економічної інтеграції, яка взаємопов'язує національні господарства на всіх рівнях. Всеосяжна інтеграція стирає межі між внутрішніми і зовнішніми сферами діяльності країн та їх суб'єктів господарювання, між внутрішньою й зовнішньою політиками держави. Інтеграція в умовах глобалізації переходить на новий рівень розвитку і стає всеосяжною, а світова економіка – єдиним цілим не лише у філософському аспекті.

Інтеграція надає країнам можливість включитися у міжнародну економічну систему і отримати доступ до світового доходу, формуються інтернаціоналізовані відтворювальні центри (інтеграційні об'єднання). Для з'ясування виникнення можливих суперечностей у процесі інтеграції необхідно визначитися із ступенем інтеграції країн. Саме рівень інтеграції визначає характер суперечностей. Економічна інтеграція поширюється на макро- і мікро-рівнях. На мікрорівні економічну інтеграцію поділяють на:

– горизонтальну, яка передбачає злиття підприємств, які виробляють подібні товари. Реалізується створенням спільних підприємств, асоціацій, корпорацій, кластерів, синдикатів, трестів;

– вертикальну (злиття підприємств різних галузей та видів діяльності). Результатами такої інтеграції є створення консорціумів, концернів, холдингів, кластерів.

Інтеграція на мікрорівні безумовно має ряд переваг як для підприємств, так і для країн їх перебування. Але джерелом зародження суперечностей, як і передумов криз, є її недоліки. На наш погляд, суперечності можуть виникнути через:

– посилення монополізації на ринку з боку інтегрованих підприємств, яке може призвести до його глибокої сегментації та деформації;

- зростання асиметрії щодо розподілу світового доходу між інтегрованими і звичайними суб'єктами світової економіки;
- концентрацію капіталу в інтегрованих об'єднаннях;
- порушення процесу ціноутворення;
- посилення конкурентної боротьби на світовому ринку;
- зростання у світі ролі наднаціональних підприємств та пріоритетність досягнення їх економічних цілей над національними;
- нерівноправні умови участі в інтегрованому об'єднанні.

Інтеграція на макрорівні реалізується створенням таких форм об'єднань, як: зона преференційної торгівлі, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, політичний союз. Кожна наступна форма інтеграції обмежує самостійність в прийнятті зовнішньо- і внутрішньо-економічних рішень країн-учасниць. Суперечності на такому рівні інтеграції виникають стосовно: політико-ідеологічних, соціально-культурних, релігійних відмінностей, рівня взаємозалежності країн, розширення меж об'єднання та параметрів відбору; загострюється конкуренція між країнами щодо збільшення частки світового доходу.

В умовах інтеграції вірогідність поширення криз зростає – чим тісніші взаємозв'язки між країнами, тим більша вірогідність перетікання криз з однієї країни інтеграційного об'єднання на інші.

На наш погляд, поширення інтеграції світовою економікою являє собою закономірний і природний процес, який підвищує пріоритетність визначення і досягнення наднаціональних інтересів над національними. А трансформація інтеграційних моделей розвитку у майбутньому забезпечить збереження національної і культурної самобутності країн-учасниць.

Поширення інтеграційних процесів на мікрорівні зумовило виокремлення такої властивості світової економіки, як мондіалізація. Мондіалізація визначає специфічні моделі інтеграції. Вона передбачає, що контроль в управлінні національною економікою багатьох держав поступово переходить до ТНК і

міжнародних організацій, які мають свої цілі (наприклад, переміщення виробництва в країни, де дешевша робоча сила), що не завжди збігаються з національними інтересами суверенних держав. Це, у свою чергу, становить явну загрозу для економічної безпеки окремих країн, зменшує значення господарських функцій держави та обмежує можливості останньої регулювати економічні процеси. Результатом мондіалізації є виникнення суб'єктів світової економіки (ТНК, держав, міжурядових організацій), поєднання й уніфікація їх інтересів, здібностей та можливостей.

Мондіалізація базується на природничо-історичному процесі інтернаціоналізації економіки, політики і культури. Мондіалізація як глобалізаційна властивість світової економіки досліджувалась, такими вченими як: З. Бауманом [26], А. Бенуа [27], О. Сльозко [26], Й. Ларош [37]. Нинішній етап мондіалізації виступає якісно новою стадією, коли першочерговим стає створення механізмів глобального управління цими об'єктивними процесами. За об'єктивну їх основу слугує формування глобального корпоративно-державного симбіозу, що спирається на транснаціональні компанії та перетворення світових лідерів у корпоративні держави. Мондіалізація набуває бурхливого розгортання у ментально-культурній сфері. Ментальна мондіалізація означає перетворення формування свідомості в комерційно вигідний вид бізнесу. При цьому світова культура виступає передумовою маніпулювання свідомістю в планетарних масштабах. Мондіалізація начебто спростила взаємозв'язок між суб'єктами міжнародних економічних відносин створивши «єдину економіку без кордонів», разом із тим умови функціонування світового господарства залишаються мультиплікативними (кордони, культурні, етнічні особливості, політичні, соціально-економічні умови розвитку). Поширення цієї властивості призвело до ефекту руху, «що наштовхнувся на самого себе».

Суперечливість згаданої властивості полягає в тому, що з одного боку, мондіалізація сприяє посиленню тенденцій до централізації та уніфікації світового господарства, внаслідок чого в різних країнах виявляються спільні

тенденції розвитку, а економічні структури зазнають певної уніфікації. З іншого, мондіалізація викликає опір цим процесам з боку національних держав. Основним аргументом такого опору є нерівномірність розподілу вигод між країнами світу. Ще одна суперечливість полягає в тому, що хоча мондіалізація раціоналізує виробничий ланцюг, дозволяє зменшити витрати і збільшити доходи ТНК, проте її економічні цілі та інтереси можуть не збігатися з інтересами країни материнської компанії. Так, більшість американських ТНК з метою скорочення витрат перенесли свої виробництва у менш розвинуті країни з дешевою робочою силою, збільшивши цим власні доходи, але й підвищивши у такому випадку рівень безробіття у США [37].

У сучасних умовах виникає суперечність між двома взаємовиключними тенденціями, що розкривають характер мондіалізації: тенденції удосконалення механізмів багатостороннього управління глобальними процесами і тенденції створення уніполярної структури світової системи, заснованої на домінуванні високорозвинених західних держав. Ігнорування вищезазначених суперечностей при подальшому поширенні процесів мондіалізації у світовій економіці може призвести до формування причин прояву і поширення криз. А розв'язання їх можливе лише за створення наднаціональних органів управління, які б узгоджували цілі та інтереси всіх суб'єктів світової економіки.

Одним із основних джерел глобалізації є транснаціоналізація – це “процес посилення світової інтеграції у результаті глобальних операцій ТНК”, - в межах якої значна частина споживання, виробництва, імпорту, експорту і доходу країни залежить від центрів міжнародних, що знаходяться за межами цієї держави. Рушійною силою транснаціоналізації виступають транснаціональні компанії, які є одночасно і головними рушійними силами, і є результатом інтернаціоналізації [3, с.411].

Під терміном “транснаціоналізація” розуміють переміщення господарської діяльності фірми за межі національних кордонів. Слово “транс” – у назві ТНК означає, що ці компанії:

- виробляють товари і послуги та продають їх за межами національних кордонів;

- планують свої операції в глобальних масштабах, але зберігають свій національний характер;

- поширюють смаки, ідеї і технології по всьому світі.

Можна сказати, що під транснаціональними корпораціями найчастіше розуміють фірми, які контролюють фінансові активи і які мають свої підрозділи у двох або більше країнах світу. В країнах базування, материнські компанії, набувають зарубіжні активи, інвестуючи в дочірні компанії або філії в приймаючих країнах. Цей тип інвестування передбачає права на контроль та управління і розглядається як прямі іноземні інвестиції.

Виділяють декілька шляхів щоб компанія отримала статус ТНК. Наприклад, якщо :

- 1) компанія володіє багатьма філіями за кордоном;

- 2) частка прибутку,отриманих за кордоном, найбільша з-поміж усіх її доходів;

- 3) закордонні операції компанії – це не тільки продажі, але й дослідження, виробництво, розробки. Сформулювати однозначне визначення ТНК вкрай важко з огляду на те, що організаційна структура транснаціональних корпорацій дуже часто змінюється, пристосовуючись до змін у міжнародних економічних відносинах. Термін “транснаціональна корпорація” (Transnational Corporation – TNC) і синонім – “багатонаціональна компанія” (Multinational Corporation – MNC, multinational enterprise) вживається як загальноприйнятий з 1960 року [14,36] .

В науковій літературі з середини 70-х років ХХ ст. стали розділяти два визначення компанії, що здійснюють міжнародні операції:

- 1)було запропоновано вченими, Н. Худом, Дж. Даннінгом та С. Янгом, визначення для ідентифікації ТНК,які вважали: ТНК – це будь-яке підприємство,що контролює, володіє майном, яке може забезпечувати дохід у більш ніж одній країні;

2)в 1974 році ООН офіційно вирішила провести розподіл між ТНК і мультинаціональними (багатонаціональними) корпораціями (МНК). Термін ТНК ввели для зазначення фірм, які володіють прямими іноземними інвестиціями і знаходяться у володінні осіб однієї країни.

Термін МНК використовували для при рівняння аналогічних фірм, але які знаходяться у володінні осіб із різних країн. Існує у світі невелика кількість МНК. Найбільші з них: в харчовій промисловості – Юнілевер (англо-голландська); у нафтовому бізнесі – Роял Датч-Шелл (англо-голландська); в електротехнічній сфері – Асеа Браун Бовері (шведсько-швейцарська); в нікелевій промисловості – Інко (англоамерикано-канадська) та інші. Елементом стратегічного корпоративного менеджменту є маркетингові стратегії ТНК, які виробляють забезпечення механізму узгодження цілей глобальної експансії ТНК та її потенціалу і ресурсних можливостей. Основне положення мультинаціонального маркетингу -"мислити глобально, діяти локально". Це положення прогнозує здатність організації створювати товари, що забезпечують виконання та посилення міжнародної експансії ТНК.

У досвіді мультинаціональних ТНК найпоширенішим є використання поетапного, або традиційного маркетингу, який забезпечує найбільш повне використання всього потенціалу товару, що здійснює спочатку внутрішню, а згодом і міжнародну експансію. У цьому випадку товар спершу продають у країні дислокації ТНК, згодом із досягненням фази насичення його просувають на ринки інших розвинутих країн. Із посиленням тенденцій до скорочення обсягів реалізації він знову як товар ринкової новинки продовжує проникнення на ринки середньорозвинутих, а згодом і слаборозвинутих країн. Так, корпорації мобільного зв'язку Ericsson та Motorola, наприкінці 80-х років отримали нове дихання по продовженню життєвого циклу продукції і відбувся вихід цих корпорацій на нові ринки Центральної та Східної Європи, для яких внутрішньо застарілі в західноєвропейському сенсі товари були продуктами ринкової новизни. Південнокорейський гігант DAEWOO, внаслідок зовнішньої експансії,

отримав нагоду вийти за межі загальнонаціонального ринку та знайти нові ринки, як і здатні поглинути обсяги динамічно зростаючих потужностей. Зосередження автомобільних потужностей світових гігантів в Азії, за підсумками експертів, призвело до того, що потреби внутрішніх ринків Азії в автомобілях, на 9 млн. штук менші за виробничий потенціал. Цим і пояснюється відкриття спільних підприємств DAEWOO з місцевими автомобільними компаніями в Україні (АвтоЗАЗ-DAEWOO), Узбекистані (Uz-DAEWOO MotorCo), В'єтнамі (Vidamco), Бельгії (Ейго-DAEWOO), Китаї (Automotive Components Plan), Індії (DCM DAEWOO), Ірані (Passanger Car Plant) тощо.

Комісія ООН з ТНК на сьогодні дає таке поняття транснаціональним компаніям: “ТНК - це компанія:

- яка включає підрозділи в двох або більше країнах незалежно від їх сфери діяльності і юридичної форми;
- що дозволяє проводити узгоджену політику і здійснювати загальну стратегію через один або більше керівних центрів;
- в якій окремі підрозділи взаємопов’язані між собою за допомогою власності або якимось іншим чином так, щоб одна або більшість з них можуть мати значний вплив на інших [23].

Щодо критеріїв визначення ТНК, то слід мати на увазі, що поняття “ТНК” базується насамперед у світовій економіці на формулюванні міжнародних організацій. Спочатку, за запропонованою методологією ЮНКТАД, до ТНК відносили ті міжнародні фірми, показники діяльності яких задовольняли 2 критеріям:

1. Повинна бути наявність підрозділів за кордоном і материнської компанії не менше ніж у 2 країнах світу. На основі прямих іноземних інвестицій можуть засновуватись компанією закордонні інвестиції через:

- a) створення виробничих потужностей;
- b) через поглинання або злиття інших підприємств.

2. Контролювання активів закордонних підрозділів – визначає, що частка акціонерного капіталу в дочірньому підприємстві, становить не менше 10%, яка належить материнській компанії в іншій країні [8,11].

Згодом завдяки ЮНКСТАД було визначено нові критерії для віднесення компанії до категорії ТНК, що послужило основою більш уточненого формулювання. Отже, ТНК вважається компанія, яка володіє підрозділами у двох або більше країнах, спроможна проводити узгоджену політику через один або кілька центрів прийняття рішень. При тому материнська компанія повинна мати можливість контролювати активи інших іноземних одиниць у державах їх базування, окрім країни її базування, як правило, шляхом участі в капіталі. Найбільші ТНК в світу мають свої філії в декількох десятках, а деякі навіть більше ніж у сотнях, країн світу.

Отже, ТНК- це багатопрофільні компанії за охопленням діяльності. Їхні активи не обмежуються лише розміщенням у базових галузях. Корпорації, виходячи зі своєї стратегії максимізації прибутку, можуть переводити свої капітали з однієї галузі іншу, з однієї країни в іншу, знижуючи або закриваючи виробництво в одних підрозділах і розширюючи господарську діяльність в інших. Стосовно макроструктури ТНК, то вона визначає характер відносин між її структурними елементами: головною компанією та її підпорядкованими підприємствами. За методологією ЮНКТАД розрізняють, закордонні підрозділи транснаціональних корпорацій, за своїм статутом:

1. Дочірнє підприємство – це акціонерне товариство у приймаючій країні, акції якого в більшій половині перебувають у власності іншого підприємства, яке має право усунути чи призначити більшість членів управлінських, наглядових чи адміністративних органів. Материнська компанія повністю контролює дочірнє підприємство.

2. Асоційована (афілійована) компанія – це акціонерне підприємство у приймаючій країні, в якому від 10% до 50% акцій належать іноземному інвестору, тобто материнській компанії.

3. Філіал (філія) – це неакціонерне підприємство, що повністю або частково перебуває у власності інвестора і може набувати таких форм:

а) постійне представництво іноземного інвестора у певній країні;
б) сформовано іноземним інвестором і третіми сторонами неакціонерне спільне товариство;

в) нерухоме майно та земельні ділянки, що прямо належать іноземному резиденту. Механізм діяльності ТНК визначають відповідні методи, принципи та інструменти забезпечення їхнього глобального лідерства. В контексті вище сказаного можна зазначити, що на шляху до забезпечення глобального лідерства ТНК здійснюють свою діяльність, ґрунтуючись на таких принципах:

1. Здійснення прямих іноземних інвестицій з метою створення виробничих потужностей за кордоном.

2. Використовування різних форм міжнародного поділу праці, що дозволяє розміщувати різні ланки виробничого процесу в різних країнах світу.

3. Внутрішньокорпоративна торгівля, яка здійснюється між окремими підрозділами ТНК із застосуванням трансфертних цін.

4. Глобальний підхід до управління – оптимізація діяльності корпорації у цілому, а не окремих її складових.

Отже, підсумовуючи вище сказане зазначимо, що дати повне визначення ТНК надзвичайно важко. Аналізу окремих аспектів діяльності корпорацій присвячено немало наукових досліджень, існують теорії альтернативні, які по-різному описують виникнення і феномен ТНК, їх недоліки та переваги, а також моделюють їхню подальшу трансформацію. Також пропонується прирівняти ТНК за різними критеріями: величиною обороту, національною приналежністю капіталів, часткою закордонних прибутків, активів, кількістю філіалів закордонних, тощо. Будьякий із цих згаданих критеріїв має право на існування. А це підтверджує той факт, що не можна підходити однозначно, щодо трактування глобальних корпорацій, прототипом яких є ТНК

1.2. Роль та значення ТНК в соціально-економічному розвитку

Міжнародний характер здійснення економічної діяльності ТНК передбачає активний пошук шляхів вдосконалення форм організації міжнародного бізнесу. Гостра конкурентна боротьба, пошук шляхів доступу до дешевих ресурсів і факторів виробництва змушує ТНК урізноманітнювати форми організації зарубіжної діяльності. У сучасних стратегіях виходу компаній за національні межі ТНК активно акумулюють міжнародні потоки прямих іноземних інвестицій, здійснюють утворення стратегічних альянсів, формують спільні підприємства. Історія розвитку процесів злиття та поглинання набуває обертів з кінця XIX століття. Характерною рисою того часу було об'єднання кількох невеликих компаній, які володіли невеликою часткою ринку, з метою конкурувати з ринковими домінаторами. Звичайно, процеси злиття та поглинання, які мають місце в сучасних умовах, не порівнянні з минулими. Наразі розширення вартості угод та їх зростання їх кількості говорять про впровадження транснаціональними корпораціями стратегії злиття та поглинання активно з метою розвитку та розширення свого виробництва. Це найпоширеніша форма прямих іноземних інвестицій і водночас важлива стратегія розвитку ТНК, що гарантує їм успішне функціонування в умовах національної та міжнародної конкуренції, забезпечує захист інтересів компаній та зміцнення їх конкурентних позицій [61].

Наразі економічній науці відомі кілька варіацій ТНК, однак при всій їх різноманітності їх можна згрупувати у дві протилежні одна одній організаційні форми – централізоване виробництво з центральним управлінням і централізованим виробництвом та розосереджене виробництво де кожний суб'єкт виробництва має свій центр управління. І хоча багатонаціональні корпорації знаходяться між цими двома крайнощами, усе ж таки домінуючим є географічно розосереджене виробництво з гнучким централізованим управлінням, заснованим на широкій самостійності. Таким чином, відбувається перехід від жорсткої центральної системи управління до розмитих систем. Що ж до централізованого

управління, то воно застосовується частіше для підрозділів наукових досліджень і розробок [12].

До новітніх тенденцій організаційної реконструкції багатонаціональних корпорацій належить здатність гнучко трансформувати відносини власності. У ході створення системи дочірніх фірм, філій і інших структурних підрозділів ТНК може широко використовувати не пряму власність, а детально відформатовані за своїм задумом договірні відносини. Критерії диверсифікації інституційної сторони відносин власності закладені і в завданнях досягнення економії, оскільки для ТНК найбільш ефективний механізм диверсифікації і регулювання глобального виробництва - це саме договірні субконтрактні відносини. Адже, саме останні, дозволяють скоротити витрати. Відзначимо, у зв'язку з цим, що швидке розповсюдження промисловості у напрямку недорогих виробників було досягнуто через субконтракти в текстильній і швейній галузях. В умовах повної власності питомі транзакційні витрати в цих галузях могли виявитися надмірними. В той же час субпідрядні витрати легко перекладаються на інші структури. Передумовою виникнення сприятливого середовища для транснаціоналізації бізнесу є бажання власників бізнесу створити всі умови для уникнення впливу кризових явищ, характерних для світової економіки весь період розвитку та становлення індустріального простору.

Чинники, які стали підґрунтям виникнення сучасного процесу об'єднання, які в свою чергу, призвели до транснаціоналізації слід шукати в історичному минулому світової економіки. Наразі серед дослідників йде дискусія щодо віднесення компаній до тієї чи іншої категорії. Пропонуються різні критерії визначення ТНК: масштаби та сфери діяльності, належність капітал, інтернаціональність менеджменту глобальність стратегії, тощо. Хоча, досі не вдалося сформулювати єдину загальноприйнятую точку зору з даного питання, в різних документах ООН, що стосується аналізу діяльності міжнародних компаній, можна знайти досить широке визначення ТНК.

Транснаціональною корпорацією (ТНК) вважають велике фінансово виробниче, науково-технологічне, торгово-сервісне об'єднання, що має закордонні активи (капіталовкладення) і здійснює свої операції в зарубіжних країнах, а сам термін «транснаціональна корпорація» з'явився в якості компромісу в ході переговорів про мандат діяльності ООН в питанні обмеження діяльності міжнародних монополій в країнах, що розвиваються. При транснаціоналізації виробництва окремі частини відтворювальних процесів переносяться з однієї країни в іншу за допомогою прямих іноземних інвестицій, забезпечуючи інтернаціоналізацію і ринків збуту, і виробництва, і власності. Відповідно до критеріїв ЮНКТАД спочатку до числа ТНК ставилися фірми з річним оборотом понад 100 млн. дол. і з філіями не менш ніж в 6 країнах світу. Зараз ЮНКТАД вважає транснаціональними ті корпорації, які володіють наступними формальними ознаками:

- вони мають виробничі осередки не менше ніж у двох країнах;
- вони проводять узгоджену економічну політику під централізованим керівництвом;
- її виробничі осередки активно взаємодіють один з одним;
- обмінюються ресурсами і відповідальністю.

В даний час, за даними ЮНКТАД, налічується близько 63 тис. ТНК, на які припадає приблизно 800 тис. дочірніх структур за кордоном. ТНК 25 контролюють 1/3 світового виробництва і світової торгівлі, 80% вільного капіталу, в них зайнято понад 20% робочої сили, вони є основними інвесторами при капіталовкладення в національні економіки. ТНК можуть привносити в світову економіку, а особливо в економіку приймаючих країн, як позитивні, так і негативні наслідки. Утворюючи єдину мережу, транснаціональний капітал володіє однією третиною всіх виробничих фондів і виробляє майже половину загальнопланетарного продукту. Завдяки своїм рішенням у сфері капіталовкладень і вибору місць розміщення виробництва, ТНК відіграють важливу роль у розподілі світового виробничого потенціалу (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Транснаціоналізація світової економіки

Джерело: складено автором за [30]

Підґрунтям розвитку ТНК є тенденція до інтернаціоналізації виробництва і капіталу, перш за все, це стосується експорту капіталу промислово розвиненими країнами. Так, наприклад, протягом 1903-1913 рр. вивіз капіталу з Англії склав у середньому 7% національного доходу. Загалом до 1914 р. на частку Англії припадало понад 50% сукупного експорту міжнародного капіталу, 40% закордонних інвестицій було вкладено в залізницю, 30% – витрачено на урядові і муніципальні позики. У цілому у ТНК це близько 65 тис. материнських компаній контролюють понад 80% світового товарного обороту їх виробництво складає близько 10% світового ВВП належить більше 60% патентів і ліцензій на новітні технології це більше 850 тис. їх зарубіжних філій й афільованих компаній по всьому світу контролюють близько 90% вивозу капіталу працевлаштовують близько 74 млн осіб у всьому світі контролюють понад 50% світового промислового виробництва 1920-х рр. британські корпорації володіли 40% світового обсягу прямих іноземних інвестицій. Однак, вже у період між двома світовими війнами напрямок інвестицій починає змінюватися: країни Західної

Європи і, перш за все, Англія, втрачають своє становище кредиторів і експортерів капіталу. Хоча обсяг корпоративних інвестицій з Європи дещо зменшився, діяльність американських ТНК активно розширювалася.

В Японії цей період став свідком зростання дзайбацу (або «фінансової кліки») [66], включаючи Mitsui і Mitsubishi. Ці гігантські корпорації, які працювали в союзі зі своєю державою, мали олігополістичний контроль промислових, фінансових і торгових секторів країни. Після Другої світової війни починається «друга хвиля» зростання масштабів діяльності міжнародних корпорацій. У цей період спостерігався масивний рух американського капіталу за кордон і створення там своїх дочірніх компаній. У цей же час все більшу роль почали відігравати європейські та японські корпорації. З початку 70-х років ХХ століття зростання прямих зарубіжних інвестицій сповільнилося, змінилася їх спрямованість – перш за все, у країни Західної Європи.

А вже з початку 1980-х років виникає нова тенденція у міжнародному русі інвестицій – їх спрямованість із західноєвропейських країн (Великобританії, Німеччини) у США, причому саме США стають найбільшою приймаючою економікою. Однак нові тенденції не нівелюють того факту, що 90% із материнських компаній ТНК розміщується у промислово розвинених країнах. Штабквартири транснаціональних корпорацій, як правило, розміщуються на території глобальних міст, наприклад, у Токіо знаходиться 17 із 100 провідних корпорацій, а у Нью-Йорку – 11, оскільки останні є стратегічними центрами концентрації господарської діяльності, управління транскордонними фінансовими потоками та надання високотехнологічних послуг [68, с.73].

У цілому, основні етапи формування транснаціональних компаній та їх особливості відображено у табл. 1.1.

Передумови виникнення та розвитку ТНК досить чітко демонструють їх місце в економіках окремих країн та, як наслідок, роль цих економік у глобальному просторі. Закономірно, що мова йде про корпорації Великобританії, Швейцарії, США, важливість яких не можна переоцінити ні на початку ХХ

століття, ні в його кінці. Цікавим є той факт, що, якщо раніше ТНК мали на меті лише посилити свою експансію на нові ринки, яка збільшувала оборот і прибутки за рахунок дешевших ресурсів виробництва (робочої сили, сировини), то на сучасному етапі вони прагнуть диверсифікувати власні ризики за рахунок послаблення залежності від кон'юнктури в певній окремій країні.

Згідно FORBES Global 2000, списку 2000 найбільших і найпотужніших компаній світу за версією журналу Forbes [79], які визначаються на основі оцінки компаній по чотирьох критеріях: продажі, прибуток, активи та ринкова вартість, у 2016 р. рейтинг очолили компанії США, за якими слідом доволі несподівано прорвалися ТНК Китаю (в основному Гонконгу), вперше випередивши японські корпорації. Найактивнішими були 486 європейських компаній, яких у 2015 р. було на 20 більше [79].

Таким чином, кількість ТНК європейських країн навіть у сукупності не змогла перевершити кількість ТНК США. На основі обробки численних публікацій щодо функціонування ТНК встановлено, що особливості їх діяльності полягають у тому, що:

Таблиця 1.1

Етапи формування ТНК

Покоління ТНК	Часові рамки	Особливості розвитку ТНК
Перше	Кінець XIX ст. до першої світової війни 1890-1914 рр.	Видобуток сировини в колоніях Азії, Африки, латинської Америки та її переробка в країнах метрополіях. Були створені Британсько-ОстІндська компанія, Шведсько-Африканська компанія, Компанія Гудзонової затоки З'явилися основні імперіалістичні підприємства у Західній Європі, зокрема в Англії та Голландії, котрі були сформовані для просування торгової діяльності або територіальних надбань для своїх країн на Далекому Сході, в Африці та Америці
Друге	Між першою та другою світовими війнами 1914-1945 рр.	Виробництво військової техніки
Третє	Після другої світової війни до розпаду колоніальної системи 1945-1969 рр.	Посилення значення та впливу представництв іноземних компаній в країнах, що розвиваються. Було створено ТНК Johnson & Johnson, Coca-Cola, Procter & Gambel, які функціонували на основі промислового капіталізму та його наслідків: розвитку фабричної

		системи; більших і капіталомісткіших виробничих процесів; кращих методів зберігання; і швидших засобів пересування товарів і сировини
Четверте	Період ринкового розвитку світу 1970- 2000 рр.	Концентрація виробництва і капіталу в ТНК-лідерах у сфері крупного світового бізнесу. Так розвитку набули Royal Dutch Shell, Nestle, APPLE INC, вони застосовували тиск з метою захисту або збільшення ринків зумовили транснаціональну експансію виключно північноамериканських та західноєвропейських компаній. 60% інвестиційних корпорацій були направлені у Латинську Америку, Азію, Африку і на Близький Схід
П'яте	Посилення глобалізації та інтеграційних процесів у світі 2000 р. – до нині	Створення мережевого виробництва і формування системи глобальної реалізації товарів, розвиток глобальних інформаційних гігантів: IBM, Apple, Dell, Google, Facebook, Twiter, Instagram та ін.

Джерело: складено автором за [4]

– ТНК - складні, багатогалузеві структури, обумовлює їх складність як об'єкта дослідження;

– масштаб їх діяльності широкий, оскільки структурні підрозділи ТНК діють на десятках, сотнях не тільки географічних, але і товарних ринках;

– ТНК одночасно здійснює свою діяльність на ринках кількох регіонів і країн, зовнішнє середовище яких істотно відрізняється як же факторами, так і рівнем їх впливу, що через розрізненість та брак інформації ускладнює прийняття обґрунтованих рішень;

– конкуренція між ТНК носить багатоаспектний характер: від внутрішньогалузевої до міжгалузевої та глобальної, а її умови диференціюються на різних товарних ринках, ринках різних країн;

– незважаючи на домінуючу роль міжнародного підприємницького середовища конкурентоспроможність ТНК багато в чому пов'язана з внутрішніми властивостями її функціонування і стратегіями, які реалізуються;

– динамічність міжнародного підприємницького середовища, прискорення темпів науково-технічного прогресу впливають на рівень і стабільність позицій ТНК, для утримання і нарощування яких потрібні стійкі конкурентні переваги. Турбулентність світової економіки і загострення конкуренції актуалізує

необхідність розробки ефективної системи управління, а також нових форм організації бізнесу [14].

Досвід найбільших ТНК демонструє те, що з точки зору зростання їх інвестиційної привабливості та здатності до адаптації до змін в світовій економіці визначальною є система корпоративного управління, в рамках якої, перш за все, забезпечується захист прав інвесторів і власників. У міжнародно-правових документах також зазначається значимість корпоративного управління, вплив якого поширюється далеко за межі інтересів ТНК, а саме воно стає джерелом конкурентоспроможності країн [6]. На сучасному етапі слід говорити про зміну парадигми стратегічного менеджменту транснаціональних корпорацій. Це передбачає необхідність вибору для ТНК найбільш ефективних конкурентних стратегій. М. Портером було запропоновано вибирати корпоративну стратегію на основі аналізу позиціонування тієї чи іншої ТНК на ринку, диференціації вироблених товарів і цінових переваг [45, с.272]. Їм була розвинена ідея про сутність корпоративних стратегій на основі моделі конкурентного аналізу і «ланцюжка збільшення вартості».

У свою чергу, управління корпорацією покликане вирішувати такі завдання, як оптимізація виробництва, залучення інвестицій і формування безперервної технологічного ланцюжка на основі інтеграції підрозділів. Аналіз стратегічних альянсів має принципове значення для конкурентних стратегій ТНК, оскільки альянси конфігурують переваги власності, інтернаціоналізації та локалізації. Загальновідомо, що базовою теорією міжнародного виробництва і існування самих ТНК як основних його суб'єктів і ПІІ як засобу його фінансування стала еkleктична парадигма Дж. Даннінга, яка успішно використовується для аналізу основних конкурентних стратегій ТНК [80]. Ця парадигма передбачає три види переваг ТНК в порівнянні з національними компаніями: переваги власності, переваги локалізації (виникають від розміщення діяльності по створенню доданої вартості поза країною базування) і переваги інтерналізації (виникають від заміщення ринків по використанню або створення активів, створюють потік 30

доходів, внутріфірмовими трансакціями). Традиційні підходи до дослідження ТНК передбачають комбінаторики трьох зазначених груп переваг.

У стратегіях ТНК важливе значення набувають саме міжнародні стратегічні альянси, оскільки участь в такому альянсі дозволяє ТНК знижувати витрати на дослідження і розробки, а також розподіляти ризики, які пов'язані з проведенням таких досліджень, підвищувати швидкість комерціалізації інновацій та їх віддачу. В останні роки однією з форм ефективних стратегій ТНК на світових ринках стала практика злиттів і поглинань, що також є однією з форм їх корпоративної стратегії і методом підвищення конкурентоспроможності у багатьох галузях світової економіки. Так, слід зазначити, що в основі глобальних стратегій корпорацій, які здійснюють великі злиття і поглинання, лежить прагнення до отримання певних конкурентних переваг для досягнення лідируючих позицій на світових ринках. До таких переваг відносяться можливості постачання за рахунок надійного доступу до джерел сировини і напівфабрикатів в декількох країнах, можливості в області маркетингу, реалізовані завдяки знанню і доступу до ринків в декількох країнах, диверсифікація, що дозволяє скоротити країнові і комерційні ризики, досвід управління в декількох країнах.

1.3. Вплив середовища ТНК на їх розвиток

Сучасне середовище бізнес-діяльності міжнародних компаній характеризується надзвичайно високим ступенем складності, динамізму та невизначеності. Своєчасне пристосування до середовищних змін - запорука ефективного розвитку компанії на міжнародних ринках. Менеджмент корпорацій, з одного боку, повинен усвідомлювати характер змін у бізнессередовищі та ефективно на них реагувати, а з іншого боку - не забувати про те, що самі компанії генерують зміни в середовищі, пропонуючи ринку нові види товарів і послуг, залучаючи нові види сировини, матеріалів, обладнання, впроваджуючи нові технології.

Середовище діяльності міжнародних корпорацій – це сукупність різноманітних відносин і інтересів різних груп і організацій, які складаються у всіх країнах, де корпорація здійснює свої ділові операції. Головна особливість поняття «середовище» пов'язана з об'єктивністю зазначених відносин і інтересів, які складаються у країнах незалежно від міжнародної корпорації.

До міжнародного середовища корпорація має пристосуватись, витрачаючи на це відповідні ресурси. Урахування вимог місцевого законодавства до організації бізнесу, сплата податків до приймаючої країни, обмеження щодо тривалості робочого дня тощо вимагають певних витрат. Якщо витрати на пристосування до середовища даної країни є надто високими і перевищують певний рівень, міжнародна корпорація не започатковує в цій країні свій бізнес. Важливо підкреслити, що особливість міжнародного середовища пов'язана зі складністю його географічного й галузевого аспектів.

Географічна складність середовища діяльності міжнародних корпорацій полягає у тому, що воно включає три елементи:

- середовище материнської країни (країни походження корпорації);
- середовища приймаючих країн (країн-господарів);
- нейтральне середовище (нейтральні водні і повітряні простори, території міжнародних організацій, нейтральний материк Антарктида та ін.).

Середовище, у якому функціонує фірма, що здійснює міжнародні операції, відчуває великий вплив із боку цієї фірми і сама справляє на неї величезний вплив. Міжнародний бізнес об'єднує організації, що діють практично в будь-якому ціннісному й інституціональному середовищі. Кожна з країн, де ведуть свої операції ТНК, характеризується певними правовими, політичними й економічними структурами, рівнем розвитку і культурних умов. Якщо фірма хоче домогтися успіху, вона повинна старанно вивчати можливі шляхи взаємодії політики корпорації з політикою національних держав і враховувати особливості і рівень розвитку країни партнера. У зв'язку з цим комплексний аналіз і оцінка

середовища розвитку міжнародного бізнесу фірми є найважливішим моментом підготовки всіх стратегічних і багатьох тактичних рішень міжнародного менеджменту (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Складові середовища ТНК

Політичне	Економічне
Правове	Соціально-культурне

Політичне середовище ТНК відіграє важливу роль оскільки визначає основні параметри можливого функціонування ТНК у конкретній країні. Так складовими частинами політичного середовища є:

- політична система - призначена для інтеграції суспільства в життєздатне функціонуюче ціле;
- ідеологія - систематизована й інтегрована сукупність концепцій, теорій і цілей, що утворюють соціально-політичну програму;
- політична стабільність - рівень політичного ризику - можливість конфіскації, експропріації, валютні ризику, тероризм).

Структура аналізу політичного середовища передбачає ґрунтовне вивчення таких елементів як:

1. Політичний режим у країні і його відносини з Україною.
2. Міждержавні угоди, що можуть цікавити фірму.
3. Участь країни в політичних блоках і міжнародних економічних спілках.
4. Політичні партії і громадські організації в Україні, що мають контакти з владою, політичними партіями і громадськими організаціями країни.
5. Найзначніші політичні лідери.
6. Основні політичні партії і найвпливовіші громадські організації в країні.
7. Основні політичні суперники, що борються за владу в країні, і сутність їх принципових позицій в економічних, політичних і правових питаннях.
8. Зв'язок бізнесу і політики (фірми, партії, лідери).

9. Найближчі вибори парламенту і президента, перспективи їхнього завершення, ймовірний вплив на бізнес і на відносини з Україною.

10. Роль і вплив регіональної влади.

11. Політична обстановка в регіонах проникнення фірми.

12. Загальна оцінка політичної стабільності в країні.

Правове середовище визначає законодавчо-нормативні підстави і умови функціонування ТНК. Знання в цій галузі необхідні при вирішенні різноманітних практичних питань зовнішньоекономічної діяльності, а також у діяльності іноземних організацій, фірм і фізичних осіб на території України. Структура аналізу правового середовища передбачає вивчення:

1. Правове регулювання МЄВ на національному рівні:

- регулювання фінансових закордонних операцій;
- регулювання створення і трансформації бізнесу;
- регулювання трудових відносин;
- стимули для розвитку міжнародного бізнесу в конкретній країні (пільгові кредити, прискорена амортизація, податки, дотації, субсидії і т.д.);
- встановлення різноманітних вимог правового характеру до суб'єктів СГ, здійснення діяльності в даній країні (обмеження частини іноземного капіталу, вимоги до умов продажу і до технологій на внутрішньому ринку, створення робочих місць;

2. Ефективність державного управління в країні - реципієнти:

- наявність бюрократичних структур, що заважають діяльності;
- ступінь впливу бюрократичних структур на законодавство у власних інтересах;
- корупція, хабарництво і рівень їх поширення.

3. Загальна оцінка узгодженості системи права в країні з основними положеннями міжнародного права.

4. Регулювання в'їзду/виїзду приватних осіб.

5. Захищеність власності і прав особистості.

6. Правові питання оподаткування фірм і приватних осіб. 7. Загальна оцінка стабільності правової системи країни.

Економічне середовище визначає особливості діючої економічної системи в конкретній країні. Економічна система призначена для розподілу обмежених ресурсів між конкуруючими користувачами і пов'язана з регулюванням і координацією ресурсів і власності на будь-яке майно. Структура аналізу економічного середовища передбачає вивчення:

1. Місце, що займає країна по показниках: ВВП, темпи економічного росту, темпи росту інвестицій, зовнішньоторговельний оборот, імпорт товарів і послуг.

2. Населення країни в цілому і регіонів проникнення окремо; половозрастна структура населення в динаміці.

3. Структура суспільства і питома вага окремих соціальних прошарків із характеристиками їх прибутку; динаміка цих показників.

4. Ресурси основних видів, що цікавлять фірму, із ранжуванням по:

- наявності в країні і регіонах;
- вартісній оцінці;
- рівню дефіцитності.

5. Основні характеристики можливостей зв'язку.

6. Характеристики транспортних комунікацій, що цікавлять фірму.

7. Рівні і форми оплати праці в сферах бізнесу, що цікавлять фірму.

8. Загальна оцінка різновиду і можливостей ймовірних:

- конкурентів;
- постачальників;
- споживачів.

9. Основні елементи валютного регулювання в країні.

10. Основні елементи торгових і експортно-імпортних обмежень.

11. Розвиненість науково-технічної і консультаційної діяльності (напрямки, фірми, можливості притягнення).

12. Рівень основних економічних проблем у країні (інфляція, безробіття і т.д.)

Соціально-культурне середовище ТНК - це певні фізичні, демографічні і поведінкові норми, характерні для кожної країни, що впливають на методи ведення справ. При вивченні соціально-культурного середовища особливий інтерес становить урахування національних стереотипів у діяльності ТНК, а саме:

Американський національний стереотип (США) характеризується таким:

1. Жорсткий прагматизм, орієнтація на реальну справу, що приносить користь, повага і прагнення до матеріального достатку і заробляння грошей.

2. Цільовий динамізм (ціль — дії — досягнення — нова ціль).

3. Американець виключно з повагою ставиться до часу і тим більше до часу як найважливішого ділового ресурсу.

4. Глибокий індивідуалізм і впевненість у тому, що лише ти сам можеш все зробити для себе і відповідно виняткова самостійність у прийнятті і реалізації рішень, так само, як і повна готовність нести за них усю необхідну відповідальність.

5. Ставлення до інших людей і комунікативні риси характеризуються загальною дружелюбністю, відвертістю і щирістю, готовністю до співробітництва і пошуку розумних компромісів.

6. Жорсткий розподіл ділового й особистого в американській діловій практиці і поведінці взагалі.

7. В американцях досить часто цілком зрозумілий патріотизм і гордість за успіхи і становище США у світі переходять у певні прояви етноцентризму.

Англійський національний стереотип визначається таким:

1. Прагматичність, орієнтація на справу і дію, життєвий здоровий глузд. При цьому у англійців не спостерігається американської пристрасті до грошей і збільшення доходу як головного мірила життєвих досягнень.

2. Нелюбов до абстрактних проектів, за якими не стоїть реальна справа.

3. Почуття власної гідності: саме воно підводить до усвідомлення необхідності дотримання етичних норм і загальноприйнятих традиційних правил, навіть якщо ці норми і правила не записані у жодних законах.

4. Глибока повага до традицій національних, державних, сімейних та ін.

5. Певний етноцентризм, але порівняно з американським він більш прихований, винятково коректний.

Французький національний стереотип включає:

1. Інтелектуалізм, любов до мистецтва, гармонії і краси цікаво проявились у сфері ділового життя.

2. Побоювання і нерішучість у сфері реалізації і практичного виконання всього задуманого на папері.

3. Нелюбов до компромісів і більша, ніж у інших націй, схильність до конфліктів і спорів під час вирішення різних проблем.

4. Щодо особистих рис, їх манери і стилю спілкування, поведінки в сім'ї та особистому житті взагалі, то тут діє ефект компенсації, тобто ніхто так не розкутий, вільний від умовностей, природний і відрізняється гумором і винахідливістю в неофіційній обстановці на противагу строгим схемам, законам і регламентам у діловому та офіційному житті.

Національний стереотип, характерний для країн Близького і Середнього Сходу:

1. Базова риса стереотипу — прагнення до створення обстановки неквапливості, дружелюбності і довіри у всіх справах, які веде бізнесмен з цього регіону.

2. Дуже розвинута гордість і страх «втратити обличчя».

3. Під час переговорів необхідно пам'ятати:

а) потрібно по можливості суворо додержуватись прийнятого раніше порядку переговорів, загальної канви бесіди;

б) якщо виникає необхідність обговорити незаплановану тему, то потрібно дати час і можливість партнеру ознайомитись із нею;

в) стежити за звучанням своєї мови, не допускати різких або грубо озвучених слів, прагнути до максимальної теплоти і дружелюбності у звуках, позах, жестах, виразі обличчя.

Японський національний стереотип передбачає, що:

1. Базові риси стереотипу – це надзвичайно продуктивне поєднання справді безмірної працьовитості і терпіння японців з таким самим безмежним внутрішнім прагненням до краси і досконалості.

2. Японці – безумовні традиціоналісти, але разом з тим оригінали. Бережно зберігаючи все краще у своїй культурі, вони жадібно сприймають і досить уміло адаптують кращі досягнення інших країн і націй.

3. Дисциплінованість і відданість почуттю відповідальності перед колективом (групою), визнання безумовного авторитету колективу, готовність приносити в жертву йому свої особисті потреби та інтереси.

4. Життєві риси нації – ввічливість і делікатність, акуратність і порядність, східна відданість володінню собою та абсолютному контролю над особистою поведінкою й емоціями.

Існує ряд факторів (викликів), які відбуваються у світовому економічному порядку, які вже мають неабиякий вплив на діяльність сучасних ТНК (Рис. 1.3).

1. Посилення торгівельних бар'єрів. Згідно даних Світової Організації Торгівлі, торгівельна політика стає більш жорсткою та набуває протекціоністського характеру. Так, країни "великої двадцятки" посилюють бар'єри, запроваджуючи нові протекціоністські заходи, такі як експортні обмеження на різні продукти, нові квоти та тарифи. З 2008 року урядами цих держав було введено понад 1,5 тис. нових обмежувальних заходів, а усунуто лише 387, крім того спостерігається посилення імміграційного контролю. Як наслідок, спостерігається порушення ланцюгів постачання ТНК, а також здатність користуватися альтернативними ланцюгами постачання (включаючи підвищення стандартів працевлаштування та екологічної політики). Особливо це стосується вертикально інтегрованих корпорацій [6].

Рис. 1.3. Виклики сучасних ТНК

2. Посилення місцевої конкуренції. Країни дедалі частіше встановлюють стратегічні промислові напрямки, що передбачає створення та фінансування державних програм підтримки стратегічних галузей економіки, сприятливого регулювання та протекціоністських заходів від іноземної конкуренції. Наприклад в США та ЄС національні компанії отримують суттєву політичну підтримку в судових процесах проти технологічних компаній, фінансових установ та автовиробників іноземного походження. Компанії-творці мобільних додатків, такі як Uber та Airbnb, незважаючи на великий попит на ринку даних послуг, були змушені вдатися до пошуку та створення таких бізнес-моделей, які б повною мірою були адаптовані до місцевих вимог.

3. Зростання політичного ризику та невизначеності щодо іноземних інвестицій. ТНК дедалі частіше враховують політичні ризики. Це, в свою чергу, призводить до більш виважених та складних рішень щодо здійснення інвестицій з боку ТНК. Як приклад, прямі іноземні інвестиції, що надходять з країн ЄС та США значно скоротилися в період з 2007 по 2015 рік (з 6,9 відсотка до 3,3 % для ЄС та з 2,9 до 1,8 % від обсягу ВВП цих країн). Наслідком також слід вважати зростання страхового ринку політичного ризику та антикризового управління

(обсяги страхування від політичного ризику зросли майже в два рази з 2013 до 2014 року) [7].

4. Зростання контролю з боку органів місцевого управління та державних урядів. Внаслідок спалаху екологічних катастроф, облікових скандалів, банківських збоїв, недотримання трудового законодавства в деяких секторах економіки підзвітність економічних суб'єктів перед місцевим керівництвом урядами країн зростає. Особливо актуальним це є для енергетичного, нафтогазового сектору, а також банківської галузі.

5. Посилення соціальної відповідальності ТНК. Вже минули часи, коли діяльність ТНК була переважно зосереджена на потребах акціонерів та максимізації прибутку. На тлі зниження довіри до бізнесу, посилення регуляторного контролю та штрафів за невиконання вимог державного законодавства, ТНК просто змушені збільшити свою соціальну відповідальність. Вимоги стають все більш жорсткими – внески до місцевих громад, створення доступного продукту для місцевого населення, справедливої політики з оплати праці, тобто ТНК все частіше обирають стратегії, що враховують широкого кола зацікавлених сторін (включаючи споживачів, працівників, суспільства в цілому та навколишнє середовище).

Охопивши всі ланки суспільного життя, а особливо економіку, глобалізація вносить свої корективи у поведінку всіх суб'єктів економічних відносин. Остання глобальна фінансово-економічна криза дала змогу зрозуміти, що повна лібералізація міжнародної торгівлі товарами і послугами, фінансових ринків та ринку праці не несе за собою лише позитивні наслідки, а й потребує посилення контролю та регулювання з боку державних і регіональних органів влади. У найближчій перспективі діяльність ТНК все більше підпадатиме під діяльність нового світового порядку. Насамперед, це стане викликом для традиційних (глобальних) бізнес-моделей та вимагатиме фундаментального переосмислення свого глобального підходу ТНК у їх побудові.

Висновок за першим розділом

З'ясовано, що одним із основних джерел глобалізації є транснаціоналізація – це “процес посилення світової інтеграції у результаті глобальних операцій ТНК”, - в межах якої значна частина споживання, виробництва, імпорту, експорту і доходу країни залежить від центрів міжнародних, що знаходяться за межами цієї держави. Русійною силою транснаціоналізації виступають транснаціональні компанії, які є одночасно і головними русійними силами, і є результатом інтернаціоналізації.

Під терміном “транснаціоналізація” розуміють переміщення господарської діяльності фірми за межі національних кордонів. Слово “транс” – у назві ТНК означає, що ці компанії: виробляють товари і послуги та продають їх за межами національних кордонів; планують свої операції в глобальних масштабах, але зберігають свій національний характер; поширюють смаки, ідеї і технології по всьому світі.

Визначено, що ТНК здійснюють свою діяльність, ґрунтуючись на таких принципах:

1. Здійснення прямих іноземних інвестицій з метою створення виробничих потужностей за кордоном.
2. Використовування різних форм міжнародного поділу праці, що дозволяє розміщувати різні ланки виробничого процесу в різних країнах світу.
3. Внутрішньокорпоративна торгівля, яка здійснюється між окремими підрозділами ТНК із застосуванням трансфертних цін.
4. Глобальний підхід до управління – оптимізація діяльності корпорації у цілому, а не окремих її складових.

З'ясовано, що ЮНКТАД вважає транснаціональними ті корпорації, які володіють наступними формальними ознаками: мають виробничі осередки не менше ніж у двох країнах; проводять узгоджену економічну політику під

централізованим керівництвом; виробничі осередки активно взаємодіють один з одним; обмінюються ресурсами і відповідальністю.

Визначено, що транснаціональною корпорацією (ТНК) вважають велике фінансово виробниче, науково-технологічне, торгово-сервісне об'єднання, що має закордонні активи (капіталовкладення) і здійснює свої операції в зарубіжних країнах.

Визначені етапи розвитку ТНК, а саме: перше покоління - кінець ХІХ ст. до першої світової війни 1890-1914 рр.; друге покоління - між першою та другою світовими війнами 1914-1945 рр.; третє покоління - після другої світової війни до розпаду колоніальної системи 1945-1969 рр.; четверте покоління - період ринкового розвитку світу 1970- 2000 рр.; п'яте покоління - посилення глобалізації та інтеграційних процесів у світі 2000 р. – до нині.

З'ясовано, що середовище діяльності міжнародних корпорацій – це сукупність різноманітних відносин і інтересів різних груп і організацій, які складаються у всіх країнах, де корпорація здійснює свої ділові операції. Головна особливість поняття «середовище» пов'язана з об'єктивністю зазначених відносин і інтересів, які складаються у країнах незалежно від міжнародної корпорації.

Визначено, що міжнародний бізнес об'єднує організації, що діють практично в будь-якому ціннісному й інституціональному середовищі. Кожна з країн, де ведуть свої операції ТНК, характеризується певними правовими, політичними й економічними структурами, рівнем розвитку і культурних умов. Тому комплексний аналіз і оцінка середовища розвитку міжнародного бізнесу фірми є найважливішим моментом підготовки всіх стратегічних і багатьох тактичних рішень.

РОЗДІЛ 2. ТНК ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ І СВІТУ

2.1. Світові тенденції функціонування ТНК та їх вплив на світовий економічний розвиток

На сьогоднішній день поширеною тенденцією, яка активно відбувається в усьому світі, а зокрема, в більшій мірі в розвинених країнах, стало явище злиттів і поглинань. Це відбувається через стан нестабільної економічної і політичної ситуації в світі, адже далеко не кожна корпорація або компанія здатна виконувати такий же обсяг продажів і отримувати таку ж прибуток, як було у них в кращі часи. ТНК розширюють сфери своєї діяльності, яка поширюється не тільки на інші компанії, але і на держави. Можна говорити, про повну інтеграцію світової економіки. Існують певні цілі і причини, за якими компанії набувають іншу компанію, або ж просто відбувається об'єднання корпорацій. До таких цілей або причин можна віднести:

- придбання відсутньої у корпорації галузі, котра є в іншій компанії, тобто відбудеться галузеве поділ;

- придбання потрібних ресурсів, щоб збільшити конкуренцію на світовому ринку. Так само можна виділити плюси і мінуси злиттів і поглинань.

Позитивами такого явища є: швидке галузеве зростання і географічне розширення ТНК; додаткові активи і капітал, а значить, і вартість акцій корпорації стає набагато вище; виключення свого конкурента; збільшення ресурсної бази.

Як і в будь-якій діяльності є негативні тенденції: додаткові величезні витрати на покупку іншого бізнесу; складність продати в разі непотрібності; проблеми з відновленням і веденням спільної діяльності; вагомі зобов'язання. Варто зазначити, що ТНК розвинених країн є великими учасниками міжнародних кредитних і фінансових відносин. Слід відзначити і те, що ТНК країн, що розвиваються і з новою ринковою економікою раніше купувати активи в

розвинених країнах, посилюючи свої позиції серед інвесторів у транскордонних злиттях і поглинаннях. Відбуваються також зміни в регіональному розподілі прямих зарубіжних інвестицій.

На сьогоднішній день у світі діє вже 81 тис. ТНК, що мають близько 810 тис. філій за кордоном, а також потужну мережу місцевих фірм і компаній, які виступають їх партнерами ТНК на тих чи інших ринках. Сукупні активи іноземних філій ТНК вже досягли величезної суми в 68,7 трлн дол. США. Обсяг міжнародного виробництва, який представлений обсягом продажів іноземних філій ТНК, становить уже 31,2 трлн дол., а загальний обсяг їх експорту - 5,7 трлн дол.

Сукупні валютні резерви ТНК у кілька разів більше, ніж резерви всіх національних банків. ТНК – це великі бюрократичні корпорації, які долають ризики у межах корпоративної структури, тримають під контролем величезні грошові потоки, виступають в якості підрядників на державному рівні, залучають технології світового класу [1].

Аналіз галузевої структури діяльності ТНК (рис. 2.1) показує, що традиційно найбільша зайнятість спостерігається у банківській сфері (лідер галузі – Industrial & Commercial Bank of China, Китай), паливна індустрія (лідер галузі – Petro China, Китай) та фармацевтика і біотехнології (лідер галузі – Johnson & Johnson, США) [2].

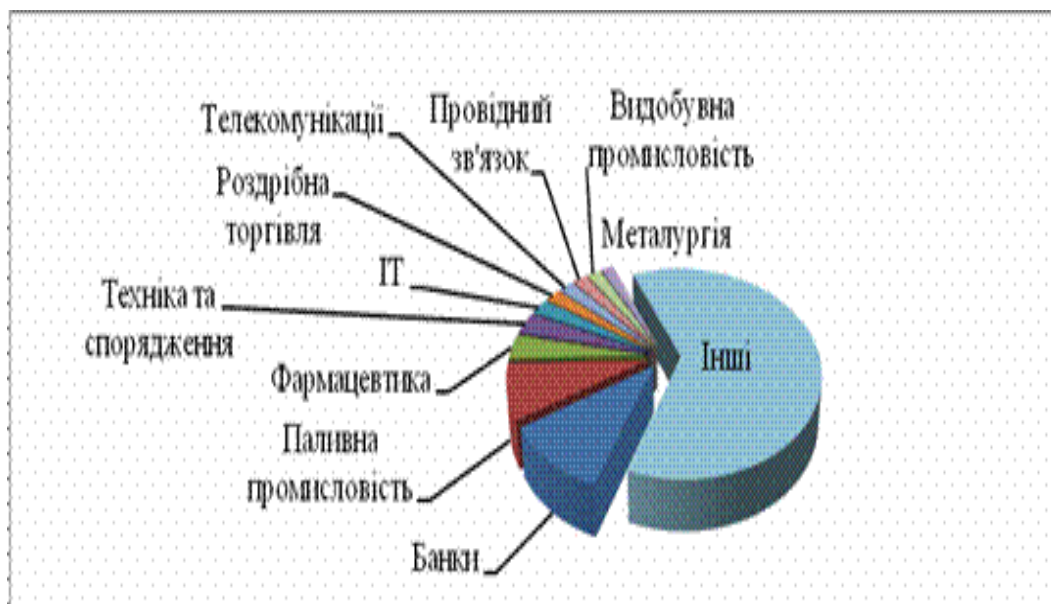

Рис. 2.1. Галузева структура діяльності топ 500 ТНК

Аналіз регіонального розподілу ПІІ, їх масштабів, динаміки зростання виявляє таку закономірність: якщо в середині 1990-х років переважна роль належала в цьому процесі найбільш розвиненим країнам, причому в якості не тільки донорів, але і реципієнтів, то в останні роки країни, що розвиваються займають все більшу частку в розподілі ПІІ (рис. 2.2 та табл.2.1).

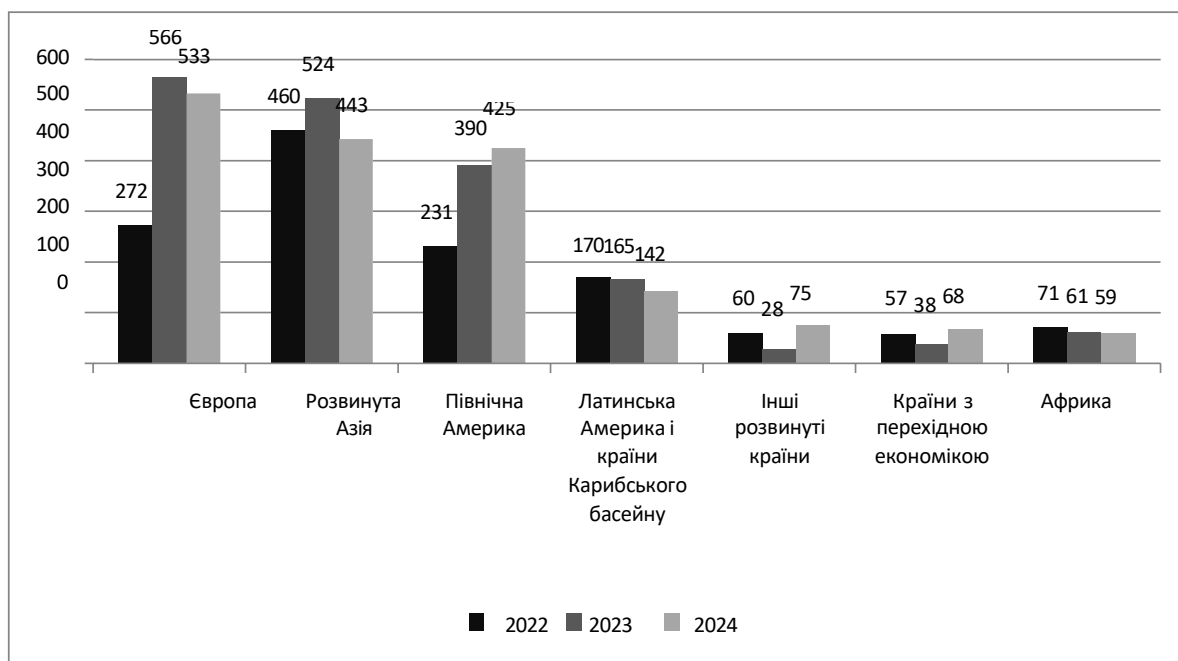

Рис. 2.2. Географічна структура ПІІ в діяльність ТНК

Таблиця 2.1

Обсяги інвестиції у топ-10 ТНК у 2024р.

Рейтинг	Назва компанії	Вартість компанії, В	Зміни у вартості за рік, %	Обсяг інвестицій	Сфера
1	Apple	8205.5В	12	8265,8В	Технології
2	Google	8167.7В	27	8136,2В	Технології
3	Microsoft	8125.3В	20	8110,2В	Технології
4	Amazon	897В	37	8211,4В	Технології
5	Facebook	888.9В	-6	848,8В	Технології
6	Coca-Cola	898.9В	3	823,8В	Напої
7	Samsung	859.2В	11	8221,6В	Технології
8	Disney	853.1В	10	833,8В	Розваги
9	Toyota	844.6В	0	8190,8В	Машинобудування
10	McDonald's	843.8В	6	896,1В	Ресторани

Джерело: складено автором за [37]

ТНК - це величезний самофінансуючий організм. Але все ж, корпорації потребують залучення сторонніх, зовнішніх ресурсів, щоб фінансувати своє розвивається і росте виробництво. Для цього багато ТНК вдаються до міжнародних кредитів. Більшою мірою, провідні розвинені компанії використовують для залучення іноземного капіталу, євrorинок. За сумарною короткостроковою і середньостроковою заборгованістю найбільших ТНК на європозики припадає понад 40%. Значимість євrorинку зростає з кожним роком, так як провідним країнам, які володіють величезними зовнішньоекономічними зв'язками, даються переваги, які полягають в необмеженому національному контролі кредитування. Підтвердженням є частка ТНК у сферах господарювання в розвинутих країнах на рис. 2.3

Рис. 2.3. Галузевий розріз представлення ТНК світу

Джерело: складено автором за [37]

Ще одним важливим призначенням міжнародного кредитного ринку для корпорацій розвинених країн є вигідне розміщення своїх накопичень, 45 фінансових і грошових ресурсів. Але, як і всі суб'єкти даного ринку, ТНК не є винятком і не застраховані від мінливості валютних курсів і процентних ставок. Тому вони активно розвивають і використовують різні валютні інтервенції.

Важливою тенденцією на міжнародному кредитному ринку, якої почали користуватися ТНК провідних країн - це кредитні деривативи. Якраз, за допомогою даних похідних фінансових інструментів ТНК можуть забезпечити собі безпечну діяльність, зокрема виключити кредитний ризик. Так, корпорації розвинених країн, набуваючи філії в тих же самих країнах, що розвиваються, управляють кредитним і проектним ризиком, наприклад, якщо постачальник або споживач виявляться некредитоспроможними. В табл.2.2 зведені провідні ТНК з найбільшим обсягом іноземних активів. Злиття і поглинання, які були розглянуті вище в розвинутих країнах, також є тенденцією і на міжнародному кредитному ринку. Тут вона більше відбивається на ТНБ, так як практично весь капітал цих банків концентрується на кредитному ринку промислово розвинених країн.

Провідні ТНК за обсягом іноземних активів за 2023 р.

п/п	ТНК	Напрямок діяльності	Активи (млрд дол. США)	
			загальні	іноземні
1	Vodafone, Велика Британія	телекомунікації	223,3	221,2
2	General Electric, США	електроніка та електротехніка	437,0	159,2
3	Exxon Mobil, США	нафтовий комплекс	149,0	101,7
4	Vivendi Universal, Франція	багатопрфільний бізнес	141,9	93,3
5	General Motors, США	транспортні засоби	303,1	75,2
6	Royal Dutch/Shell, Велика Британія, Нідерланди	нафтовий комплекс	122,5	74,8
7	British Petroleum, Велика Британія	нафтовий комплекс	75,2	57,5
8	Toyota Motor, Японія	транспортні засоби	154,1	56,0
9	Telefonica, Іспанія	телекомунікації	87,1	56,0
10	Fiat, Італія	транспортні засоби	95,8	52,8

Особливо, дане явище поширене в Європейському союзі. За останні п'ять років у Франції відбулися злиття БНП і Париба, Креді Ліоні і Креді Агріколь з утворенням нового банку Лє Креді Ліоне (LCL), Банку Популер і корпоративного банку Натаксіс, до яких приєдналися пізніше кредитнофінансова група Бред (BRED) і Банк Федераль Популер [69].

Також важливим явищем в останні роки, стала конкуренція між самими провідними ТНК розвинених країн, а саме: американськими, європейськими та країнами Південно-Східної Азії. Вони почали застосовувати різні методи боротьби, основним з яких є розміщення філій в офшорних зонах. В основному, це пов'язано з відходом від податків.

Актуальним аспектом є відтворення і реалізація товарів і послуг, а також зростання експорту. Саме, цей аспект - вивезення капіталу або експорт капіталу -

є початком транснаціональної діяльності провідних країн, а саме США, країн Західної Європи і Японії. В цих країнах є розвинені ринки капіталів, які мають у своєму розпорядженні різні фінансово-кредитні 46 інститути. Правда, США мають найбільш привілейоване становище. США, на відміну, від інших розвинених країн, активно усувають міждержавні розходження, зокрема змінам піддалися рівень доходу, тобто, розроблена реальна середня заробітна плата, що автоматично збільшує попит споживачів; встановлено оптимальний попит на засоби виробництва в розвинених і країнах, що розвиваються. Ці чинники допомогли створити схожість ринків багатьох країн, і діяльність ТНК все більш спрямована на середньостатистичного міжнародного клієнта і на міжнародний ринок в цілому.

Згідно бізнес-дослідження ЮНКТАД, найбільш привабливими країнами для інвестицій ТНК на 2020–2023 є Китай та США (рис. 2.4).

Рейтинг складався із врахуванням поглядів керівників у різних галузях промисловості. Наприклад, підприємства, пов'язані з інформаційними технологіями, швидше за все, мають інвестиційні плани, спрямовані на Сполучені Штати чи Індію. Точно так само, Сполучені Штати підтримують 47 своє лідерство в рейтингу на основі їх сили у високотехнологічних і телекомунікаційних галузях промисловості. Основними країнами, де було розміщено виробництво американських філій, були країни Європи (52,7%), Азії та Тихоокеанського регіону (18,9%), Латинської Америки (13,7%), Африки (4,7) і Близького і Середнього Сходу (1,8%). У поточному десятилітті масштаби зарубіжної виробничої діяльності корпорацій США ще більше зросли [70]. Як вже говорилося раніше, провідні корпорації прагнуть співпрацювати зі середньорозвиненими і країнами, що розвиваються.

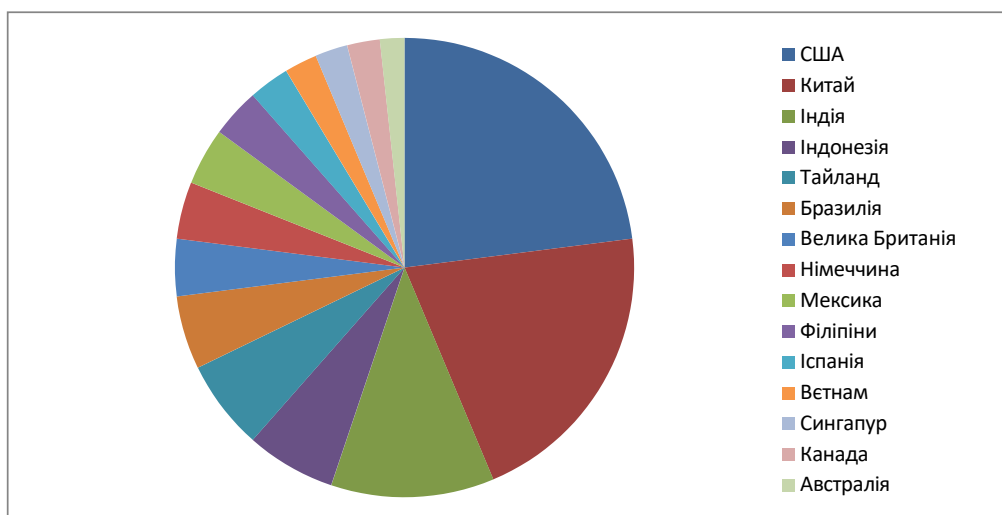

Рис. 2.4. Найбільш привабливі країни для інвестицій ТНК на 2020-2023, (%)

Джерело: складено автором за [50]

Так, США направили свій інтерес на Західну Європу, а саме: Іспанію, Португалію та Ірландію. Ці країни мають висококваліфікованих працівників і розвинену економічну, фінансову і політичну інфраструктуру. Також, той факт, що дані країни входять до складу ЄС, значить у американських філій, які хочуть увійти на дані ринки, мита стягуватися не будуть, так як вони є членами інтеграційного угруповання. Свої інвестиції США розміщує в основному в обробну сферу діяльності.

З країнами, що розвиваються співпрацю США має аналогічну картину. Величезна кількість капіталу і інвестицій в країнах Латинської Америки і Південно-Східної Азії розміщено в галузі електронної та автомобілебудівної сферах. Так, в деяких країнах Латинської Америки, зокрема, Бразилії та Мексиці, на автомобільні компанії США припадає 60-70% національного виробництва машин, за якістю задовольняють вимоги світового ринку. У Таїланді, наприклад, випускається близько 800 тис. автомобілів в рік. Провідна корпорація General Motors планує розмістити інвестиції на 750 млн. дол. для випуску близько 100 тис. автомобілів в рік.

Діяльність американських США з кожним роком розширює свої горизонти, підкоряючи все більше країн і компаній, тим самим, створюючи навколо себе блок з країн. Така форма діяльності має свої наслідки:

- збільшується економічний простір для американських корпорацій на регіональному та національному рівні;
- відбувається більш сильна інтеграція між США і країнами, які входять в цей блок, на основі двосторонніх і багатосторонніх договорів;
- учасники даного блоку володіють величезними перевагами перед іншими країнами і корпораціями.

ТНК США сприяють динамічному зростанню високотехнологічної сфери. Якраз, величезні фінансові ресурси йдуть на наукову діяльність в розвинених країнах. Серед них, найактивнішими учасниками є: Німеччина, Канада, Японія, Великобританія і Франція. Інтенсивний розвиток НДДКР американських корпорацій відбувається і в країнах БРІКС, особливо Індії, Китаї і Бразилії. Наприклад, провідна корпорація «General Electric» інвестувала понад 50 млн дол., щоб створити медичний науковий центр в Індії, який вважається наймасштабнішим центром даної корпорації. Або ж дослідний центр «Microsoft» в Пекіні має статус відомого центру цієї корпорації за кордоном. Американські ТНК мають великі досягнення в науці і техніці, тому вони є основними двигунами обміну високими технологіями між різними країнами світу. Пріоритет мають філії, які перебувають в країнах наукових центрів. Самі філії направляють витрати на розвиток НДДКР, які йдуть для задоволення їх же потреб. Слід зазначити, що від наукової діяльності США отримують величезні прибутки, тому з кожним роком їх статус міцніє і конкурентоспроможність зростає.

Особливе місце в інвестиційній діяльності американських корпорацій займає співпраця з країнами, що розвиваються, так них припадало 75% накопичених прямих інвестицій США, так серед найбільших одержувачів інвестицій - Бермуди (282 млрд. Дол.), Карибські острови (234,2 млрд.), Сінгапур (154,4 млрд.), Мексика (101,4 млрд.), Бразилія (78 млрд. Дол.) і Сянган (59 млрд.

дол.). У той же час на 48 країн Африки, розташованих на південь від Сахари, припадало близько 1% інвестицій США в країнах, що розвиваються, хоча і в цьому регіоні політика американських ТНК стає все більш диференційованою [79].

Головна відмінність в інвестиціях корпорацій США, в сферу послуг, що розвиваються і розвинених країн є те, що на ринках, що розвиваються, основна мета не максимізація прибутку за допомогою різних фінансових і податкових пільг, а більше створення живої конкурентного середовища і розширення впливу на більшу кількість країн. Що стосується розвинених країн, важливим аспектом проведеної інвестиційної діяльності є збільшення доходів і примноження площі впливу на даних ринках. Це відбувається завдяки високому рівню життя і доходів населення, і відповідно великому попиту. Чітко можна помітити зміни в галузевій сфері розміщення зарубіжного капіталу. Якщо раніше, інвестиції направлялися більше на видобувну промисловість, сировинну сферу, то зараз американські корпорації мають у своєму розпорядженні свій капітал в торгіві, інформаційні, банківський, фінансові та інші напрямки.

Істотним прикладом, діяльності корпорацій на розвинених ринках, може послужити японська автомобільна сфера. Автомобілебудування в Японії є однією з великих і розвинених діяльностей за чисельністю залучених працівників, вироблених автомобілів, а також множинної кооперацією з іншими компаніями різних країн. 50 Як відомо, переважними якостями японських автомобілів є надійне виготовлення і висока якість автомобілів. Вони повністю орієнтовані на попит споживачів. Головними особливостями японського управління ТНК є:

- висока якість вироблених автомобілів. Вони націлені на отримання ідеального результату продукції, ніж на максимізацію прибутку;

- гнучка організаційна структура управління корпораціями, тобто працівник робить все, що йому потрібно для поліпшення виробництва, начальство зважає на думку працівників;

- гнучкість в адаптаційний питанні до нових ринків, тобто розробка нових бізнес-моделей, якщо того вимагає кон'юнктура нового ринку. Японські автомобілі займають лідируючі місця в списку найбільших автомобільних корпорацій. Так у 2019 р. японськими автомобільними ТНК на внутрішньому ринку було реалізовано 4,56 млн. автомобілів, а якщо враховувати вантажівки і автобуси - 5,48 млн. Також основним показником серйозної діяльності японських ТНК є їх інвестування в НДДКР. Як вже зазначалося раніше, даний показник відіграє важливу роль в оцінці інноваційної жилки корпорацій. Так, японські ТНК на сьогоднішній день перевищують провідні економіки світу - США і ЄС - за такими інноваціями:

- якісні характеристики автомобілів;
- екологічні параметри. Японські ТНК ставлять собі за мету, створити самий екологічно чистий автомобіль, отримуючи хорошу підтримку від держави і громадськості;
- створення спеціалізованих центрів для утилізації автомобілів,
- які вже непридатні для використання.

Для Японії - це досить актуальне питання, так як число автомобілів, перевищує кількість доріг в країні [63]. Зростання попиту на продукцію і бурхливий розвиток діяльності японських ТНК привело до негативного ставлення США і ЄС. Тому Японія пішла на обмеження експортних поставок. Але з'явилися шляхи обходу цього обмеження, такі як: перенесення виробництва за кордон; злиття і поглинання компаній, і інші методи.

Хоча, основними партнерами стали вважатися США і Європа, все одно на сьогоднішній день кількість країн, що розвиваються зростає, а саме: країни Азії, Південної Америки та інші. Так, частка Європи істотно знизилася (з 30% до 18%), частка США фактично залишилася незмінною, частка Азії зросла з 6,5% до 12%. Найбільшою корпорацією на японському ринку вже довгі роки є Toyota, її частка зросла на 40%. Важливим якістю розвиненості зовнішньоекономічних зв'язків є створення і розвиток виробництва в інших країнах. За даними на 2017 японські

військові корпорації розташували 178 виробництв в 36 країнах. Вони далі продовжують розширювати своє виробництво в країнах, що розвиваються Азії та Росії [76]. Корпорації Японії змушені швидко підлаштовуватися під нові запити ринків. Хоча, вони мають чітку організовану систему виробництва і управління ТНК, все ж є причини, за якими відбуваються злиття і поглинання корпорацій.

У сучасній ситуації в Японії розташовуються міцні і взаємовигідні союзи. Наприклад, корпорація Toyota вже довгий час керує акціями Hino і Daihatsu, також їй належить близько 16% акцій в компанії Fuji, завдяки якій японська корпорація має успішне виробництво в США. Динамічну взаємопов'язану діяльність мають такі об'єднання: Nissan і Mazda, Isuzu і Hino, Suzuki і Fuji, Nissan і Mitsubishi, Mazda і Mitsubishi та інші. Прикладом відмінно злагодженого об'єднання може служити Nissan і Toyota, які займають лідируючі позиції в області виробництва гібридних авто. Нормальним явищем для автомобільних корпорацій Японії є використання для реалізації виробленої продукції зони збуту інших ТНК.

Величезна кількість стратегічних альянсів знаходиться в Китаї. Їх діяльність дуже різноманітна і широка, що включає в себе спільні розробки, виробництво продукції і її реалізація. ТНК Японії набувають частки відразу декількох компаній Китаю. Велика практика ведення бізнесу, маючи тристоронні та багатосторонні угоди. Так, компаніям Ford і Mazda належить по 25% в капіталі компанії Ханганг Ford Mazda Engine, а в компанії Changang Ford Mazda Automobile їм належить 35% і 15% акцій відповідно [70]. Таким чином, всі зміни, які відбуваються на регіональному та світовому рівні, змінюють тактику ведення закордонної діяльності корпорацій розвинених ринків, у тому числі і міжнародний кредитний ринок. Збільшення площі інвестиційної діяльності, поділ по географічній та галузевим принципом цих інвестицій, впровадження нового механізму і своєчасне його зміна під нові тенденції ринку, фінансування діяльності корпорацій і в той же час, будучи кредиторами для інших корпорацій, вживання в своїй діяльності новітньої організаційної структури модернізує діяльність сучасних корпорацій

розвинених країн. Хоча частка розвинених країн є, і була основною в транснаціональному бізнесі.

Слід зауважити, що з кожним роком частка країн, що розвиваються в цій галузі процвітає і зміцнює свої позиції. На світових ринках нафти і газу злиття ТНК завжди було одним з найбільш дешевих способів заміщення запасів і посилення конкурентоспроможності. Як правило, масові злиття відбуваються в періоди економічного підйому. Однак в даному випадку саме несприятлива кон'юнктура на світовому ринку нафти викликала хвилю мегазлиття. При низьких цінах об'єднання компаній є мало не необхідною умовою виживання.

Трансформація світових енергетичних ринках може бути охарактеризована в рамках PESTLE-аналізу за такими факторами: політичні, економічні, соціальні, технологічні, юридичні та екологічні, які і впливають на ефективність та майбутнє компаній, що здійснили злиття та поглинання. В цілому, оскільки велика частина нафтових компаній у розвинених країнах світу має солідний державний пакет, це і є визначальним фактором при експансії зазначених компаній в країни, що розвиваються, зокрема, на Близький Схід.

Іншими словами, наслідком зовнішньої політики розвинених країн є організація багатомільярдних інвестиційних проектів в країнах, що розвиваються. На ці процеси сильно впливають і військово-політичні конфлікти. Прийняття рішень щодо злиттів та поглинань має враховувати також такі зовнішні фактори, що описані у PESTLE-аналізі з метою більш ефективного проведення угод. Трансформація світових енергетичних ринків пов'язана зі змінами основних кон'юнктурних параметрів, які позначаються на галузевій та регіональній структурі. Серед них:

- флуктуації ціни на світовому ринку нафти;
- зростання пропозиції сланцевої нафти;
- здешевлення відновлювальних джерел енергії;

- зниження транзакційних витрат за рахунок гнучкості та роботи в оптимальному режимі електромереж завдяки застосуванню Smart Grid;
- ліберезація енергетичних ринків ЄС, США, Японії Південної Кореї, Австралії та ін.

В інших галузях світового ПЕК найбільш представницьким є виробництво електроенергії, де представлені переважно компанії розвинених країн, але в першу сотню провідних ТНК входить лише французька компанія «EDF» (Electricite de France). Ця компанія в даний час обслуговує електропостачання 25 млн. Будинків Франції і має на території країни 18 атомних електростанцій. Аналогічні ТНК сформувалися і в інших країнах, наприклад в Італії, Іспанії, в Індії. Машинобудівний комплекс є одним з найбільших в світовій промисловості, в нього входять десятки підгалузей. У світовій аерокосмічній промисловості домінують компанії з США.

Вплив ТНК на світову економіку носить дуалістичний характер. З одного боку, ТНК є наслідком (продуктом) міжнародних економічних відносин, що динамічно розвиваються, а з іншого – самі є потужним механізмом впливу на них, формуючи нові та видозмінюючи існуючі. Зарубіжна діяльність ТНК сприяє вирішенню актуальної проблеми сучасності - безробіття. У багатьох країнах ТНК створюють нові робочі місця швидше, ніж місцеві компанії. ТНК забезпечують своєму персоналу вищу заробітну плату, ніж середньостатистична оплата по країні, і гарантують кращі соціальні умови.

Помітним є також той факт, що кількість материнських ТНК у розвинених країнах більш ніж у два рази вища, ніж у країнах, що розвиваються. Країни, що розвиваються, - це потенційний і прибутковий ринок з великою можливістю введення нових товарів, тому ТНК користуються можливістю освоєння нових секторів саме в цих країнах. Можна з впевненістю прогнозувати, що найближчими роками трійка лідерів (Китай, США та Індія) залишиться без змін, адже ці країни мають найстабільніший внутрішній ринок.

Світова практика довела, що вигідно ТНК, не обов'язково вигідно національним економікам вивозять і приймаючих країн, при цьому потужність ТНК дозволяє їм ігнорувати ці розбіжності. Можна говорити, що на сьогодні ТНК практично некеровані і це дуже складна проблема, вирішити яку світова спільнота намагається більше 30 років. Багато авторів вказують на маніпулювання трансфертними цінами, обхід національних законодавств з метою укриття доходів від оподаткування, встановлення монопольних цін, диктовку умов, що ущемляють інтереси приймаючих країн, переманювання висококваліфікованих фахівців з різних країн.

У зв'язку із зростанням значення ТНК в світовій економіці та їх впливу на окремі держави підвищується актуальність регулювання взаємодії ТНК з країною розташування головної компанії і країною перебування. У 1974 р при Економічній і Соціальній Раді ООН були створені Комісія з транснаціональним корпораціям і її робочий орган - Центр по ТНК, які в той час займалися «феноменом» компаній і розробкою кодексу їхньої поведінки. Комісія ООН по ТНК, Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світовий банк протягом багатьох років намагаються створити єдині правила поведінки ТНК (кодекс поведінки ТНК). Головна ідея цих правил - забезпечення максимальної свободи переміщення товарів і капіталу, лібералізація національних ринків.

Основні правила можна об'єднати в чотири пункти [61]:

- 1) право входу;
- 2) справедливий і недискримінаційний режим;
- 3) припинення контракту;
- 4) врегулювання суперечок.

Можливо виділити наступні фактори впливу країн на міжнародний бізнес та ТНК:

- 1) економічна ситуація в країні;
- 2) інвестиційна привабливість країни в умовах глобалізації та інтернаціоналізації країни;

- 3) умови та фактори ведення бізнесу в країні;
- 4) включеність країни до інтеграційних процесів у регіоні [63].

Однак наведений вище перелік факторів впливу на розвиток міжнародного бізнесу не повний, можна говорити, що на розвиток міжнародного бізнесу впливають й інші фактори, такі як фактори часу та комунікацій, просторові фактори, фактори глобалізації, інституційні фактори, фактори розвитку національних економік, а також міжнародні та двосторонні угоди, існування інтеграційних блоків та об'єднань [68].

Фактори часу та комунікацій: -ефективізація процесів виробництва; - зменшення витрат на доставку та виробництво; - посилення комунікації з кінцевим споживачем.

Міжнародні угоди - регулювання міжнародних суперечок; - моніторинг міжнародних торгівельних умов й обмежень Торговельні та двосторонні угоди - створення умов для запобігання подвійного оподаткування; - угоди про захист капіталовкладень; - угоди про співробітництво у сфері обміну інформації

Маркетингові фактори міжнародного бізнесу - скорочення життєвого циклу товарів при зростанні вимог від покупців; - тенденції до вирівнювання умов попиту та стилю споживання в різних країнах.

Просторові фактори: - географічне положення; - розвиток транспортної інфраструктури; - скорочення логістичних ланцюгів; - оптимізація логістичних витрат.

Фактори глобалізації -інтернаціоналізація та глобалізація світової економіки; - зменшення бар'єрів на шляху міграції факторів виробництва (трудових ресурсів, капіталу, технологій); - поява єдиного інформаційно-економічного простору; - більш швидка дифузія технологій

Фактори національних економіки - структура національних економік; - економічний розвиток і потенціал національних економік; - умови ведення бізнесу; - соціально-економічний устрій країн - більш швидка дифузія технологій

Інституційні фактори - посилення впливу міжнародних інститутів на здійснення міжнародного бізнесу; - вплив на міжнародний бізнес МВФ та групи Всесвітнього банку Торговельні та економічні блоки - створення торговельних й економічних угруповань як на основі географічних факторів, так і економічних.

Також необхідно зазначити й той факт, що детермінанти розвитку міжнародного бізнесу можуть бути диференційовані за стійкістю прояву на умовно стійкі детермінанти та ситуативні детермінанти. Умовно стійкі фактори розвитку не можуть бути змінені ні в коротко, а ні в середньостроковому періоді або не можуть зазнати зміни взагалі, до таких детермінант можна віднести географічне положення, демографічну структуру населення, культурні та політичні патерни, а також соціально-економічну модель розвитку.

Ситуативні детермінанти характеризують умови та обмеження, які можуть змінюватись у середньо- та короткостроковому періоді, до таких факторів, зокрема, можуть відноситись законодавчі обмеження, стан розвитку ринкових відносин в країні, культурні особливості.

Підводячи підсумки аналізу сучасного стану функціонування ТНК у світі варто визначити ефекти їх діяльності, ми спробували їх розподілити між країнами реципієнтами на позитивні та негативні (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Позитивні і негативні ефекти від діяльності ТНК

Для країни розташування головного офісу	Для країни перебування ТНК
Позитивні ефекти	
<ul style="list-style-type: none"> - скорочення витрат компанії і зростання доходів; - скорочення забруднення навколишнього середовища; 	<ul style="list-style-type: none"> - приїзд представників наукового середовища (притягання «умів»); - стимулювання економічного зростання; - збільшення податкових надходжень до бюджету; - створення нових робочих місць; - впровадження інноваційних методів виробництва і випуск інноваційної продукції (в ряді випадків); - приплив іноземних інвестицій; - розвиток інфраструктури; - підвищення рівня життя місцевого населення
Негативні ефекти	
<ul style="list-style-type: none"> - скорочення робочих в країні розташування головної компанії; - скорочення частини податкових надходжень; 	<ul style="list-style-type: none"> - посилення конкуренції з місцевими підприємствами; - забруднення навколишнього середовища;

<ul style="list-style-type: none"> - зростання соціальної напруженості внаслідок скорочення зайнятості; - зростання конфліктів на міжнаціональному ґрунті; - деіндустріалізація окремих країн; - зростання питомої ваги послуг, в тому числі фінансових, не підкріплених реальним виробництвом; - переїзд висококваліфікованих фахівців в інші країни 	<ul style="list-style-type: none"> - ослаблення ролі держави і зростання впливу ТНК на економіку і політику держави; - вплив ТНК на галузеву структуру економіки країни; - зневажання національних інтересів країни і дію в інтересах ТНК; - порушення місцевого законодавства; - ймовірність проникнення в галузі, пов'язані з національною безпекою; - встановлення монопольних цін
--	---

Джерело: складено автором за [61]

2.2. Особливості діяльності ТНК в Україні

В Україні функціонують іноземні ТНК, які з'явилися на початку 90-х років. Перш за все вони направили діяльність в головні сегменти ринку - товари повсякденного попиту, продукти харчування, бензин, тютюнові вироби, де позиції національних виробників були найбільш слабкими. У період перерозподілу капіталу в Україну вітчизняний бізнес практично віддав іноземцям тютюнову промисловість, частину ринку безалкогольної продукції, пива, ринок реклами, телекомунікацій.

Серед найвідоміших ТНК, що відкрили дочірні компанії, філіали та спільні підприємства в Україні, слід відзначити шведсько-швейцарський концерн ASEA – Brown Boveri (ABB) в електротехнічній галузі, SKF – у машинобудуванні, Tetrapak – пакувальний, Procter & Gamber, Unilever, Dow Chemical Company – у хімічній, „Лукойл” – у нафтопереробній, Damen Shipyards – судно-будівництві. У тютюновій промисловості домінують інвестиції відомих американських та британських ТНК Reynolds, Philip Morris Inc., British American Tobacco, в пивоварінні – інвестиції консорціуму скандинавських фірм Balticbeverage Holding, бельгійської ТНК Interbrue. У харчовій індустрії функціонують дочірні підприємства ТНК KraftJacobs, Nestle, Coca-Cola, Cargill. А такі всесвітньвідомі транснаціональні корпорації як BP (British Petroleum) та Royal Dutch Shell робили спроби входження в нафтовий ринок України, але відмовилися від своїх намірів

працювати в нашій країні через нестабільність нормативної законодавчої бази та високу собівартість робіт [3].

Аналізуючи діяльність іноземних підприємств в Україні за галузями економіки (рис. 2.5), потрібно відмітити, що більша частина даних підприємств зосереджена в галузі торгівлі та ремонту, впереробній промисловості, в операціях з нерухомістю, будівництві. Однак, іноземні компанії не прагнуть вкладати кошти у високотехнологічні галузі, а більшість інвестицій направляють на торгівлю – галузь, яка дозволяє швидко отримувати високі прибутки [4].

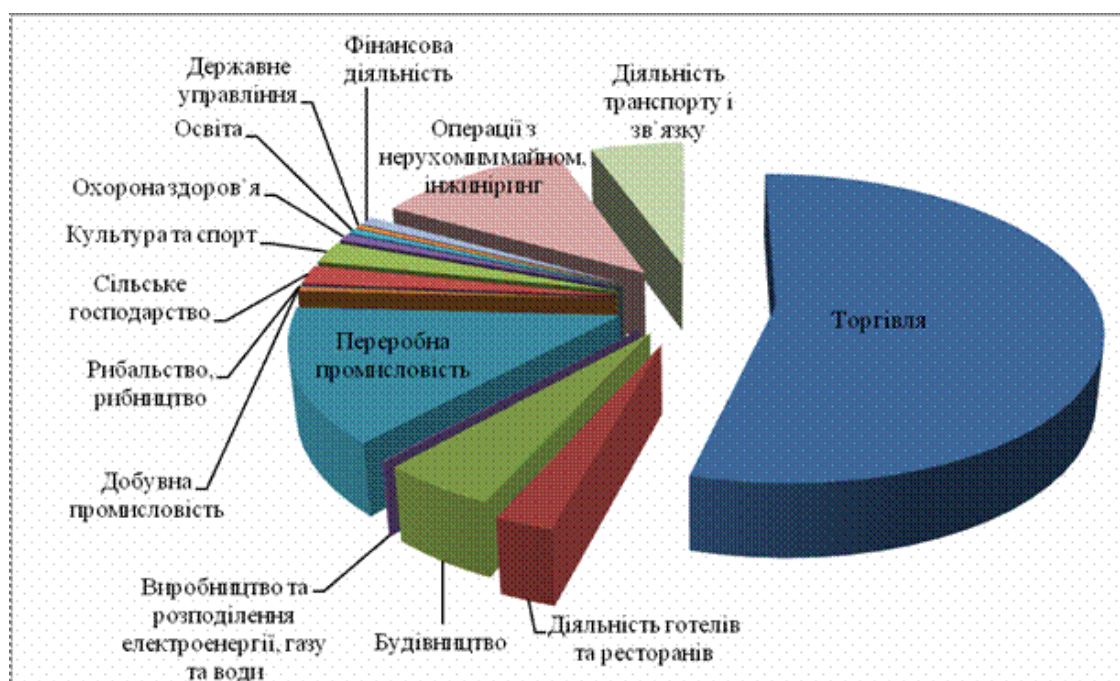

Рис.2.5. Розподіл іноземних підприємств в Україні за галузями економіки

В Україні ТНК умовно розділилися щодо місцевого бізнесу на дві великі групи: компанії, які не мають достатньо реальних конкурентів серед місцевої промисловості (наприклад, виробник засобів гігієни Procter & Gamble або тютюнові компанії), і корпорації, чиї інтереси прямо торкаються багатьох українських підприємств (виробники пиво-безалкогольної продукції, такі як «Кока-кола» і Sun Interbrew).

Але реально конкурують між собою лише українські виробники - позиції транснаціональних корпорацій на ринку в більшості випадків залишаються

непорушними. По-перше, ТНК можуть собі дозволити нести збитки в окремо взятому регіоні за рахунок компенсації зростання доходів в інших іноземних філіях. По-друге, транснаціональні корпорації забезпечують собі потужний юридичний і політичний імунітет проти «особливостей ведення» бізнесу в Україні. По-третє, у них безперечні переваги в маркетингу і величезні рекламні можливості. Найчастіше українські компанії лише копіюють у конкурентів зі світовим ім'ям оригінальні ідеї з просування товару. Можна прогнозувати, що ТНК в Україну не будуть мати проблем і надалі. У тютюновій промисловості монопольне становище «Філіп Морріс», «БАТ» та інших тютюнових гігантів може бути підірваний лише в результаті активних кампаній проти паління, до чого українське суспільство ще не готове. У секторі «фаст-фуд» серйозну конкуренцію «Макдональдсу» навряд чи складуть молоді українські компанії.

Найбільше зусиль для збереження частки українського ринку, доведеться докласти компанії «Кока-кола». Українські виробники безалкогольної продукції мають непоганий потенціал для нарощення виробництва, яке поки стримується конкуренцією між вітчизняними виробниками на внутрішньому ринку і відсутністю підтримки з боку держави.

Частка у ВВП України продукції, виробленої транснаціонально-національними корпораціями, постійно зростає. Слідом за корпораціями «глобального харчування та споживання» на український ринок уже прийшли серйозні транснаціональні виробники високотехнологічної продукції, такі як «Apple» і «Алкатель». І в цих сегментах ринку національні виробники взагалі не мають шансів на перемогу.

Найбільшими інвесторами у Україні є США, а також ще поки залишається Росія, хоча у зв'язку з нинішніми подіями ситуація поміняється в сторону ЄС. США як інвестор віддає перевагу харчовій промисловості та виробництву безалкогольних напоїв, а Росія вкладає свої гроші у затону з переробки нафти.

Більшість великих ТНК фокусують свою діяльність у секторах банки, послуги, нафта і газ, комп'ютери ІТ - обладнання, фармацевтика і біотехнології.

Останнім часом спостерігається посилення лібералізації обсягів торгівлі на вітчизняному ринку, конкуренції та інтенсифікації входження на український ринок іноземних ТНК. Так, для проведення Євро-2012 в Україні, у зв'язку з нерозвиненістю готельної інфраструктури, наявності дефіциту готелів і низької якості послуг провідні ТНК в цій сфері, такі як: Starwood Hotels & Resorts Inc, Wyndham Hotel, Rezidor Hotel Group, Marriott, Hyatt і Radisson зробили інвестиції в ринок готельних послуг України [5].

У сфері банківських послуг продовжується тенденція придбання українських фінансових компаній іноземними інвесторами, які в свою чергу вводять на український ринок ТНК в сфері страхування.

Чеська компанія Avia, що належить індійській корпорації Hinduja Group, заявила про намір почати в Україні виробництво вантажівок. Компанія планує або побудувати новий завод в Західній Україні, або створити СП з одним з існуючих підприємств автопрома, розташованих недалеко від порту на півдні країни. Цим вимогам відповідають Ільчєвський автозавод, а також підприємство Анторус і новий автоскладальний завод автомобільної групи Віпос.

Друга за величиною в Португалії роздрібна ятір Jeronimo Martins планує розширити своє польське відділення Biedronka до Румунії і до України.

Отже, як бачимо сегмент ринку досить освоєний іноземними компаніями, для того, щоб визначити в якій сфері доцільно створювати вітчизняні компанії проаналізуємо групи товарів експортної групи, адже зрозуміло, що діяльність ТНК розповсюджується на групи країн, в глобальному масштабі.

Виникає питання щодо визнання великих українських компаній транснаціональними. В Україні до перших ТНК, що почали формуватися в державі можна віднести ФПГ «СКМ», «ДСН» Холдінг, НВГ «Інтерпайп», ВАТ «Укрнафта», NEMIROFF Холдінг, «КК «ROSHEN».

Для того, щоб визначити наявність ТНК в Україні розглянемо відповідність перелічених українських компаній, і умовам комісії ООН, згідно визначення, яких до ТНК відноситься компанія, що включає одиниці у двох або більше країнах,

незалежно від їх юридичної форми та сфери діяльності, річний обсяг продажу такої компанії повинен перевищувати 100 млн. дол., наявність філіалів не менш, ніж у шести країнах, також аналізується відсоток продажу товарів за межами країни-резиденції, які було зведено у таблиці за даними річних звітів компаній (табл. 2.4).

Отже, за даними таблиці бачимо, що тільки дві з представлених організацій відповідають вищезазначеним ознакам ТНК. Це НПГ «Інтерпайп» та ФПГ «СКМ», тож їх можна вважати, згідно 2-х вимог ООН, транснаціональними. ВАТ «Укрнафта» та ООО «БСН» відповідають лише першій умові - їх річний обсяг реалізації продукції перевищує 100 млн. дол. Проте, зазначені підприємства не мають філій у 6 країнах та виробляють свою продукцію лише в Україні [5].

Таблиця 2.4

Порівняння основних показників провідних українських компаній

Показники	Річний обсяг продажу, млн. дол.	Кількість країн, в яких розташовані філії
НПГ «Інтерпайп»	10230	8
ФПГ «СКМ»	8151	6
ВАТ «Укрнафта»	847,82	1
ООО «БСН»	493,45	1
ДП «КК «РОШЕН»	220	3
NEMIROFF Холдинг	203,8	5

Однак річний обсяг реалізації продукції NEMIROFF Холдинг та ДП «КК«ROSHEN» перевищує 100 млн. дол., ці підприємства мають виробничі потужності у двох країнах, а ДП «КК «РОШЕН» в трьох недостатньою є кількість країн, у яких компанії мають філії, проте найбільшу кількість філій має NEMIROFF Холдинг, що свідчить про можливий потенціал та перспективи компанії досягти рівня транснаціональної корпорації.

Транснаціональні корпорації активно впливають на процеси глобалізації, оскільки вони є провідною формою сучасного виробництва. На відміну від інших форм виробництва ТНК здійснюють чи контролюють здійснення інвестиційних

потоків, беруть активну участь у найновітніших формах міжнародного співробітництва у сфері економіки. Транснаціональні структури поєднують національні економіки не за географічним принципом, а на основі глибоких відтворювальних зв'язків, у тій чи іншій сфері господарства.

Проаналізувавши структуру діяльності найбільших ТНК світу і структуру найбільших українських компаній можна зробити висновок, що більшість світових ТНК діють у сфері банківських послуг (15%), а українські компанії діють в загалом у металургії, яка у структурі займає лише 6%. Тому, щоб не бути поглиненими великими світовими компаніями українським компаніям слід транс націоналізуватися. Лише група „Приват” крім металургії фокусує свою діяльність і у банківській сфері. З огляду на це група „Приват” має більші шанси за короткий проміжок часу створити ТНК.

Підсумовуючи все вищезгадане, можна виілити ряд позитивних та негативні риси транснаціоналізації в розвитку сучасної національної економічної системи України (табл.2.5)

Слід зауважити, що активна позиція держави щодо регулювання діяльності ТНК, стимулюватиме позитивні зрушення в економіці України, а саме:

концентрацію інвестиційних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку економіки в умовах обмежених інвестиційних можливостей державних бюджетів;

забезпечення фінансовими ресурсами сфери промислових НДДКР, прискорення науково-технічного прогресу;

підвищення експортного потенціалу й конкурентоздатності продукції національних підприємств;

сприяння демонополізації ринків продукції;

здійснення прогресивних структурних змін у народному господарстві;

формування раціональних технологічних і коопераційних зв'язків в умовах ринкової економіки, розвиток конкурентного економічного середовища.

Позитивні та негативні риси транснаціоналізації в розвитку сучасної
національної економічної системи України

Позитивні риси	Негативні риси
Міжнародна спеціалізація на базі взаємопроникнення капіталу	Посилення конкуренції на внутрішньому ринку, занепад вітчизняного виробника
Формування міжнародних галузевих та господарських територіальних одиниць (кластерів)	Поступова руйнація національного економічного державного суверенітету - поява наднаціональних економічних утворень - ТНК
Вирівнювання національних відтворювальних виробничих структур	Розподіл фінансових ресурсів країни між крупними ТНК з обмеженим фінансуванням середнього бізнесу
Посилення ролі держави (країни - базування ТНК) в міжнародному просторі	Розташування на території держави трудомістких, енергоємних та матеріаломістких, екологічно небезпечних виробництв
Доступ до більш якісних і дешевих ресурсів	Відтік капіталу, перерахунок прибутку в промислово розвинуті країни
Розвиток науково-технічної сфери	Уникнення оподаткування прибутку
Розширення інноваційної діяльності	Річке зростання транскордонного злиття і поглинання вітчизняних компаній
Якісний розвиток виробництва країни	Занепад галузей економіки, які не є привабливими для ТНК
Свобода пересування факторів виробництва, товарів	Вплив ТНК на економічну владу країни

Практично вітчизняні акціонерні товариства не відповідають рівню публічних корпорацій розвинутих країн світу, які характеризуються високим рівнем прозорості та узгодження інтересів усіх учасників корпоративного управління. Вітчизняні акціонерні товариства характеризуються низьким рівнем участі представників інституційних інвесторів в органах управління. В системі корпоративного управління вітчизняними акціонерними товариствами відсутні дієві механізми економічного стимулювання роботи посадових осіб.

Наприклад, в системі мотивації практично не використовуються такі показники оцінки ефективності корпоративного управління, як капіталізація (ринкова вартість акціонерного товариства) та капіталізований корпоративний дохід.

Покращення корпоративного управління неможливе також без створення ефективної системи розкриття інформації та забезпечення прозорості емітентів цінних паперів, акції яких повинні перебувати в публічному обігу.

У практику вітчизняного корпоративного управління недостатньо впроваджуються сучасні інформаційні технології. Ці та інші висновки ще раз свідчать про необхідність трансформації системи корпоративного управління в Україні з перехідного типу в ринкову систему.

Тому, стратегічне завдання держави повинно полягати в сприянні концентрації фінансового, промислового й інтелектуального капіталу на пріоритетних напрямках, створенні конкурентоздатних фінансово-промислових корпорацій – національних економічних лідерів. Таким чином, проблеми подальшого розвитку діяльності ТНК в Україні тісно пов'язані з розвитком національної економіки держави та спроможністю держави здійснювати ефективні макроекономічні реформи в країні. Крім цього, саме від спроможності до здійснення макроекономічних реформ в країні залежить її сприйняття в світі, що також є важливим аргументом для стимулювання діяльності іноземного капіталу в Україні.

Висновки до другого розділу:

З'ясовано, що у світі сьогодні діє вже 81 тис. ТНК, що мають близько 810 тис. філій за кордоном, а також потужну мережу місцевих фірм і компаній, які виступають їх партнерами ТНК на тих чи інших ринках. Сукупні активи іноземних філій ТНК вже досягли величезної суми в 68,7 трлн дол. США. Обсяг міжнародного виробництва, який представлений обсягом продажів іноземних

філій ТНК, становить уже 31,2 трлн дол., а загальний обсяг їх експорту - 5,7 трлн дол.

Аналіз галузевої структури діяльності ТНК показує, що традиційно найбільша зайнятість спостерігається у банківській сфері (лідер галузі – Industrial & Commercial Bank of China, Китай), паливна індустрія (лідер галузі – Petro China, Китай) та фармацевтика і біотехнології (лідер галузі – Johnson & Johnson, США).

З'ясовано, що згідно бізнес-дослідження ЮНКТАД, найбільш привабливими країнами для інвестицій ТНК на 2020–2023 є Китай та США. Рейтинг складався із врахуванням поглядів керівників у різних галузях промисловості. Наприклад, підприємства, пов'язані з інформаційними технологіями, швидше за все, мають інвестиційні плани, спрямовані на Сполучені Штати чи Індію.

Головними особливостями японського управління ТНК є: висока якість вироблених автомобілів. Вони націлені на отримання ідеального результату продукції, ніж на максимізацію прибутку; гнучка організаційна структура управління корпораціями, тобто працівник робить все, що йому потрібно для поліпшення виробництва, начальство зважає на думку працівників; гнучкість в адаптаційній питанні до нових ринків, тобто розробка нових бізнес-моделей, якщо того вимагає кон'юнктура нового ринку. Японські автомобілі займають лідируючі місця в списку найбільших автомобільних корпорацій.

У зв'язку із зростанням значення ТНК в світовій економіці та їх впливу на окремі держави підвищується актуальність регулювання взаємодії ТНК з країною розташування головної компанії і країною перебування. У 1974 р при Економічній і Соціальній Раді ООН були створені Комісія з транснаціональним корпораціям і її робочий орган - Центр по ТНК, які в той час займалися «феноменом» компаній і розробкою кодексу їхньої поведінки. Головна ідея цих правил - забезпечення максимальної свободи переміщення товарів і капіталу, лібералізація національних ринків. Основні правила можна об'єднати в чотири пункти [61]: 1) право входу; 2) справедливий і недискримінаційний режим; 3) припинення контракту; 4) врегулювання суперечок.

Серед найвідоміших ТНК, що відкрили дочірні компанії, філіали та спільні підприємства в Україні, слід відзначити шведсько-швейцарський концерн ASEA – Brown Boveri (ABB) в електротехнічній галузі, SKF – у машинобудуванні, Tetrapak – пакувальний, Procter & Gamber, Unilever, Dow Chemical Company – у хімічній, „Лукойл” – у нафтопереробній, Damen Shipyards – судно-будівництві. У тютюновій промисловості домінують інвестиції відомих американських та британських ТНК Reynolds, Philip Morris Inc., British American Tobacco, в пивоварінні – інвестиції консорціуму скандинавських фірм Balticbeverage Holding, бельгійської ТНК Interbrue. У харчовій індустрії функціонують дочірні підприємства ТНК KraftJacobs, Nestle, Coca-Cola, Cargill. А такі всесвітньовідомі транснаціональні корпорації як BP (British Petroleum) та Royal Dutch Shell робили спроби входження в нафтовий ринок України, але відмовилися від своїх намірів працювати в нашій країні через нестабільність нормативної законодавчої бази та високу собівартість робіт [3].

В Україні ТНК умовно розділилися щодо місцевого бізнесу на дві великі групи: компанії, які не мають достатньо реальних конкурентів серед місцевої промисловості (наприклад, виробник засобів гігієни Procter & Gamble або тютюнові компанії), і корпорації, чиї інтереси прямо торкаються багатьох українських підприємств (виробники пиво-безалкогольної продукції, такі як «Кока-кола» і Sun Interbrew).

Слід зауважити, що активна позиція держави щодо регулювання діяльності ТНК, стимулюватиме позитивні зрушення в економіці України, а саме: концентрацію інвестиційних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку економіки в умовах обмежених інвестиційних можливостей державних бюджетів; забезпечення фінансовими ресурсами сфери промислових НДДКР, прискорення науково-технічного прогресу; підвищення експортного потенціалу й конкурентоздатності продукції національних підприємств; сприяння демонополізації ринків продукції; здійснення прогресивних структурних змін у народному господарстві; формування раціональних технологічних і

коопераційних зв'язків в умовах ринкової економіки, розвиток конкурентного економічного середовища.

З'ясовано, що прямі іноземні інвестиції - це важливий механізм, через який передаються заощадження від передових промислово розвинених країн у країни, що розвиваються. Як правило, країни, що розвиваються, мають низький рівень заощаджень. Прямі інвестиції в економіку України з країн ЄС у 2019 р. склали 28289,3 млн дол., а з країн світу - 35809,6 млн дол. США. Слід зауважити, що у 2019 р. найбільше іноземного капіталу вкладено в Дніпропетровську (3797,6 млн дол.), Київську (1645,3 млн дол.), Донецьку (1399,8 млн дол.), Одеську (1279,3 млн дол.), Полтавську (1166 млн дол.), Львівську (1116,3 млн дол.) і Харківську (762,6 млн дол.) області.

Серед закордонних інвесторів найбільш інвестиційно привабливими в Україні у 2019 р. були такі галузі економіки: промисловість - 32,38% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій, залучених до України; оптова та роздрібна торгівля - 15,81%; фінансова сфера - 12,73%; операції з нерухомістю - 12,55%; професійна, наукова та технічна діяльність - 6,21%; інформація та телекомунікації - 8,21%.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТНК В СВІТІ ТА УКРАЇНІ

3.1. Наслідки діяльності ТНК для економіки країн

Діяльність транснаціональних корпорацій та їх вплив на національну економіку вже давно є предметом наукових досліджень закордонних та вітчизняних учених. У працях зарубіжних дослідників С. Хірша, Р. Робінзона, Х. Прелмуттера основна увага зосереджена на з'ясуванні чинників розвитку, етапів формування, факторів розміщення ТНК. Вітчизняні вчені І. Карамбович, В. Рокоча, Б. Кравченко, Д. Лукяненко, Г. Пастернак-Таранушенко та інші досліджували проблеми економічної безпеки країни. Проблематику здійснення інвестиційної діяльності ТНК висвітлено у працях таких вітчизняних науковців, як Л. Шабаліна, С. Якубовський, І. Аванесова, Н. Скопенко та інші. Діяльності ТНК присвячено численні звіти ООН, СОТ, МВФ, конференції ООН із торгівлі та розвитку. Незважаючи на велику кількість наукових публікацій, проблема впливу ТНК на розвиток України залишається не досить дослідженою.

Слід зазначити, що провідним шляхом впливу ТНК на економіку країни є прямі іноземні інвестиції (ПІІ). За даними Організації Об'єднаних Націй, багатонаціональні корпорації здійснюють майже 90% прямих іноземних інвестицій світу, що покращує економічний потенціал країн, у яких діють дочірні підприємства чи філії ТНК, покращує платіжний баланс, сприяє модернізації економіки та передачі інновацій. Водночас діяльність ТНК не лише дає країнам-реципієнтам додаткові можливості для економічного зростання і розвитку, але й може зменшувати рівень економічної самостійності, маючи вплив на формування державної політики регулювання ринків та секторів національної економіки, зовнішньоторговельну, фінансову політики тощо.

ТНК мають вплив як на країни базування, так і на приймаючі країни. Більшість країн, що приймають на своїй території філії ТНК, схвалюють їхню діяльність і навіть конкурують між собою, оскільки це забезпечує приплив ПІІ,

утворення додаткових робочих місць, посилення внутрішньої торгівлі, впровадження інновацій, випуск нових видів продукції. Розподіл основних інвесторів в Україну наведено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Географічна структура реалізованих проєктів ТНК в Україні

Рейтинг	Назва країни	Реалізовані проєкти ТНК у вигляді ПП	Частка ПП в загальному обсязі, %	Створені робочі місця, труд.місць
1	Кіпр	27	12	217
2	Нідерланди	26	12	733
3	Велика Британія	19	8	363
4	Німеччина	16	6	1755
5	Швейцарія	16	6	1905
6	Австрія	12	4	42
7	Віргінські острови	12	4	22
8	Франція	12	4	555
9	Російська федерація	11	3	151
	Інші	151	51	1256
	Усього	305	90	6999

Наймасштабнішими транснаціональними корпораціями, що працюють на території нашої країни, є Coca-Cola, Daewoo, Sigma-Bleyzer, Western NIS Enterprise Fund, «Укртатнафта», Macdonald's Ukraine Ltd, Cargill PepsiAmericas і PepsiCo та Nestle, Procter & Gamble.

Крім того, в Україні зафіксовано близько 7362 філій іноземних ТНК, водночас у світі загалом їх понад 800 000. Тобто на Україну припадає лише 0,9% їх загальної кількості [8].

Україна викликає особливий інтерес ТНК у тих галузях, в яких яскраво виражені конкурентні переваги щодо національних компаній. У 2021 р. найпривабливішим для ТНК та інвесторів із країн ЄС та США були такі сектори української економіки: харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів (16,3% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій); торгівля (15,0%); фінансова сфера (9,1%); машинобудування (8,6%); транспорт (7,6%); операції з нерухомістю (5,2%); фармацевтика та нафтохімічна

промисловість (4,1%) [7]. Сьогодні в Україні найбільша кількість ТНК представлена у переробній промисловості. За версією Forbes, за підсумками 2019 р. більшість із них була прибутковими (табл. 3.2). Найкращі фінансові результати отримали ТНК, що спеціалізуються на тютюновій та харчовій галузях промисловості, а саме: JT International, PepsiCo та Philip Morris.

Таблиця 3.2

Обсяги реалізації продукції ТНК в Україні у 2021 р.

№	Назва ТНК	Галузь представлення	Обсяг реалізації продукції, млн дол. США
1	JT International	Тютюнова	8203,7
2	Philip Morris	Тютюнова	6775,1
3	Imperial Tobacco	Тютюнова	5399,4
4	Bunge	Агропромислова	6723,7
5	ViOil	Харчова	4459,8
6	Nestle	Харчова	6728,5
7	Shell	Нафтогазова	5255,8
8	Toyota	Машинобудування	5477,6
9	Procter&Gamble	Хімічна	6833,1
10	PepsiCo	Харчова	7168,5

Проведений аналіз діяльності ТНК в Україні за галузями економіки показав, що значна частина цих підприємств спеціалізується на торгівлі та ремонті, переробній промисловості, операціях із нерухомістю, будівництві. Тобто іноземні компанії не прагнуть вкладати кошти у високотехнологічні галузі, а більшість інвестицій спрямовують на торгівлю - сектор, який дає змогу швидко отримувати високі прибутки.

Зазначимо, що ТНК присутні у всіх сегментах національного ринку, що, звичайно, покращує параметри національного конкурентного середовища, має позитивний вплив на мікро- та макро- економічну динаміку. Проте проблема покращення інвестиційного клімату України і сьогодні не вирішена і залишається надзвичайно актуальною, оскільки поєднання інфляції зі скороченням ВВП викликає занепокоєння інвесторів із приводу ділових можливостей в Україні. Крім того, є суттєві проблеми у сфері кредитування реального сектору економіки,

загрозливих масштабів набувають корупція, складні митні процедури, затримки у поверненні ПД.

Українська економіка має привабливий характер для іноземних інвесторів через природно-сировинний потенціал, відносно дешеву робочу силу та високий технічний рівень підготовки спеціалістів. Безперечно, транснаціональні корпорації можуть модернізувати капіталоємні виробництва, що дасть змогу покращити їх загальний технологічний рівень, збільшити конкурентні переваги на світових товарних ринках.

Варто акцентувати увагу на тому, що ТНК чинять тиск на політику приймаючих держав, втручаються в їхні внутрішні справи, підкуповують місцевих чиновників в інтересах отримання вигідних замовлень, податкових пільг. Звідси випливає низка проблем, таких як політичні скандали, корупція, податкові зловживання, спроби застосування у своїй діяльності законів і інших норм країн походження ТНК, відмова визнавати виключну юрисдикцію місцевих судів тощо. Нерідко ТНК, маючи в своєму розпорядженні свої філії за кордоном, намагаються витіснити з ринку національних виробників аналогічного продукту з метою завоювання монопольних позицій і, як згодом з'ясувалося, монопольних цін. Одним із головних інструментів ухилення від оподаткування ТНК є трансфертні ціни, що використовуються для переказу прибутку і скорочення податків. Маючи в своєму розпорядженні свої філії і дочірні компанії за кордоном, ТНК, які займаються шкідливими виробництвами, часто вибирають країни, де немає жорстких вимог до охорони навколишнього середовища, а це призводить до його забруднення у приймаючих країнах.

Важливим є з'ясування наслідків розширення діяльності ТНК на національному ринку та виділення основних напрямів розвитку власних ТНК. Особливу увагу слід приділити питанням економічної безпеки, під якою розуміють стан національної економіки, що дає можливість задоволення життєво важливих потреб країни в матеріальних благах, незалежно від виникнення у світовій економічній системі або всередині країни форс-мажорних обставин

соціально-політичного, економічного або екологічного характеру. При цьому негативних економічних наслідків, на нашу думку, може бути більше, ніж переваг, і не тільки для приймаючої країни, а й для країни базування (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Негативні наслідки для економіки від діяльності ТНК

Для економіки країни материнської компанії	Для економіки приймаючої країни
<ul style="list-style-type: none"> - Суперечності між інтернаціональним глобальним характером операцій ТНК і територіально обмеженою компетенцією держави. - Заборона інвестування в окремі галузі як результат державного регулювання у сфері іноземного інвестування. - Особливості умов інвестування (використання національних напівфабрикатів, навчання кадрів за своєю програмою, розширення експорту та виведення всієї продукції за кордон). - Наявність ризику конфіскації інвестицій. Корпоративна ідеологія ТНК (власні спецслужби і достатня кількість зброї). 	<ul style="list-style-type: none"> - Нав'язування компаніям приймаючої країни неперспективних напрямів у системі розподілу праці. Маніпулювання цінами (з боку ТНК) з метою уникнення податків. - Розташування екологічно небезпечних виробництв та підприємств із застарілою технікою на території приймаючої країни. - Нестійкість інвестиційного процесу. - Зовнішній контроль з боку ТНК. - Тиск на органи влади з метою лобіювання своїх інтересів. - Під час кризи капітали ТНК концентруються в країні базування, щоби стабілізувати внутрішню ситуацію. - Виснаження природних ресурсів приймаючих країн

До вищезазначеного можна додати, що іноземні інвестори найчастіше «захоплюють» най-перспективніші та найбільш розвинуті сектори приймаючих країн і можуть нав'язувати національним підприємствам свої корпоративну культуру, небезпечні технології, екологічно небезпечні матеріали тощо. У багатьох країнах такі галузі, як металургія, транспорт, суднобудування, енергетика та телекомунікації, є закритими для іноземних інвесторів, тому що вони є основою національної економічної безпеки. Проте Україна дозволяє іноземним інвесторам увійти в ці галузі, що може призвести до зростання залежності економіки країни від іноземних ТНК [5, с. 36].

У країні базування українські ТНК повинні отримати підтримку державного апарату в конкурентній боротьбі з міжнародними концернами, що базуються в інших країнах, і основними методами цієї підтримки повинні стати насамперед

інструменти непрямого регулювання економіки та інституційні перетворення, спрямовані на реалізацію конкурентних переваг України, на появу технологічних українських ТНК. У зв'язку з цим потрібне розроблення і прийняття урядом постанов, у яких були б визначені конкретні заходи державної підтримки, що мають системний характер і спрямовані на формування українських ТНК. Ці заходи повинні бути спрямовані на формування у ТНК елементів глобальної конкурентоспроможності: стратегічної інфраструктури; глобально орієнтованого менеджменту; сильних позицій у країні базування.

Для зменшення негативного впливу зарубіжних ТНК на економіку України, на нашу думку, необхідно зробити такі дії:

1. Діяльність іноземних ТНК має регулюватися згідно з національними інтересами. Насамперед із метою захисту національної економіки потрібно сформувати відповідну законодавчу базу, яка б регулювала процедуру виходу ТНК на місцевий ринок, надавала переваги місцевим інвесторам. Необхідно чітко регламентувати форми присутності ТНК на вітчизняному ринку, забезпечувати передавання до українських підприємств та адаптацію новітніх технологій і результатів НДДКР. Безперечно, розроблені заходи мають бути спрямовані на забезпечення зайнятості місцевих трудових ресурсів, впровадження моніторингу інвестиційних проектів на відповідність екологічним та санітарним нормам. Крім того, важливо нормувати використання внутрішньої сировинної бази. І головне, для мінімізації ризиків транснаціоналізації національної економіки Україна має скорочувати обсяги експорту товарів сировинного характеру, а переорієнтовуватися на виробництво готових виробів із відносно високою доданою вартістю.

Створення вітчизняних ТНК. Сьогодні національний капітал, який формується за допомогою крупних фінансово-промислових груп, може конкурувати з транснаціональними корпораціями. Україна вже зробила перші кроки до транс-націоналізації, тому надалі важливо стимулювати становлення вітчизняних ТНК, бажано з повним замкнутим циклом, об'єднання їх із

родинними закордонними корпораціями на взаємовигідній партнерській основі без ущемлення інтересів будь-якої зі сторін, підтримувати національні інноваційні підприємства, венчурні малі підприємства тощо. Створення українських ТНК дасть змогу певною мірою захистити національні економічні інтереси, буде сприяти подальшому розвитку українських господарських структур, інтернаціоналізації їхнього виробництва і капіталу, інтеграції України у світову економіку. Поряд із державним регулюванням діяльності корпорацій всередині своєї «рідної» країни доцільно вжити заходів для забезпечення та просування інтересів ТНК в інших країнах, де розташовуються структурні підрозділи корпорацій. Так, в Україні необхідно приділити значну увагу питанням розвитку вітчизняних ТНК, що виходять на міжнародні ринки, і сприяти формуванню сприятливого політичного й економічного поля для вітчизняних ТНК в інших країнах.

Як можливу фінансову основу регулювання транснаціональних корпорацій українською державою запропоновано формування національних суверенних резервних фондів, кошти яких можуть бути інвестовані спільно з великими корпораціями, підконтрольними державі. Джерелом коштів для акумуляції цих фондів можуть стати державні накопичення, які, таким чином, частково перейдуть в інвестиційні ресурси держави. А спільне їх інвестування державою і найбільшими компаніями світового рівня здатне значно знизити інвестиційні ризики.

Процеси транснаціоналізації економіки України є сучасним закономірним явищем і можуть бути істотною рушійною силою активізації інноваційно-інвестиційної діяльності. Україна має значний при-родо-ресурсний потенціал, що і є об'єктом зацікавленості багатьох ТНК. Для української економіки важливо не допустити надмірного споживання цього ресурсу.

Побудова відносин України як приймаючої країни з ТНК має ґрунтуватися на таких умовах: діяльність ТНК необхідно аналізувати з позиції як позитивних, так і негативних наслідків; розробляючи регулятивні документи щодо діяльності

ТНК, необхідно виходити насамперед із позиції національних інтересів країни і національної економічної безпеки; слід виважено підходити до напрямів інвестиційної активності ТНК в приймаючій країні, заохочуючи приплив іноземних інвестицій у галузі пріоритетного розвитку й обмежуючи - у стратегічно важливі для економічної безпеки країни сфери.

Посилення економічної безпеки має мати на меті оцінку можливих загроз від діяльності ТНК. Для цього слід підтримувати конкурентне середовище в секторах економіки, створювати сприятливі умови для вітчизняних виробників, удосконалювати контроль використання природних ресурсів, відновлення використаних земель

Напрямки формування сприятливого середовища ведення міжнародного бізнесу ТНК в Україні:

1. Політико-правосередовище. Для формування сприятливого політико - правового середовища в Україні необхідно:

1.1. Перебороти відірваність від міжнародних економічних структур. Перші кроки зроблені - Україна - член МВФ, МБРР, міжнародних фінансових корпорацій. Міжнародних асоціацій розвитку, а також - член СНД, ЧЕС (чорноморське економічне співробітництво).

1.2. Розвивати внутрішні ринкові структури й інститути для забезпечення ефективності міжнародної діяльності. Для цього сформовані і діють інститути, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність: міністерства, банки, Державний митний комітет, антимонопольний комітет, міжвідомча комісія з зовнішньої торгівлі, НДІ міжнародного профілю й ін. організації.

1.3. Удосконалювати законодавчо-правову базу здійснення міжнародної діяльності.

2. Економічне середовище. Основним стримуючим чинником розвитку міжнародного бізнесу є незавершеність ринкових перетворень. Необхідно:

2.1. Завершити приватизацію, значно підвищивши роль іноземного капіталу.

2.2. Зміцнення національної валюти. Подолання платіжної кризи.

2.3. Враховувати розвиток окремих сфер національної економіки.

3. Соціально-культурне середовище:

3.1. Включення особистих інтересів у сферу економічних відносин

3.2. Подолання інерційності господарського мислення.

3.3. Формування адаптованого до умов української ментальності механізму реалізації прийнятих законодавчих актів.

3.4. Формування позитивної суспільної думки про міжнародний бізнес

Зазначені напрямки дозволять створити більш сприятливі умови для залучення діяльності ТНК на ринок України з наймаєншим рівнем негативних наслідків.

3.2. Перспективи та наслідки поширення діяльності ТНК в Україні на прикладі світового лідера – UBER

Діяльність ТНК на території України зосереджена у прибуткових сировинних секторах економіки: агропромислового комплексу, харчовій промисловості, роздрібній торгівлі, фармацевтичній, фінансовому, будівельному, машинобудуванні, транспорті, металургії та ін. Найбільшими компаніями-інвесторами, що вклали в Україну значний обсяг інвестицій, є: Mittal Steel, Siemens, Volkswagen, Deutsche Telecom, Jabil Circuit and Electronics, Sony, Panasonic, Telenor, TNK-BP, Coca-Cola, Cargill, Carlsberg, Sun Interbrew, Kraft Foods, Nestle, Philip Morris, Reemtsma, Raiffeisen Bank, Erste Bank, HVB, ING Bank, BNP Paribas, EFG Group, McDonalds, Metro Cash & Carry, Billa, Paterson та ін. [4, с. 10].

Для аналізу транснаціоналізації ділової активності міст нами обрано такі міста: Київ, Львів, Вінниця, Харків. Оцінка полягає у визначенні особливостей іноземного інвестування економіки міст, аналізі стратегічних документів міст та огляду діяльності зареєстрованих іноземних ТНК. Статистичною базою слугували дані Державної служби статистики України та Головних управлінь статистики у

областях, дані Інтернет-ресурсів і стратегії розвитку обраних міст на предмет транснаціоналізації їхніх цілей та пріоритетів. Станом на 2021 р. із рейтингового переліку Топ 200 компаній за підсумками 2021 р. [11], 49 корпорацій з 68 з цього списку розміщували свої штаб-квартири у Києві, 2 - у Харкові, жодної не було у Вінниці та Львові (рис. 3.1).

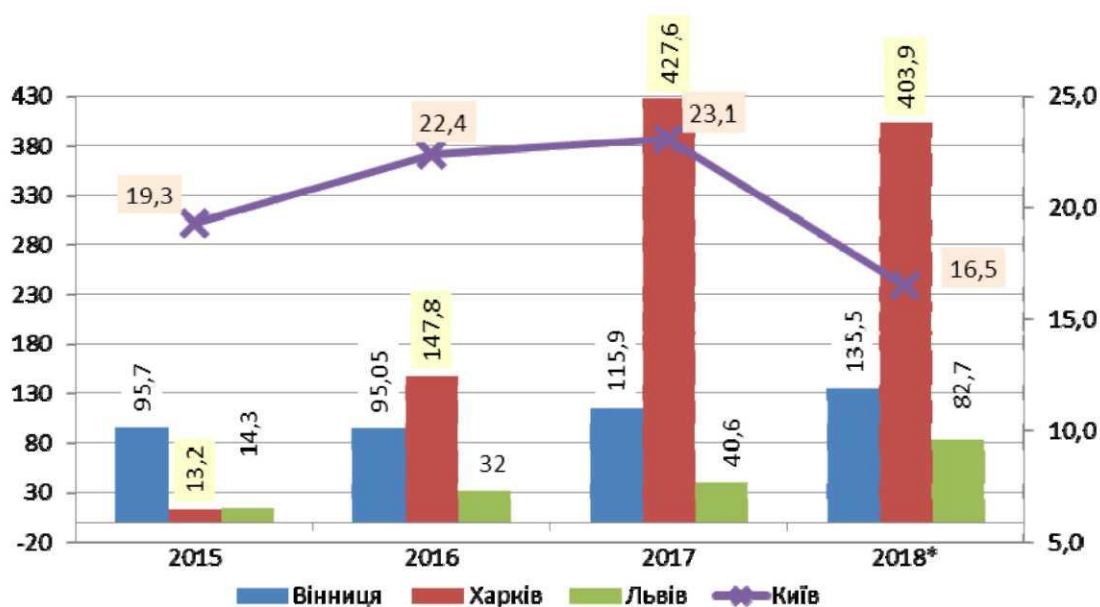

Рис.3.1. ПІІ в найбільших містах України

Харків за залученням іноземних інвестицій є на другому місці серед аналізованих міст, причому темпи зростання інвестицій за 2015-2018 рр. у нього були найвищими серед обраних міст - 28%. Це зумовлено активізацією розробки інвестиційних проектів та діями місцевої влади. Станом на жовтень 2018 р. найбільше іноземних надходжень місто отримало з Кіпру - 52%, Віргінських островів - 9,3%, Польщі - 4,9%. Найбільше вкладень припадало на сферу фінансів та страхової діяльності - 31% [14]. Стратегічні пріоритети розвитку міста Харкова до 2020 року визначають стратегічною ціллю 5 інвестиційну привабливість міста та муніципального бюджету, а серед заходів заплановано розширення мережі консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних та іноземних організацій і представництв іноземних суб'єктів господарювання, що

розташовані у місті; проведення щорічного міжнародного інвестиційного форуму [15, с. 52-53]

Іноземні інвестиції в економіку Вінниці демонструють стійке зростання з 2018 р., а на жовтень 2021 р. інвестовано 135,5 млн дол. США, що у 1,4 разу більше, ніж у базовому періоді. До п'ятірки основних країн-інвесторів, на які припадає 74,8% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Польща, Австрія, Франція, Кіпр і Німеччина [16]. Успішний досвід співпраці Вінниці з іноземними партнерами полягає також у залученні відомих корпорацій: Varlinek (Польща), Agrana Fruit (Австрія), Delphi (США), Sperco (Іспанія), Fujikura (Немирів), UBC Group [17].

Зараз розробляється Концепція інтегрованого розвитку м. Вінниці до 2030 року - документ, що прийде на зміну Стратегії «Вінниця: 2020». Концепція інтегрованого розвитку Вінниці до 2030 року - це базовий план розвитку та просторових змін на території міста на найближчі 10 років. П'ятьма пріоритетами Стратегії визнано напрями, що поглиблюють попередні пріоритети з огляду на нові потреби, виклики та можливості міста. У стратегії «Вінниця: 2020» [17] стратегічним пріоритетом № 1 «Формування сильної місцевої громади» ціль 4 визначена як «Розширення зв'язків та співпраці на міжрегіональному та міжнародному рівнях» [17, с. 1718]. Місто Вінниця прагне до партнерства з міжнародними організаціями. Серед пріоритетів домінують реалізація спільних проєктів, залучення нового досвіду та додаткового фінансування від міжнародних організацій.

Місто Львів завдяки вдалому розміщенню є привабливим для іноземного капіталу, який протягом останніх років постійно нарощується. У Львові зареєстровано близько 800 компаній з іноземними інвестиціями, серед найбільших: Auchan, Metro, Pricewaterhouse Coopers, Austria Airlines, Cargo Partner, Energie AG, REWE, Carlsberg, ТОВ «Фуджікура Аутомотів Україна» та ін.

Розміщені нові іноземні підприємства поблизу Львова є результатом реалізації вдалої стратегії та позитивного іміджу міста. У 2024 р. в економіку міста

було вкладено 82,7 млн дол. США, що майже у 6 разів більше, аніж у 2021 р. Лідерами інвестування економіки міста Львова є партнери з Польщі та Кіпру - відповідно 25,0% та 23,3% від загального обсягу іноземних інвестицій на 1 жовтня 2024 року. Суттєва частка припадала на Нідерланди - 16,4%, Швейцарію - 6,4%. На 1 жовтня 2024 р. найбільші обсяги капіталу залучено у промисловість (37,7% від загального обсягу) та у фінансову і страхову діяльність (31,0%), а також у операції з нерухомим майном (10,0%), професійну, наукову та технічну діяльність (7,6%), оптову та роздрібну торгівлю (6,0%) [18].

У Стратегії розвитку Львова як пріоритетний напрям визначено «Розвиток конкурентоздатної та інноваційної економіки», що можливе шляхом збільшення рівня прямих іноземних інвестицій на одного мешканця, він є індикатором, який засвідчує привабливість міста для іноземного капіталу та бізнесу, повною мірою відображає стан ділової активності та успішності міста як центру міжнародних торгових зв'язків [19, с. 84-84].

Інтерес ТНК до Львова зумовлений близькістю до ЄС, наявністю кваліфікованої та дешевої робочої сили, дією Угоди про зону вільної торгівлі України з ЄС щодо зниження імпорتنих та експортних мит.

Аналіз інвестиційної діяльності показав нерівномірність обсягів інвестиційних потоків, сфер інтересів ТИК при інвестуванні в економіку міст. Також при однаковому стратегічному плануванні розвитку міст щодо важливості міжнародної співпраці виявлено різні моделі залучення уваги приватного іноземного інвестора та різні місцеві механізми регулювання (адміністративні, податкові, маркетингові, кадрові тощо).

Серед аналізованих міст лідером за обсягами ПІІ у 2021-2024 рр. був Київ, на нього припадало у різні періоди близько половини усіх іноземних надходжень до України. У січні-жовтні 2023 р. надходження ПІІ в економіку Києва становили 16,5 млрд дол. США, що забезпечувалися в основному з таких країн: Кіпру - 4,3 млрд дол. США, Нідерландів - 4,0 млрд дол. США, Великої Британії - 1 млрд дол. США, Австрії, Віргінських островів, Франції та Росії [12]. Такий розподіл за

країнами інвестування, які мають офшорну юрисдикцію, засвідчує про існування схем легалізації непрозорих доходів та реінвестування виведеного капіталу в Україну. Щодо російських інвестицій, то на п'ятому році війни не можемо стверджувати про позитивні ефекти від цих вкладень на перспективу. В Києві розташована значна частка філій провідних іноземних ТНК: Mcdonald's, L'oreal Ukraine, Metro, Auchan, Procter & Gamble, Carlsberg та ін., які мають тривалий досвід функціонування у різних сферах економіки.

Зокрема, у Стратегії розвитку міста Києва до 2035 р. як пріоритетну ціль обрано «формування міжнародної гавані штаб-квартир (залучення центральних та регіональних офісів міжнародних компаній)» [13]. Реалізація такої цілі передбачає впровадження ефективних заходів для покращення якості інвестиційного капіталу, усунення корупції, захисту прав приватної власності, протидії рейдерству, справедливого судочинства на території держави і столиці зокрема.

Іноземні компанії, які вперше заходять на внутрішній ринок України найчастіше освоюють ринок м. Києва, як один із найбільший і купівельноспроможний в Україні. Так компанія UBER не стала виключенням і вперше розпочала свою роботу в м. Києві.

UBER (Убер) – американська компанія, що створила однойменний мобільний додаток для пошуку, виклику та оплати таксі або приватних водіїв. Застосунок доступний у більш ніж 200 великих містах в 67 країнах світу. З роками, декілька інших компаній успадкували подібну модель бізнесу, яка в подальшому отримала назву «уберифікація». З погляду ширшого економіко-суспільного контексту компанія працює в рамках концепції – Економіки спільної участі.

Убер був заснований у 2009 році під назвою UberCab – Гаретом Грампом (співзасновником компанії StumbleUpon), та Тревісом Каланіком.

Назва «Убер» походить від сленгового слова «uber», яке означає «найвищий» або «супер», і має походження від німецького слова *über*, що означає «над», «понад».

Першим містом, де в травні 2010 була запущена бета версія Уберу, був Сан-Франциско. Мобільний застосунок офіційно запустили в 2011. Спочатку застосунок дозволяв користувачам використовувати тільки чорні авто підвищеного комфорту і ціна була в 1,5 разів вища, ніж на таксі.

Ідея створення «Уберу» прийшла до Тревіса Каланіка в Парижі, коли він намагався знайти таксі, щоб дістатися до місця проведення конференції 2008 LeWeb. У березні 2009 року, Тревіс разом з Гаретом Кемпом заснував компанію «UberCab», а вже через рік у червні 2010 компанія запустила власний сервіс у Сан-Франциско. З моменту заснування компанії керівником є Раян Грейвс, котрий в подальшому поступився посадою Тревісу Каланіку.

З моменту запуску сервісу, водії які беруть участь в системі Uber, могли користуватися лише автомобілями представницького класу Lincoln Town Car, Cadillac Escalade, BMW 7, Mercedes-Benz S550, з 2012 року список доступних автомобілів було розширено (новий сервіс отримав назву «UberX»).

Мобільний застосунок «Uber» дозволяє користувачеві замовити машину з водієм і відстежити її переміщення до зазначеного місця, оплата послуг водія проводиться за допомогою банківської картки або готівки. Мобільний застосунок доступний для завантаження на мобільні гаджети, що працюють на базі iOS та Android. У 2018 року в Сан-Франциско започатковано пілотний проект з оренди електричних велосипедів на базі додатку Uber. Для користування послугою в мобільному додатку необхідно обрати опцію «Bike».

В грудні 2018 року в Єгипті запрацював Uber Bus. Замовити послугу можна, як і таксі – через стандартний застосунок. Далі на карті користувач побачить найближчий до нього автобус. Цю точку можна вважати кінцевою зупинкою, бо саме там збиратимуться пасажери, що їдуть в одному напрямку. Водночас Uber Bus не має чіткого маршруту, як звичайні автобуси. Головний принцип поїздки – як омога менше зупинятися.

З 30 червня 2016 року сервіс Убер став доступним в Україні у місті Києві, пропонуючи нові технології, які дозволили жителям та гостям міста отримати

якісні, надійні та безпечні поїздки одним натисканням кнопки. Uber має на меті трансформувати міський ринок перевезень, пропонуючи більш швидкі, зручні, безпечні та доступні для кожного користувача поїздки. 30 червня Uber відзначив 5-ту річницю своєї діяльності в Україні та поділився суттєвими результатами роботи впродовж цих років.

Uber працює в 9 містах України: Києві, Одесі, Львові, Дніпрі, Харкові, Запоріжжі, Вінниці, Херсоні та Маріуполі, що значно збільшує мобільність міст та робить їх ще більш зручним місцем для роботи та життя.

Uber вийшов на український ринок спочатку з одним продуктом – UberX – та прагнув щоб швидкі, безпечні та комфортні поїздки у містах були доступними для їхніх жителів. Впродовж 5 років діяльності в Україні Uber пройшов довгий шлях і наразі пропонує своїм користувачам 10 продуктів, серед яких кожен може вибрати найбільш зручний для своїх потреб – UberX, UberX Saver, Uber Comfort, Uber Select, Pool Chance, Uber Green, Uber Black, Uber Van, Uber Shuttle та Uber Connect.

Більше того, Київ став першим і єдиним містом в Європі, де сьогодні доступний Uber Shuttle, пропонуючи людям у Києві доступ до широкого спектру доступних, безпечних та стійких варіантів мобільності. Крім того, Київ – одне з небагатьох міст у Європі, де Uber пропонує опцію «зеленого» транспорту Uber Green.

Місія компанії звучить так: «Ми створюємо можливості для того, щоб світ рухався». Це означає, що ми прагнемо допомогти людям і містам рухатися вперед і відкривати нові можливості для розвитку. Ми вже трансформували міське перевезення, зробивши поїздки швидшими, зручнішими та більш надійними у всіх частинах міста. Наша платформа прагне зробити швидкі, безпечні та комфортні поїздки містом доступними для всіх жителів. Ми хочемо, аби кожен користувач міг відкрити додаток і за кілька хвилин – незалежно від часу доби та погодних умов – на нього чекала машина, й щоб вартість поїздки не обтяжувала його/її гаманець. Uber і надалі працює над покращенням мобільності українських міст».

Під час запуску сервісу в Україні очікувалось, що мінімальна вартість поїздки буде розраховується за формулою: 25 грн за приїзд автомобіля + 0.4 грн/км + 0.4 грн/хв – і складе приблизно 40 грн.

Сервіс доставки їжі Uber Eats пропрацював в Україні трохи більше року. Основною причиною закриття цього проекту в Україні вважають серйозну конкуренцію за цим напрямом і не можливість вийти на провідні позиції.

На період карантинних обмежень автобуси Uber Shuttle працювали у режимі спецперевезень за квитками і проїзд для окремих категорій населення був безкоштовним. З 1 червня 2020 року відновив роботу у звичайному режимі.

Клієнт має можливість забронювати місце в автобусі за допомогою додатку Uber або Uber Bus. Для роботи використовуються мікроавтобуси Volkswagen Crafter, Mercedes-Benz Sprinter та ін. Перевагою такого виду транспорту є гарантоване сидяче місце в автобусі з кондиціонером та можливість сплати за проїзд безготівковим способом. Вартість проїзду залежить від довжини маршруту поїздки і стартує від 15 грн. Також можна забронювати поїздку на певний час і обрати найближчу до себе зупинку.

Безпека завжди була головним пріоритетом для Uber. Протягом останніх років компанія інвестувала значні ресурси у розробку технологій, що покращують безпеку, та у встановлення нових стандартів безпеки у галузі в цілому. Тому Uber впровадив низку функцій безпеки в своєму додатку в Україні і нещодавно підписав Меморандум про взаєморозуміння з Міністерством внутрішніх справ та Національною поліцією для співпраці у сфері безпеки дорожнього руху. У 2019 році компанія співпрацювала з українською громадською організацією з безпеки дорожнього руху CEDEM з метою підвищення обізнаності про важливість ременів безпеки та заохочення якомога більшої кількості людей використовувати їх у кожній поїздки. Серед найбільш важливих функцій безпеки є, зокрема, такі:

- поділитися своєю поїздкою — за допомогою функції довірених контактів користувачі можуть обрати до п'яти друзів або членів сім'ї і поділитися з ними інформацією про свою поїздку лише за допомогою одного кліку.

- перевірка автомобіля — користувачі отримують push-повідомлення з нагадуванням про необхідність перевірити, чи відповідають номерний знак автомобіля, а також ім'я та зображення водія інформації в додатку.
- перевірка за допомогою PIN-коду — в цій функції користувачі можуть перевіряти свої поїздки за допомогою PIN-коду. Вони можуть обмінюватися PIN-кодами з водієм, щоб підтвердити, що вони підійшли до потрібного транспортного засобу.
- система зворотного зв'язку — після кожної поїздки пасажир і водій можуть оцінювати один одного і залишати конструктивні відгуки. Ця система забезпечує взаємну повагу і гарантує якість послуг.
- центр безпеки — під час поїздки користувач має доступ до центру безпеки, де можна знайти інформацію про всі доступні функції, такі як здійснення екстрених дзвінків або надсилання повідомлення про необхідність допомоги в надзвичайній ситуації.
- сповіщення про швидкість — функція, яка нагадує водіям про підтримку безпечної швидкості у межах встановлених обмежень.
- анонімізація телефонних номерів — усі дзвінки між клієнтом та водієм анонімізуються. Uber є першим і єдиним, хто пропонує цю функцію в Україні.

У 2020 році Uber запровадив безпрецедентні заходи безпеки, аби забезпечити здоров'я користувачів додатку. Всім пасажиром і водіям Uber в Україні нагадують про заходи безпеки перед здійсненням поїздки. В Україні водіїв також просять зробити селфі за допомогою технології перевірки, вбудованої в додаток, щоб переконатися, що вони носять маску або інший засіб захисту. Водій, на якому немає маски або іншого засобу захисту, не зможе вийти на лінію. Всі водії також повинні підтвердити, що вони вживають додаткових заходів безпеки: здійснюють регулярну дезінфекцію свого автомобіля і наявність дезінфікуючого засобу для рук для своїх пасажирів.

Інвестиційна діяльність компанії Убер може розглядатись у двох аспектах.

Перше - інвестиції в Убер, які власне є володіння частиною компанії, часткою в бізнесі. Це, безумовно, – купівля акцій. Друге – інвестування в Убер в Україні шляхом купівлі автомобілів для здачі в оренду або ж участь у самому бізнесі як партнер. Це точніше називається - бізнес з Убер (а не інвестиції), або прибутковий автомобіль.

Якщо глянути на компанію з боку, з погляду фондового ринку, ми можемо побачити такі речі. Акції Uber торгуються на Нью-Йоркській фондовій біржі (NYSE: UBER). Компанія має капіталізацію близько 104,2 млрд. доларів, що дуже багато. У той же час компанія налічує близько 6,5 тис. співробітників. Галузь – інформаційні технології (це важливо, тому що в кризи акції технологічних компаній просідають, як правило, більш помітно). За інформацією на початок 2019 року, компанія (за 2018 рік) мала операційний прибуток у розмірі 2,8 млрд доларів, а ось чистий прибуток компанії -1,8 млрд доларів. Коефіцієнт P/E –5,41 на лютий 2020 року, а прибуток на акцію становить – 6,64 долара. Мінуси в чистому прибутку, як наслідок негативний коефіцієнт P/E та природно пропорційний збиток на акцію -6,64 долара...

Показники 2019 виглядають цікавіше, але тільки з точки зору операційного прибутку. Компанія збільшила її майже на 37%, проте чисті збитки становили -1,1 млрд. доларів.

Компанія Убер (Uber) сьогодні – це збиткова компанія! Вона не приносить жодного прибутку акціонерам, а лише витягує його. Цю тезу потрібно обережно осмислити, оскільки деякі успішні нині компанії – також починали «у мінусах». Тобто, певний період, як правило, кілька років після виходу на ринок і масштабування мали прямі збитки.

За акціями компанії Uber дивіденди не сплачуються. Технічно, це обґрунтовується тим, що весь прибуток йде на активне зростання та розширення компанії. Така практика справді має право існування і неодноразово доводила свою ефективність. Проте, якщо ви інвестуєте у надії отримувати пасивний дохід, Убер явно не відповідає цим вимогам. Виходячи з інформації, яка є у відкритих

джерелах, дивіденди з акцій Убер платити навіть і не збираються найближчим часом. Інвестиції в Убер на цьому етапі нічим не виправдані і несуть колосальні ризики. І абсолютно не важливо, хто вирішив купити акції Uber українець чи американець. Саме становище компанії та недалеке минуле показують, що майбутнє її досить туманне. Зростання прибутку компанії в останні роки (досить суттєве, до речі) дають підстави багатьом аналітикам вказувати на те, що «ось-ось» відбудеться прорив і перехід до прибутковості. Компанія наростить міць і обороти і розпочнеться зворотний ефект.

Як зазначалося вище, акціонери не отримують дивідендів взагалі. Незважаючи на те, що існують успішні приклади бездивідендних акцій, Убер до них явно не відноситься. Компанія не тільки не платить дивіденди акціонерам, але ще й фактично вганяє їх у борги. Можна спробувати віднести акції Uber до акцій «зростання», проте наведені нижче дані чітко показують: ні про яке зростання не йдеться!

Враховуючи ризи діяльності ТНК в Україні та інших країнах варто більш ґрунтовно вивчати наслідки їх діяльності у кожному конкретному випадку.

Наукові дослідження транснаціоналізації економіки виділяють позитивні та негативні риси цього процесу, загрози та можливості для діяльності ТНК, соціально-економічному розвитку приймаючої країни, її бізнесу та населення. Погоджуємося із тим, що суперечності у пріоритетах розвитку ТНК та приймаючої країни (регіону, міста) виникають через слабкі національні позиції як в економічній, так і правовій площинах. А тому у вітчизняній практиці слід приділити більше уваги механізмам регулювання міжнародної конкуренції та монополізації ринків як на регіональному, так і на місцевому рівнях. Аналіз наукової літератури щодо механізмів регулювання діяльності ТНК показав, що країни базування зазвичай регулюють поведінку ТНК через національне законодавство, не роблячи офіційних відмінностей для ТНК і національних корпорацій, а приймаючі країни регулюють діяльність ТНК на своїй території через національні закони про іноземні інвестиції. Необхідність розробки

механізмів регулювання полягає у посиленні державної функції управління, зміцнення місцевого самоврядування для узгодження інтересів обох сторін транснаціоналізації.

Вітчизняні науковці виділяють такі рівні регулювання [20, с. 250-251]:

- наддержавний - основною метою регулювання є забезпечення розвитку світової економіки через активізацію транснаціональної діяльності (регулювання конкуренції, захист вільної торгівлі, інвестицій тощо), формування кодексів корпоративної поведінки, укладання багатосторонніх договорів;

- міждержавний - метою регулювання є покращення позицій ТНК у світовій економіці, перш за все через залучення ПІІ. Основним інструментом регулювання діяльності ТНК на міждержавному рівні виступають двосторонні інвестиційні угоди);

- внутрішньодержавний - регулює вирішення макроекономічних проблем (безробіття, інфляції, формування сукупних попиту та пропозиції, збільшення обсягу ВВП тощо). Для цього органи державної влади використовують національну законодавчу базу;

- суспільний - метою регулювання є підвищення рівня добробуту у суспільстві. В основі суспільного регулювання знаходяться традиції, виховання, сформована суспільна думка.

Погоджуємося з твердженням дослідників, що водночас на кожному рівні можливості регулювання діяльності ТНК є обмеженими, виникає об'єктивна потреба у поєднанні регулюючих важелів на кожному рівні, тобто у трансрівневому підході щодо регулювання транснаціоналізації.

Вважаємо за доцільне доповнити вітчизняну практику регулювання регіональним і місцевим рівнями, що дозволить максимально узгодити стратегічні пріоритети іноземного інвестування економіки на засадах розумної спеціалізації та корпоративної соціальної відповідальності з інтересами та цілями регіональної та міської влади. Для цього застосовують інструменти координаційного,

нормативно-правового, митно-тарифного, інвестиційного, валютного характеру, співробітництва тощо (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Заходи врегулювання діяльності ТНК в Україні

Проблемні питання	Регуляторні заходи
Відсутність підтримки мережі виробничо-коопераційних зв'язків для забезпечення міжрегіональної інтеграції	Координація дій та вироблення консенсусу щодо моделі транснаціоналізації між учасниками (влада-бізнес-населення)
Неврахування регіональних та місцевих особливостей при взаємодії з іноземними ТНК	Нормативно-правове регулювання діяльності іноземних корпорацій для зміцнення співпраці з регіональними та місцевими органами влади
Низький рівень повноважень і фінансового потенціалу органів місцевого самоврядування для мінімізації негативного впливу ТНК	Контроль за пропорційністю регіональних ринків, антимонопольне регулювання
Насильна не вигідна спеціалізація у міжнародному поділі праці	Забезпечення державою умов досягнення стратегічних орієнтирів регіонального та місцевого розвитку у напрямі smart спеціалізації
Надмірний контроль над економікою регіону та міста через ПП	Захист економічної конкуренції та економічної безпеки регіону та міста
Погіршення показників соціально-економічного та екологічного розвитку регіону, міст	Узгодження стратегічних цілей ТНК з національними, регіональними та місцевими інтересами

З березня 2017 р. Україна долучилася до Декларації про міжнародні інвестиції і транснаціональні корпорації, завдяки чому вона набула членства в Інвестиційному комітеті ОЕСР, що сприятиме залученню прямих іноземних інвестицій через запровадження міжнародних стандартів здійснення інвестиційної діяльності; поліпшенню конкурентного середовища та впливу на впровадження та розповсюдження інновацій; реалізації принципів та стандартів соціальної відповідальності бізнесу згідно з керівними принципами ОЕСР щодо ведення відповідального бізнесу; усуненню обмежень щодо секторів, в яких

іноземне інвестування заборонене, забезпеченню національного режиму для транснаціональних корпорацій (ТНК) відповідно до системи розвитку міжнародних стандартів у регулюванні відносин ТНК з країнами, що приймають їхні інвестиції [22].

Однак така ініціатива поки не сприяла збільшенню ПІІ в економіку країни, а ТНК досягли значних преференцій для власної економічної діяльності, що призвело до порушення балансу державних інтересів і великого міжнародного бізнесу.

Для нарощення конкурентних переваг на глобальних ринках та узгодження з національним законодавчим полем ТНК утворюють нові просторові форми організації виробництва: горизонтальні, віртуальні, оболонкові корпорації, квазіхолдинги, мережеві корпоративні структури тощо, ефективність яких забезпечується істотним скороченням витрат, адаптивністю, збільшенням зайнятості тощо [21, с. 258].

Вважаємо, що українська економіка не повинна уникати впливу багатонаціональних компаній, проте для мінімізації негативної дії має сформувати прозорий механізм регулювання їх діяльності, направлений на забезпечення паритетної рівності розвитку вітчизняного виробництва та інвестованого (транснаціонального), координування функціонування ТНК у напрямках і сферах, які є пріоритетним для вітчизняної економіки.

3.3. Прогноз глобальних ризиків для розвитку ТНК

Для визначання ключових чинників сучасних трансформацій в глобальному середовищі бізнес-діяльності ТНК, на нашу думку, доцільно застосовувати основні компоненти класичної моделі вивчення міжнародного бізнес-середовища – PEST-аналізу. Будуючи власне дослідження на публікаціях і звітах Національної розвідувальної ради (National Intelligence Council), науково-дослідного центру (Pew research center), ряду міжнародних організацій, ми виокремили наступні

найбільш вагомі чинники, що визначають вектори розвитку складових глобального бізнес-середовища.

Політико-правова складова ризиків. Сучасна форма державності пов'язана з поняттям суверенітету, у зв'язку з чим сформувалася державно-центрісткая модель світу, яка проіснувала майже 350 років [95]. Але останнім часом тенденції істотно змінюються. Геополітика визначається лідерством іміцією країн, що в свою чергу загострює проблему національних інтересів. Очевидно, що національні інтереси сьогодні повинні включати в себе і корпоративні інтереси нових акторів, що виходять за рамки національних кордонів, тобто ТНК.

У той же час, в останні роки все чіткіше почали проявлятися протилежні наміри держав – попри декларативність політики лібералізації в рамках міжнародних організацій все помітніше відновлення протекціоністських настроїв, навіть у найрозвинутіших економіках світу. Новим підходом до класифікації сучасних політичних ризиків є дослідження Емі Зігарт і Кондолізи Райз, які визначили сучасні види ризиків для бізнесу, що впливають з політичної активності, причому не тільки державних органів і діячів, але широкого кола осіб і організацій (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Сучасні види політичних ризиків для міжнародних корпорацій

Ризик	Прояви
Геополітика	Міждержавні війни, серйозні порушення балансу сил, багатосторонні економічні санкції та втручання у внутрішні справи
Внутрішні конфлікти	Хвилювання мас, етнічні сутички, міграція, націоналізм, сепаратизм, федералізм, громадянські війни, заколоти та революції
Закони, норми політики	Зміна правил володіння нерезидентами, оподаткування, екологічних стандартів та законів держав
Порушення громадського договору	Відмова держави від виконання своїх обіцянок, у тому числі, експропріація та кредитний дефолт з політичних причин
Корупція	Дискримінаційне оподаткування та системне хабарництво
Екстериторіальне охоплення	Односторонні санкції, кримінальні розслідування та переслідування

Маніпулювання природними ресурсами	Політично мотивовані зміни у поставках енергії та рідкісних корисних копалин
Соціальний активізм	"Вірусні" дії або думки, що шукають колективного виходу
Тероризм	Політично мотивовані загрози або насильство по відношенню до громадян та майна
Кіберзагрози	Крадіжка або порушення інтелектуальної власності, шпигунство, вимагання, дестабілізація компаній, галузей, держав та країн

Джерело: [101]

У той же час, загрози великому бізнесу формують три світових мегатренди - нова розстановка сил на політичній карті світу, перетворення в ланцюжках поставок і технічна революція.

Економічна складова ризиків. Наростання глобальної турбулентності, яке має місце в останні десятиліття, пов'язано з природою глобального ринку та проявляється на різних його сегментах – товарному, ринку послуг, енергетичному, грошово-кредитному, інвестиційному, валютному, фондовому та інших. Особливо чутливим до прояву даної групи факторів виявився світовий ринок сировинних товарів, де мало місце коливання цінних котирувань на основні групи сировинних товарів; активізація діяльності різноманітних посередників, які реалізували значну кількість спекулятивних операцій на міжнародних товарних і фондових біржах, що призвело до неконтрольованого зростання котирувань ф'ючерсів на основні види сировинних товарів. Крім того, в умовах глобальної турбулентності має місце асиметрія ринкової інформації, що призводить до недостатнього рівня оцінки компаніями бізнес-ризиків. Тому, управлінські рішення часто залежать від психологічних суб'єктивних бачень менеджменту, а не від раціональних оцінок.

Інша група факторів сучасних глобальних трансформацій – фактори, пов'язані з цивілізаційними та гео економічними структурними трансформаціями. У першу чергу, ці фактори впливають на моделі національного економічного

розвитку, а саме: національні економіки найбідніших та бідних країн мають доіндустріальні, ранньоіндустріальні або індустріальні моделі розвитку. У той час, лише 10-15% населення світу проживає в країнах з постіндустріальною моделлю розвитку економіки, споживаючи 75 % оброблених металів, 85 % деревини і 70 % енергії [102]. Така структурна диспозиція моделей економічного розвитку створює підґрунтя для повторень світових економічних криз, проте, в більш гострих та соціально загрозливих формах, а подальше нарощування та розширення індустріального типу виробництва призведе до глобальної екологічної катастрофи, оскільки вже сьогодні антропогенне навантаження на природне середовище часто сягає пікового рівня.

ОЕСР прогнозує, що до 2030 року світова економіка подвоїться, а до 2050 року - ще раз подвоїться. Швидше за все, ВВП на душу населення буде зростати в країнах Азії та Африки, що розвиваються (рис. 3.2). Загалом, країни ОЕСР будуть відставати від решти світу за темпами зростання. Центр світової економіки буде поступово переміщатися в Азію. Це пов'язано з високим рівнем інвестицій, а також із зростанням споживання азіатів, які стають все багатшими.

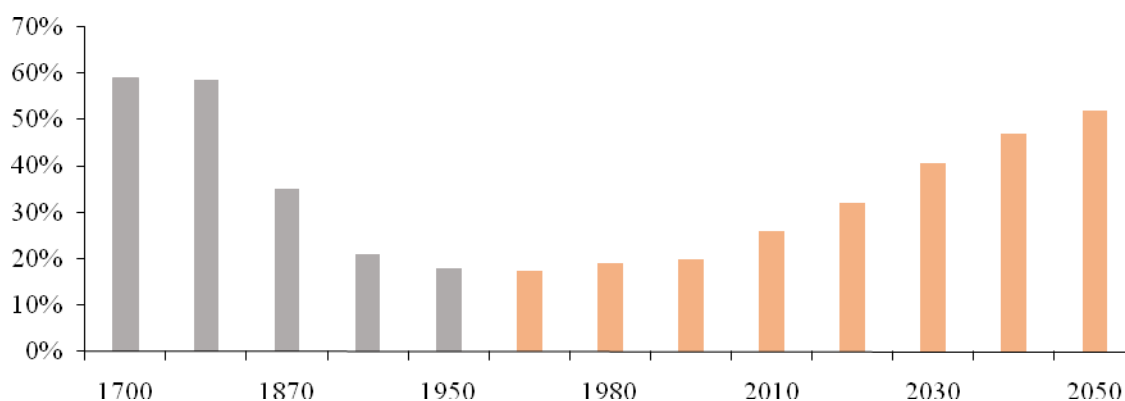

Рис. 3.2. Динаміка частки країн Азії у світовому ВВП, %

Джерело: за даними Citi Group [107]

Розвиненим країнам, у першу чергу, Європі доведеться зіткнутися з повільними темпами зростання. Ситуацію погіршує швидке старіння населення континенту. США стикаються зі старінням інфраструктури, а також зі зниженням продуктивності праці [101].

Незважаючи на економічну важливість Китаю в світовому масштабі, сьогодні спостерігається так званий «перегрів» його економіки з інфляцією, зростання споживчих цін на продовольство, боргу корпорацій, збільшення частки міського населення з 20% в 1980 році до майже 60% в 2016 році, а до 2030 року вона складе 70%, зростання цін на нерухомість за 10 років на 50%. Тому, перед китайськими монетарними і політичними владами стоїть нетривіальне завдання - забезпечити задоволення попиту на житло, викликаного урбанізацією, але уникнути виникнення небезпечного міхура на цьому ринку. В цілому ж видається, що китайська модель розвитку, що базується на дешевій робочій силі (витрати на одного зайнятого в Китаї складають менше 10% від цього показника в США), тиражуванні запозичених технологій і зовнішньому попиту (експорт становить близько 40% у ВВП країни), близька до своєї межі.

У період до 2030 року, на думку більшості аналітиків, у китайській економіці повинна відбутися екстраординарна структурна перебудова: модель виробника, яка спирається на промисловість, поступово поступиться місцем моделі споживача, що спирається на сектор послуг. Навіть, якщо всі ці структурні зрушення відбудуться без системних політичних наслідків, темпи зростання китайської економіки будуть помітно знижуватися [110].

Загалом же, світова економіка зросте приблизно в два рази до 2042 року, збільшуючись в середньому на 2,5% на рік в період 2016-2050 років. У цей період найбільші економіки, що розвиваються, будуть рости з темпом близько 3,5% в рік, а економіка основних розвинених країн із середньорічним темпом - близько 1,6% [111]. Незважаючи на ускладнення проблем, з якими стикається людство, четверта промислова революція створює новий потенціал

підвищення рівня і якості життя окремої людини і, що особливо важливо, всього людського співтовариства [112].

Сучасні виробничі ТНК все більше втягуються в процеси формування, так званих, глобальних ланцюжків доданої вартості (GVC). Їх зростання в останні два десятиліття не тільки значно змінило характер світової економіки, але і зробило сильний вплив на окремі країни [113].

Соціо-культурні ризики. Зростаючий соціально-економічний і культурний розрив між верхніми і нижніми шарами світової спільноти стає ще більш очевидним, якщо зіставити доходи окремих найбагатших людей планети з доходами цілих країн.

Прояви глобалізації в соціально-культурній сфері:

- 1) перетворення планети в "світове село" (М. Маклуен), коли мільйони людей завдяки засобам масової інформації практично миттєво стають свідками подій, що відбуваються в різних куточках Земної кулі;
- 2) залучення людей, які живуть в різних країнах і на різних континентах, до одного і того ж культурного досвіду (олімпіади, концерти);
- 3) уніфікація смаків, сприйняття, переваг;
- 4) безпосереднє знайомство зі способом життя, звичаями, нормами поведінки в інших країнах;
- 5) все більшого зміцнення мови міжнародного спілкування - англійської;
- 6) повсюдне поширення уніфікованих комп'ютерних технологій, інтернету;
- 7) "розмивання" місцевих культурних традицій, їх заміна масовою споживчою культурою.

Релігія, як основна складова культурного середовища, сьогодні є рушієм багатьох ризикових бізнес-процесів та змін в середовищі. З 2010 року християнство стало найбільшою релігією в світі з 2,2 мільярдами прихильників, тобто, майже третина населення людей на планеті (табл. 3.6). Іслам став другою

релігією за кількістю віруючих - 1,6 мільярдів або 23% від світового населення. Релігійний профіль світу стрімко змінюється, головним чином, через відмінності у рівнях народжуваності та кількості молодого населення серед представників основних релігій, а також людей, що змінюють віру. Протягом наступних чотирьох десятиліть християнство залишиться найбільшою релігійною групою, але іслам буде рости швидше, ніж будь-яка інша основна релігія.

Якщо поточні тенденції збережуться, до 2060 р. число мусульман буде майже дорівнювати кількості християн у всьому світі. Кількість атеїстів, агностиків та інших людей, які не відносять себе до жодної з релігій, - хоча вони й зростають у таких країнах, як США та Франція, - поступово скорочуватиметься у загальній кількості населенні світу. Число буддійського населення буде приблизно таким же, як у 2010 році, у той час як кількість індуїстського та єврейського населення буде збільшуватись. В Європі частка мусульман складе 10% від загальної кількості населення. Індія збереже індуїстську більшість, проте, матиме найбільшу кількість мусульман, ніж будь-яка інша країна світу. У США кількість християн поступово знизиться.

Таблиця 3.6

Динаміка структури населення світу за сповідуваними релігіями

Роки	2010 рік		2022 рік (прогноз)		2060 рік (прогноз)	
	Кількість населення	% від населення світу	Кількість населення	% від населення світу	Кількість населення	% від населення світу
Християнство	2 168 330 000	31,4	276 250 000	31,2	3 054 460 000	31,8
Мусульманство	1 599 700 000	23,2	1 752 620 000	24,1	2 987 390 000	31,1
Атеїзм	1 131 150 000	16,4	1 165 020 000	16	1 202 300 000	12,5
Індуїзм	1 032 210 000	15	1 099 110 000	15,1	1 392 900 000	14,5
Буддизм	487 760 000	7,1	499 380 000	6,9	461 980 000	4,8
Місцеві релігії	404 690 000	5,9	418 280 000	5,7	440 950 000	4,6
Інші релігії	58 150 000	0,8	59 710 000	0,8	59 410 000	0,6
Іудаїзм	13 860 000	0,2	14 270 000	0,2	16 370 000	0,2
Усього по світу	6 895 850 000	100	7 284 640 000	100	9 615 760 000	100

Релігія давно довела, що є особливо потужним джерелом напруженості у суспільстві і фахівці прогнозують, що в майбутньому конфлікти на релігійному тлі лише посилюватимуться.

Технологічна складова ризиків. Технологічний розвиток та впровадження інновацій будуть відбуватися швидкими темпами. Поєднання нових технологій забезпечить нові можливості для компаній у відносно не пов'язаних областях. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), - включаючи штучний інтелект (AI), автоматизацію та робототехніку,- може підвищити продуктивність праці, бізнес-процеси та практику управління, що, у свою чергу, сприятимуть розвитку ТНК. Розвиток Інтернету речей (IoT) та штучного інтелекту (AI) забезпечить, щоб аналітика та обробка великих даних давали змогу бачити нові ідеї в бізнесі, трансформувати промисловість та керувати розвитком комунікацій з машинами. Використання таких технологій, як віртуальна реальність (VR), матиме трансформаційний вплив на суспільство, особливо на засоби масової інформації, розваги та повсякденне життя. Штучний інтелект (або розширені автономні системи) та робототехніка мають потенціал для збільшення темпів технологічних змін, тим самим підтверджуючи еволюцію, коли технологічні зміни спочатку зменшують, але згодом підвищують рівень зайнятості та життєвий рівень, створюючи нові галузі і сектори, що є новими можливостями для ТНК та робочої сили [135].

Найбільш показовими для четвертої промислової революції стали такі технологічні прориви, як: штучний інтелект, роботизація, автомобілі-роботи, тривимірний друк, нано- та біотехнології, новітні матеріали, способи накопичення і зберігання інформації. Сучасні технології самі синтезують все більш ефективні технології, часто без участі людини. Народжується цифрова економіка, в якій процеси виробництва, обміну і споживання відбуваються за допомогою збору, обробки і передачі гігантських обсягів інформації за допомогою моделей об'єктів [137].

Крім того, все більш активно використовуватимуться хмарні і біометричні технології. Соціальні мережі, мобільні телефони та інтернет змінюють політичну кон'юнктуру світу. До 2020 року у мобільного зв'язку буде більше користувачів, ніж у водогону і електрики. Технології різко знизили витрати на організацію колективних акцій: однопідприємці без праці знаходять один одного і об'єднуються заради спільної справи незважаючи на відстані. Соціальний активізм став загальним трендом.

Всім відомо, що лідерами техноглобалізму в світовій економіці сьогодні є невелика кількість провідних країн світу - США, Великобританія, Німеччина, Японія, Італія,- які вдало сумістили науково-технічний й економічний розвиток. Ці країни мають позитивне сальдо технологічного балансу, що свідчить про високий рівень наукових досліджень та значний науково-технічний потенціал, а також про масштабний експорт наукових знань у країни, що розвиваються, та з ринками, що формуються. Це може спричинити поглиблення міжкраїнового та міжрегіонального технологічного розриву, посилити глобальну нестійкість.

Демографічна складова ризиків. За прогнозами ООН, населення планети, імовірно, зросте на 20 відсотків за період 2015-2035 р. до 8,8 мільярдів, 60 % проживатиме в містах, а глобальний середній вік зросте з 30 у 2015 році до 34 років. Проте, це зростання буде регіонально нерівномірним. Так, населення Африки при середньому доході на душу населення лише приблизно 5000 доларів, та значній кількості економік, що розвиваються, зросте майже на 60%; у той час, як населення Європи, середній дохід якого в шість разів перевищує дохід на африканському континенті, фактично, зменшиться без істотного надходження мігрантів з інших регіонів [136].

П'ять демографічних тенденцій потенційно визначатимуть основні вектори глобальних взаємовідносин: збільшення населення в «молодих» за віком державах; масові міждержавні/ міжрегіональні міграції; демографічний перехід в розвинутих країнах та збільшення країн з активними процесами старіння населення; збільшення розриву в темпах зростання різних верств населення.

До 2025 року понад 20% населення розвинених країн складатимуть люди 65 років і старше. У середньому по світу їх частка досягне 10%. В Азії їх частка майже подвоїться: з приблизно 6% в 2000 році до 10% у 2025 році (рис. 3.3). В абсолютних значеннях чисельність літніх людей зростає з 216 до приблизно 475 млн.

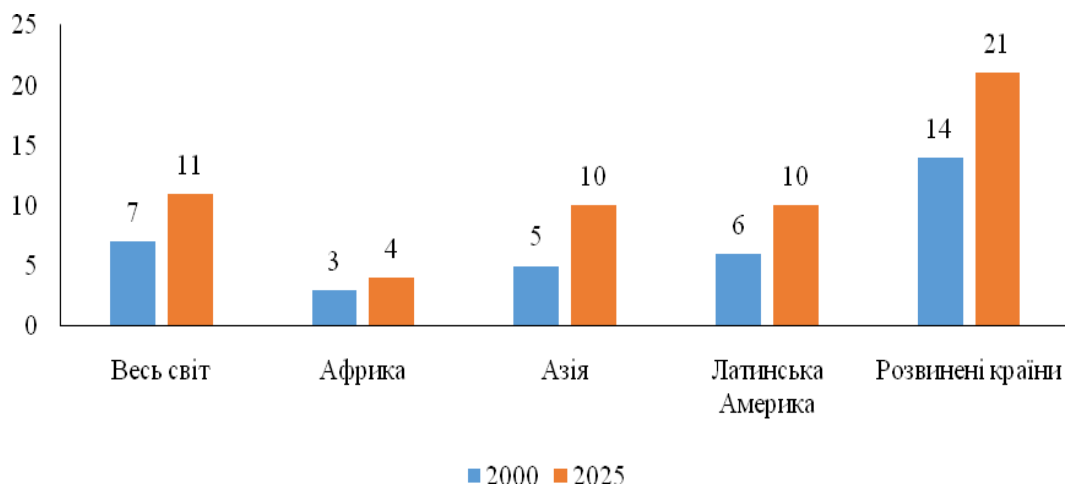

Рис. 3.3. Зростання частки населення у віці 65 років і старше за основними регіонами світу, 2000-2025 рр., %

Джерело: [45]

Екологічні ризики. Слід зазначити, що суспільство розвивається і потребує нових ресурсів, потребу в яких вже неможливо забезпечити простим екстенсивним шляхом. Як показують реалії, при таких підходах і темпах використання, саме середовище проживання людини ставиться під загрозу. Разом з тим, лише розвинені країни (як G7) можуть впроваджувати нові технології переробки і вторинного використання. Це ж стосується і рівня компаній: діяльність тільки таких гігантів, як ТНК, можлива з урахуванням екологічних пріоритетів (наприклад, у списку кращих світових зелених брендів часто фігурують корпорації Ford, Panasonic, Intel, Coca-Cola).

Загалом, як показує практика, економіка вимагає нових ресурсів, природа намагається їх забезпечити, певні потреби задовольняються, але останні необхідно щодня поповнювати і для цього потрібні ресурси. Таким чином,

формується замкнене коло, яке неможливо розірвати, слідуючи звичайним шляхом. Високі показники економічного зростання і значний споживчий попит разом з іншими факторами призводять до суттєвого пресингу на екологію. Вплив людини на цю сферу найчастіше призводить до катастрофічних наслідків, а використання природних ресурсів перевершує всі раціональні показники.

Крім того, зміни екологічних компонентів середовища посилюватимуть вплив на бізнес-процеси ТНК, а саме:

- збільшення попиту на різні види товарів стимулюватимуть виробничі процеси корпорацій;

- активізуватиметься необхідність розробок та започаткування виробництва фармацевтичних, біотоварів, синтетичних замінників ряду продуктів, робототехніки, що знову ж таки, розширює межі діяльності ТНК;

- погіршення стану навколишнього середовища підвищуватиме екологічні стандарти розвинутих країн, тим самим зумовлюючи необхідність для ТНК враховувати наслідки своєї екологічної діяльності не тільки на національному, а й на міжнародному рівні. Саме тому, для не нанесення шкоди навколишньому середовищу потрібна буде «екологізація» всіх видів виробничої діяльності корпорацій з урахуванням наслідків не тільки місцевого і національного, а й міжнародного масштабу [149].

Сьогодні все більше компаній у світі прагне стати «зеленими». Яскравим прикладом тому можуть стати такі гіганти, як: Tesla; Lego, яка має намір повністю відмовитися від пластику, скоротити відходи до нуля і перевести виробництво на енергію вітру; фінська авіакомпанія Finnair, яка протягом багатьох років намагається мінімізувати шкідливий вплив на навколишнє середовище, беручи для цього всі необхідні заходи; Tikkurila, у якій і виробництво, і продукція вважаються одними з найбезпечніших на планеті.

Підсумовуючи тенденції, напрями та фактори трансформації глобального бізнес-середовища, варто відзначити, тотальну мережевізацію всіх процесів бізнес-системи, а саме: розвиток інноваційних, інформаційних, виробничих і

маркетингово-логістичних мереж; формування інтерактивних інтегрованих комунікацій та мережевих технологій; віртуалізацію економічних процесів. Дані процеси суттєво підвищують ефективність корпоративного менеджменту а результативність міжінституційної взаємодії, нарощування соціального капіталу та розвиток ефективних суспільних інститутів.

Висновки за третім розділом

З'ясовано, що ТНК мають вплив як на країни базування, так і на приймаючі країни. Більшість країн, що приймають на своїй території філії ТНК, схвалюють їхню діяльність і навіть конкурують між собою, оскільки це забезпечує приплив ПШ, утворення додаткових робочих місць, посилення внутрішньої торгівлі, впровадження інновацій, випуск нових видів продукції.

Виявлено, що в Україні найбільша кількість ТНК представлена у переробній промисловості. За версією Forbes, за підсумками 2019 р. більшість із них була прибутковими. Найкращі фінансові результати отримали ТНК, що спеціалізуються на тютюновій та харчовій галузях промисловості, а саме: JT International, PepsiCo та Philip Morris.

Проведений аналіз діяльності ТНК в Україні за галузями економіки показав, що значна частина цих підприємств спеціалізується на торгівлі та ремонті, переробній промисловості, операціях із нерухомістю, будівництві. Тобто іноземні компанії не прагнуть вкладати кошти у високотехнологічні галузі, а більшість інвестицій спрямовують на торгівлю - сектор, який дає змогу швидко отримувати високі прибутки.

Визначено, що українська економіка має привабливий характер для іноземних інвесторів через природно-сировинний потенціал, відносно дешеву робочу силу та високий технічний рівень підготовки спеціалістів. Безперечно, транснаціональні корпорації можуть модернізувати капіталоемні виробництва,

що дасть змогу покращити їх загальний технологічний рівень, збільшити конкурентні переваги на світових товарних ринках.

Виділено негативні наслідки для економіки країни материнської компанії: суперечності між інтернаціональним глобальним характером операцій ТНК і територіально обмеженою компетенцією держави; заборона інвестування в окремі галузі як результат державного регулювання у сфері іноземного інвестування; особливості умов інвестування (використання національних напівфабрикатів, навчання кадрів за своєю програмою, розширення експорту та виведення всієї продукції за кордон); наявність ризику конфіскації інвестицій; корпоративна ідеологія ТНК (власні спецслужби і достатня кількість зброї).

Виділені негативні наслідки діяльності ТНК для економіки приймаючої країни: нав'язування компаніям приймаючої країни неперспективних напрямів у системі розподілу праці. Маніпулювання цінами (з боку ТНК) з метою уникнення податків; розташування екологічно небезпечних виробництв та підприємств із застарілою технікою на території приймаючої країни; нестійкість інвестиційного процесу; зовнішній контроль з боку ТНК; тиск на органи влади з метою лобіювання своїх інтересів; під час кризи капітали ТНК концентруються в країні базування, щоби стабілізувати внутрішню ситуацію; виснаження природних ресурсів приймаючих країн.

З'ясовано, що побудова відносин України як приймаючої країни з ТНК має ґрунтуватися на таких умовах: діяльність ТНК необхідно аналізувати з позиції як позитивних, так і негативних наслідків; розробляючи регулятивні документи щодо діяльності ТНК, необхідно виходити насамперед із позиції національних інтересів країни і національної економічної безпеки; слід виважено підходити до напрямів інвестиційної активності ТНК в приймаючій країні, заохочуючи приплив іноземних інвестицій у галузі пріоритетного розвитку й обмежуючи - у стратегічно важливі для економічної безпеки країни сфери.

Визначені напрямки формування сприятливого середовища ведення міжнародного бізнесу ТНК в Україні.

Здійснено аналіз транснаціоналізації ділової активності міст нами обрано такі міста: Київ, Львів, Вінниця, Харків. Оцінка полягає у визначенні особливостей іноземного інвестування економіки міст, аналізу стратегічних документів міст та огляду діяльності зареєстрованих іноземних ТНК.

Проаналізовано діяльність міжнародної компанії UBER (Убер), що створила однойменний мобільний додаток для пошуку, виклику та оплати таксі або приватних водіїв. Застосунок доступний у більш ніж 200 великих містах в 67 країнах світу. З 30 червня 2016 року сервіс Убер став доступним в Україні у місті Києві, пропонуючи нові технології, які дозволили жителям та гостям міста отримати якісні, надійні та безпечні поїздки одним натисканням кнопки. Uber працює в 9 містах України: Києві, Одесі, Львові, Дніпрі, Харкові, Запоріжжі, Вінниці, Херсоні та Маріуполі, що значно збільшує мобільність міст та робить їх ще більш зручним місцем для роботи та життя.

З'ясовано, що Uber вийшов на український ринок спочатку з одним продуктом – UberX – та прагнув щоб швидкі, безпечні та комфортні поїздки у містах були доступними для їхніх жителів. Впродовж 5 років діяльності в Україні Uber пройшов довгий шлях і наразі пропонує своїм користувачам 10 продуктів, серед яких кожен може вибрати найбільш зручний для своїх потреб – UberX, UberX Saver, Uber Comfort, Uber Select, Pool Chance, Uber Green, Uber Black, Uber Van, Uber Shuttle та Uber Connect.

Визначено, що інвестиційна діяльність компанії Убер може розглядатись у двох аспектах. Перше – інвестиції в Убер, які власне є володіння частиною компанії, часткою в бізнесі. Це, безумовно, – купівля акцій. Друге – інвестування в Убер в Україні шляхом купівлі автомобілів для здачі в оренду або ж участь у самому бізнесі як партнер. Це точніше називається - бізнес з Убер (а не інвестиції), або прибутковий автомобіль.

Виділено такі рівні регулювання ТНК: наддержавний; міждержавний; внутрішньодержавний; суспільний.

ВИСНОВКИ

З'ясовано, що джерелом глобалізації є транснаціоналізація – це “процес посилення світової інтеграції у результаті глобальних операцій ТНК”, - в межах якої значна частина споживання, виробництва, імпорту, експорту і доходу країни залежить від центрів міжнародних, що знаходяться за межами цієї держави. Рушійною силою транснаціоналізації виступають транснаціональні компанії, які є одночасно і головними рушійними силами, і є результатом інтернаціоналізації.

З'ясовано, що ЮНКТАД вважає транснаціональними ті корпорації, які володіють наступними формальними ознаками: мають виробничі осередки не менше ніж у двох країнах; проводять узгоджену економічну політику під централізованим керівництвом; виробничі осередки активно взаємодіють один з одним; обмінюються ресурсами і відповідальністю.

Визначені етапи розвитку ТНК, а саме: перше покоління -кінець XIX ст. до першої світової війни 1890-1914 рр.; друге покоління - між першою та другою світовими війнами 1914-1945 рр.; третє покоління - після другої світової війни до розпаду колоніальної системи 1945-1969 рр.; четверте покоління - період ринкового розвитку світу 1970- 2000 рр.; п'яте покоління - посилення глобалізації та інтеграційних процесів у світі 2000 р. – до нині.

З'ясовано, що середовище діяльності міжнародних корпорацій – це сукупність різноманітних відносин і інтересів різних груп і організацій, які складаються у всіх країнах, де корпорація здійснює свої ділові операції. Головна особливість поняття «середовище» пов'язана з об'єктивністю зазначених відносин і інтересів, які складаються у країнах незалежно від міжнародної корпорації.

З'ясовано, що у світі сьогодні діє вже 81 тис. ТНК, що мають близько 810 тис. філій за кордоном, а також потужну мережу місцевих фірм і компаній, які виступають їх партнерами ТНК на тих чи інших ринках. Сукупні активи іноземних філій ТНК вже досягли величезної суми в 68,7 трлн дол. США. Обсяг міжнародного виробництва, який представлений обсягом продажів іноземних

філій ТНК, становить уже 31,2 трлн дол., а загальний обсяг їх експорту - 5,7 трлн дол.

Аналіз галузевої структури діяльності ТНК показує, що традиційно найбільша зайнятість спостерігається у банківській сфері (лідер галузі – Industrial & Commercial Bank of China, Китай), паливна індустрія (лідер галузі – Petro China, Китай) та фармацевтика і біотехнології (лідер галузі – Johnson & Johnson, США).

З'ясовано, що згідно бізнес-дослідження ЮНКТАД, найбільш привабливими країнами для інвестицій ТНК на 2021–2024 є Китай та США. Рейтинг складався із врахуванням поглядів керівників у різних галузях промисловості. Наприклад, підприємства, пов'язані з інформаційними технологіями, швидше за все, мають інвестиційні плани, спрямовані на Сполучені Штати чи Індію.

Серед найвідоміших ТНК, що відкрили дочірні компанії, філіали та спільні підприємства в Україні, слід відзначити шведсько-швейцарський концерн ASEA – Brown Boveri (ABB) в електротехнічній галузі, SKF – у машинобудуванні, Tetrapak – пакувальний, Procter & Gamber, Unilever, Dow Chemical Company – у хімічній, „Лукойл” – у нафтопереробній, Damen Shipyards – судно-будівництві. У тютюновій промисловості домінують інвестиції відомих американських та британських ТНК Reynolds, Philip Morris Inc., British American Tobacco, в пивоварінні – інвестиції консорціуму скандинавських фірм Balticbeverage Holding, бельгійської ТНК Interbrue. У харчовій індустрії функціонують дочірні підприємства ТНК KraftJacobs, Nestle, Coca-Cola, Cargill. А такі всесвітньовідомі транснаціональні корпорації як BP (British Petroleum) та Royal Dutch Shell робили спроби входження в нафтовий ринок України, але відмовилися від своїх намірів працювати в нашій країні через нестабільність нормативної законодавчої бази та високу собівартість робіт [3].

В Україні ТНК умовно розділилися щодо місцевого бізнесу на дві великі групи: компанії, які не мають достатньо реальних конкурентів серед місцевої промисловості (наприклад, виробник засобів гігієни Procter & Gamble або тютюнові компанії), і корпорації, чиї інтереси прямо торкаються багатьох

українських підприємств (виробники пиво-безалкогольної продукції, такі як «Кока-кола» і Sun Interbrew).

Слід зауважити, що активна позиція держави щодо регулювання діяльності ТНК, стимулюватиме позитивні зрушення в економіці України, а саме: концентрацію інвестиційних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку економіки в умовах обмежених інвестиційних можливостей державних бюджетів; забезпечення фінансовими ресурсами сфери промислових НДДКР, прискорення науково-технічного прогресу; підвищення експортного потенціалу й конкурентоздатності продукції національних підприємств; сприяння демонополізації ринків продукції; здійснення прогресивних структурних змін у народному господарстві; формування раціональних технологічних і коопераційних зв'язків в умовах ринкової економіки, розвиток конкурентного економічного середовища.

З'ясовано, що прямі іноземні інвестиції - це важливий механізм, через який передаються заощадження від передових промислово розвинених країн у країни, що розвиваються. Як правило, країни, що розвиваються, мають низький рівень заощаджень. Прямі інвестиції в економіку України з країн ЄС у 2019 р. склали 28289,3 млн дол., а з країн світу - 35809,6 млн дол. США. Слід зауважити, що у 2019 р. найбільше іноземного капіталу вкладено в Дніпропетровську (3797,6 млн дол.), Київську (1645,3 млн дол.), Донецьку (1399,8 млн дол.), Одеську (1279,3 млн дол.), Полтавську (1166 млн дол.), Львівську (1116,3 млн дол.) і Харківську (762,6 млн дол.) області.

Серед закордонних інвесторів найбільш інвестиційно привабливими в Україні у 2019 р. були такі галузі економіки: промисловість - 32,38% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій, залучених до України; оптова та роздрібна торгівля - 15,81%; фінансова сфера - 12,73%; операції з нерухомістю - 12,55%; професійна, наукова та технічна діяльність - 6,21%; інформація та телекомунікації - 8,21%.

З'ясовано, що ТНК мають вплив як на країни базування, так і на приймаючі країни. Більшість країн, що приймають на своїй території філії ТНК, схвалюють їхню діяльність і навіть конкурують між собою, оскільки це забезпечує приплив ПШ, утворення додаткових робочих місць, посилення внутрішньої торгівлі, впровадження інновацій, випуск нових видів продукції.

Проведений аналіз діяльності ТНК в Україні за галузями економіки показав, що значна частина цих підприємств спеціалізується на торгівлі та ремонті, переробній промисловості, операціях із нерухомістю, будівництві. Тобто іноземні компанії не прагнуть вкладати кошти у високотехнологічні галузі, а більшість інвестицій спрямовують на торгівлю - сектор, який дає змогу швидко отримувати високі прибутки.

Визначено, що українська економіка має привабливий характер для іноземних інвесторів через природно-сировинний потенціал, відносно дешеву робочу силу та високий технічний рівень підготовки спеціалістів. Безперечно, транснаціональні корпорації можуть модернізувати капіталоємні виробництва, що дасть змогу покращити їх загальний технологічний рівень, збільшити конкурентні переваги на світових товарних ринках.

Виділені негативні наслідки діяльності ТНК для економіки приймаючої країни: нав'язування компаніям приймаючої країни неперспективних напрямів у системі розподілу праці. Маніпулювання цінами (з боку ТНК) з метою уникнення податків; розташування екологічно небезпечних виробництв та підприємств із застарілою технікою на території приймаючої країни; нестійкість інвестиційного процесу; зовнішній контроль з боку ТНК; тиск на органи влади з метою лобіювання своїх інтересів; під час кризи капітали ТНК концентруються в країні базування, щоби стабілізувати внутрішню ситуацію; виснаження природних ресурсів приймаючих країн.

З'ясовано, що побудова відносин України як приймаючої країни з ТНК має ґрунтуватися на таких умовах: діяльність ТНК необхідно аналізувати з позиції як позитивних, так і негативних наслідків; розробляючи регулятивні документи

щодо діяльності ТНК, необхідно виходити насамперед із позиції національних інтересів країни і національної економічної безпеки; слід виважено підходити до напрямів інвестиційної активності ТНК в приймаючій країні, заохочуючи приплив іноземних інвестицій у галузі пріоритетного розвитку й обмежуючи - у стратегічно важливі для економічної безпеки країни сфери.

Проаналізовано діяльність міжнародної компанії UBER (Убер), що створила однойменний мобільний додаток для пошуку, виклику та оплати таксі або приватних водіїв. Застосунок доступний у більш ніж 200 великих містах в 67 країнах світу. З 30 червня 2016 року сервіс Убер став доступним в Україні у місті Києві, пропонуючи нові технології, які дозволили жителям та гостям міста отримати якісні, надійні та безпечні поїздки одним натисканням кнопки. Впродовж 5 років діяльності в Україні Uber пройшов довгий шлях і наразі пропонує своїм користувачам 10 продуктів, серед яких кожен може вибрати найбільш зручний для своїх потреб – UberX, UberX Saver, Uber Comfort, Uber Select, Pool Chance, Uber Green, Uber Black, Uber Van, Uber Shuttle та Uber Connect.

Визначено, що інвестиційна діяльність компанії Убер може розглядатись у двох аспектах. Перше – інвестиції в Убер, які власне є володіння частиною компанії, часткою в бізнесі. Це, безумовно, – купівля акцій. Друге – інвестування в Убер в Україні шляхом купівлі автомобілів для здачі в оренду або ж участь у самому бізнесі як партнер. Це точніше називається - бізнес з Убер (а не інвестиції), або прибутковий автомобіль.

Визначено ключові групи ризиків сучасних трансформацій в глобальному середовищі бізнес-діяльності ТНК: політико-правові, економічні, соціо-культурні, технологічні, демографічні, екологічні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми міжнародних відносин: [зб. наук.праць] / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин; [голов. ред. Л. В. Губерський]. – К. : ІМВ КНУ, 1996 – . Вип. 90, ч. 2. –2010. – 170 с.
2. Бусол О. Ю. Транснаціональні злочинні угруповання та транснаціональні корпорації: межі корупційного симбіозу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2018. Т. 29. № 4. С. 154-159. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/4_2018/27.pdf
3. Віннічук Ю., Головнєв С. 200 найбільших компаній України в 2019 році. URL: https://biz.censor.net/resonance/3218608/200_nayiblshih_kompanyi_ukrani_2019_roku
4. Гонта О. І. Сутність та напрями формування політики транснаціоналізації економіки регіонів України. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2010. Вип. 18, Ч. I. С. 282-290
5. Державний комітет статистики. URL: [http //www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua) (дата звернення: 01.10.2020)
6. Карамбович І.М. ТНК у системі світового господарства. Київ, 2008. 36с.
7. Михайлишин Л. І. Транснаціоналізація світової економіки: інноваційний аспект: монографія. Вінниця: ДонНУ, 2019. - 314 с.
8. Молчанова Е. Взаємодія транснаціональних корпорацій з національними економіками на прикладі України. 2012. 20 с. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/0971S.pdf>
9. Кривов'язюк І. В. Сучасне трактування та динамізм розвитку сектору транснаціональних корпорацій світу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 13. С. 74-78. URL: <http://giobai-national.in.ua/archive/13-2016/16.pdf>

10. Мадяр Р. О., Кушнір Ю. Б., Далекорей М. І. Транснаціоналізація українського бізнесу в глобальній економіці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 11. С. 26-31. URL: http://www.investpian.com.ua/pdf/11_2017/7.pdf

11. Маргелов М. В. «Глобалізація» - превратности терміна. *США - Канада: економіка, політика, культура*. 1968. № 9. С. 47-Б9. URL:

12. Мекшун П. В. Позитивні риси та загрози транснаці-оналізації економіки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 10. С. 84-88. URL: http://www.investpian.com.ua/pdf/10_2013/22.pdf

13. Михайлишин Л. І. Транснаціоналізація світової економіки: інноваційний аспект : монографія. Вінниця : ДонНУ, 2016. 314 с.

14. Кривов'язюк І. В. Сучасне трактування та динамізм розвитку сектору транснаціональних корпорацій світу. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 13. С.74-75

15. Наукові праці НДФІ: наук. зб./ Науково-дослідний фінансовий ін-т М-ва фінансів України, Академія фінансового управління; [голов. ред. І. Я. Чугунов]. – К.: НДФІ, 1996 – . Вип. 1(50). – 2010. –162 с.

16. Основні інвестори в Україну. Звіт про прямі іноземні інвестиції в Україну в 2019 році. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2020).

17. Офіційний сайт компанії Kraft Foods (Mondeieze International). URL: <http://www.mondeiezeinternational.com>

18. Офіційний сайт компанії Procter&Gambie Україна. URL: <http://www.pg.com.ua>

19. Офіційний сайт компанії ТОВ «Нестле Україна». URL: <http://www.nestle.ua>

20. Офіційний сайт The World's Largest Companies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ft.com/reports/ft500-2010>.

21. Офіційний сайт Державного комітету статистики України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

22. Панченко К. В. Вплив транснаціональних корпорацій на структурні

зрушення в країнах з перехідною економікою : дис. ... канд. екон. наук : 08.0Б.01. Київ, 2004. 231 с.

23. Пехник А. В., Присяжнюк Ю. І. Транснаціональні корпорації у реаліях сучасного міжнародного бізнесу. *Збірник наукових праць Черкаського державного тех- нологічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. Вип. 51. С. 82-90. 14. Пономаренко І. В. Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на економіку України. *Ефективна економіка*. 2013. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1798>

24. Про ратифікацію Конвенції про транснаціональні корпорації: Закон України від 13.07.1999 р. № 921-XIV. Законодавство України: сайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/921-14>.

25. Рокоча В.В. Транснаціональні корпорації. Київ, 2001. 304 с.

26. Сазонець І.Л. Міжнародна інвестиційна діяльність : підручник. Київ : Центр навч. літ., 2007. 304 с.

27. Слюсаренко А. В. Вплив транснаціональних корпорацій на економіку України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 17. С. S9-93.

28. Сорока І.Б. Транснаціональні корпорації та їхня роль у процесі активізації міжнародної інтеграції// Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9– с.35-41.

29. Структурні трансформації у світовій економіці: виклики для України. Аналітична доповідь / ред. В. Сіденко. Київ: Заповіт, 2017. 182 с.

30. Сучасні вимірники рівня розвитку структурних та інституціональних характеристик національної та глобальної економік: навч.-метод. посіб. І ред. В. В. Козюк. Тернопіль: Вектор, 2015. 24S с.

31. ТОП-200 найбільших компаній. Рейтинги - Forbes Україна. URL: <http://forbts.ua/ratings/>. (дата звернення: 01.10.2020).

32. Транснациональные корпорации : учебное пособие / В.А. Белошапка и др. Донецк, 2003. 205 с.

33. Транснаціональні корпорації - невліковимі злодії. URL: <http://politcom.org.ua> (дата звернення: 01.10.2020).

34. Транснаціоналізація і конкурентний розвиток національних економік: теорія і практика країн, що розвиваються: монографія I ред.: Л. В. Руденко-Сударєва, О. М. Мозговий, В. В. Токарь та ін. К.: КНЕУ, 2015. 270 с.

35. Україна приєдналася до Декларації про міжнародні інвестиції і транснаціональні корпорації. ZNUA: сайт. 2017. URL: https://idt.ua/ECONOMICS/Ukrayina-priyednalasya-do-deklaraciyi-pro-mizhnarodni-investiciyi-i-transnacionalni-korporaciyi-236554_.html

36. Чурилова О.А. Деякі тенденції розвитку транснаціональних корпорацій в Україні / О.А. Чурилова, О.І. Антоненко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – 2011. –№ 1(10).

37. Шабаліна Л.Д. Аналіз впливу транснаціональних корпорацій на економіку України. Донецьк, 2012. С. 59-63 с.

38. Якубовський С.О. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності. Київ, 2015. 488 с.

39. Best Countries For Business List. *Forbes*. 2019. URL : <https://www.forbes.com/best-countries-for-business/ list/#tab:overall> (дата звернення: 27.12.2019).

40. Global 500. *Fortune*. 2019. URL : <https://fortune.com/global500/2019/> (дата звернення: 02.01.2020).

41. World Investment Report 2019: Special Economic Zones. *UNCTAD*. 2019. URL : https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2019_en.pdf (дата звернення: 02.01.2020).

42. Kohut M. Influence of international technology transfer on the environmental and economic development / M. Kohut // Materials of Second International Scientific Conference, Lviv, Ukraine, October 22-23, 2013. - P. 1. - Lviv : Ivan Franko National University of Lviv, 2013. - P. 51-53.

43. Kohut M. International technology transfer in the context of the competitive advantages of the country / М. Kohut // Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право : зб. матер. V щоріч. міжн. наук.-практ. конф., 22.04.2016 р. - Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2016. -С. 172-175.

44. Sharpe W. Investment, – New York: Prentice Hall, 1985.

45. Електроний ресурс міністерства фінансів України:
<https://index.minfin.com.ua/economy/fdi/>

46. Електронне видання Слово і діло:
<https://www.slovoidilo.ua/2020/09/04/infografika/finansy/skilky-inozemnyx-investycij-nadijshlo-ukrayiny-2020-roczy>

47. Електроний ресурс : <http://dia.dp.gov.ua/pryami-inozemni-investici%D1%97-v-ukra%D1%97ni-dinamika-2015-2019-rokiv/>

48. Електроний ресурс сайт НБУ:
<https://bank.gov.ua/ua/news/all/makroekonomichniy-ta-monetarniy-oglyad-jovten-2020-roku>

49. Global Energy Perspective 2019. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:https://www.mckinsey.com/~/_media/McKinsey/Industries/Oil%20and%20Gas/Our%20Insights/Global%20Energy%20

50. [Perspective%202019/McKinsey-Energy-Insights-Global-Energy-Perspective-2019 Reference-Case-Summary.ashx](https://www.mckinsey.com/~/_media/McKinsey/Industries/Oil%20and%20Gas/Our%20Insights/Global%20Energy%20Perspective%202019/McKinsey-Energy-Insights-Global-Energy-Perspective-2019-Reference-Case-Summary.ashx)

ДОДАТКИ

